

I.

Srce trepeče
Od hrepenenja.
V šumni vrlinec
Sili življenja.

S. Jenko.

Po ostri zimi je nastopila leta 1457. zgodnja pomlad. Južni vetrovi so topili sneg po gorah, da so nastale povodnji. Narasla je kamniška Bistrica, takrat še ne tako razdeljena in razpeljana kakor danes, in preplavila mengiško polje; in po Viru in Dobu so ljudje kōmaj jezili vodo, ki jim je vhajala v hiše.

Dobre četrť ure od Doba na poti proti Kamniku se skriva za drevjem grad Črnelo, ki se sme prištevati najstarejšim na Kranjskem. V tem času, ko se vrši naša povest, bil je močno utrjen; obdajalo ga je debelo zidovje in na oglih so se dvigali visoko mogočni stolpi. Lastnik mu je bil Krištof iz rodovine Lambergarjev, ki je bila tedaj razširjena in inovita po vsem Kranjskem: kajti radodarno so jej vračali obile usluge sprva grotje celjski, pozneje nemški cesarji. Mladi Krištof je bil preživel dve leti na celjskem dvoru; po smrti grofa Urha, poslednjega Celjana (9. novembra 1456), pa se je bil sprl z glavnim poveljnikom, Janom Vitovcem, in vrnil se na svoj rojstni grad k materi in sestri. Prva skrb mu je bila, grad še bolj utrditi; kajti se je bal, da ga bode še drago stal spor s silnim vojskovodjo. A mené, da mu bode

sedaj življenje teklo v domači dolini, sprijaznil se je s sosedi, ki mu bodo preganjali dolgčas in pomagali v potrebi. Vrstnik mu je bil mladi baron Ravbar s Krumperka in nekoliko starejši Apfaltern, tedaj lastnik Brdskega gradu. Ti so bili kmalu dobri znanci, in kader je jezdil Krištof na Brdo ali na Krumperk, postajala je gospa mamka pri visokem oknu in gledala, če že ne prihaja; in kader sta onadva bila v gostih, sedevali so skupaj do trde noči. „Pa da bi se saj kaj pametnega menili ali pa brali kaj lepega!“ zdihovala je gospa, uverjena, da v njeni dobi mladina še ni bila tako lahkomišelna.

Bilo je lepega popoldné meseca sušca, ko je razkazoval Krištof prijateljema nove utrdbe.

„Torej res misliš, da ti bo treba vsega tega!“ vprašal je mladi Ravbar.

„Da,“ dejal je Krištof zamišljen, „in bojim se, da kaj kmalu.“

„A za Boga!“ povzame Apfaltern. „Kako je sploh možen najmanjši dvom o pravnem nasledniku po celjskem grofu! Dedna pogodba iz leta 1443. med cesarjem in grofom Urhom natanko govori: ako izmrje habsburški rod, podedujejo celjski grofje Istro in na Kranjskem Novo Mesto, Metliko, Vipavo, Postojino itd.; ako pa izmró Celjanje, pripade grofija glavvarju habsburške rodovine. Poslednji Celjan je mrtev; glavvar Habsburžanov je cesar Friderik: stvar je jasna ko beli dan.“

„In vendar se plete že štiri mesece,“ opomnil je Krištof in zmignil z rameni. „V vojnem zboru sem jaz razložil vse to in zahteval, da se takoj pokorimo cesarju in ga priznamo za grofa celjskega. A kako je porasel Vitovec! Take važne stvari da se ne rešujejo v jednom hipu niti ne v vojaškem šatoru. Treba počakati, da se oglase dediči, in onemu izročiti dedino, ki ima največ pravice. Njegova veljava in zgovornost sta zmagali. Nekaj malega se nas je ločilo, ko smo se do dobra skregali; večina pa je ostala pri Vitovci in z njo poglavitni vodje: Jošt Soteški in — za katerega mi je najbolj žal — Ostrovrhar z Galenberga. Naj bi bil ta pristopil k nam, dober del

vojske bi stal na naši strani. A on je ves zaljubljen v Vitovca; ta mu je vzor vojnika, državnika, prijatelja in kaj vem česa še. Vrh tega se še nečesa boji Ostrovrhar. Pred štirinajstimi leti — jaz sem bil še dečak, a se dobro še spominjam hruma in vrišča — ko se je boril cesar z nepokojnim svojim bratom Albrehtom, poskusil je bil prvič kopje in meč Ostrovrhar; a obrnil takoj oboje proti cesarju“.

„To je resnica“, pritrdi Apfaltern. „Tudi záme je bila to prva vojna. Oproda sem bil strijcu svojemu, ki je branil Ljubljano proti Vitovcu. Strahovitega Ostrovrharja se nikdo ni upal lotiti, in malo da nam ni prodril v mesto“.

„Treba ga videti v boji,“ nadaljuje Krištof, „da se vé, kolika opora je bil Albrehtu in kolika je zdaj Vitovcu. Vojaštvo ga vse obožava, mené, da je nezmagljiv; in res ima tako čarobno moč njegova neprestrašenost, da mora ujunačiti največjega strahopetca. A kakor je strašen v boji, tako mil in prijeten je v družbi. Kjer je on, tam je veselje in kratek čas, in jaz ne pozabim nikdar lepih dni, katere sem preživel z njim. Večna škoda zanj! A nagiblje ga, kakor mislim, na Vitovčevo stran le strah, da mu cesar ne odpusti prejšnjega vedenja; kajti se je bil grozil Ostrovrhar proti vojvodi Albrehtu, da mu izroči brata cesarja živega ali mrtvega; in res bi ga bil nekoč kmalu ujel“.

„A napósled se bo vendar moral udati cesarju“, omeni Ravbar; „saj ni družega naslednika celjskemu grofu“.

„Tako smo mislili od začetka“, odgovori Krištof. „A včeraj sem zvedel nekaj novega. Oglasil se je drugi dedič, ne manj mogočen od cesarja. To je Ladislav, kralj ogerski in češki. Ta terja záse grofijo kot nečak ranjcega grofa“.

Spogledali so se mladi znanci, kajti novica je bila važna in neprijetna.

„Mesto s Turki“, dejal je Ravbar po dolgem molku, „bodemo se tedaj sekali z Ogri in Čehi. Turek si bode pa méł roke. Oj ti božja milost, zakaj so vendar umorili grofa Urha!“

Sprehajaje se ob okopu spominjali so se poslednjega Celjana in tragične njegove smrti. Hvalili so njegov ponos, radodarnost njegovo in neomahljivo zvestobo kralju Ladislavu; kakor spleh na umrlem bližnjiku rajši gledamo dobra svojstva, na živem rajši slaba.

„Vsa kneževina žaluje po ranjkem grofu“, dejal je Apfaltern, „in kaj je vladarju lepša nagrobnica od ljudske žalosti! A kakor zdaj stoje reči, važna osoba je Vitovec“.

„Gotovo“, potrdi Krištof. „On ima vojsko zbrano, vsa imenitna mesta v rokah in denar za pasom, in v svesti si je, da bo zmaga tam, kamor se on nagne“.

„A Vitovec je vendar za cesarja“, omeni Ravbar. „Izročil mu je Novo Mesto, Kostanjevico, Metliko, Višnjo Goro“.

„Da, a ta mesta niso bila prava celjska last, bila so le zastavljena. Celjske posadke leže pa še vedno v Radovljici, Ribnici, Kočevji, Loži; nijednega celjskega mesta še nima cesar. Jaz se bojim Vitovca. On ima obširna zemljišča po Ogerskem in Hrvaškem: ako potegne s cesarjem proti Ladislavu, zapade mu vse, kar mu leži pod krono ogersko“.

„To bi mu privoščil“, nasmeje se Ravbar. „Torej je vendar prišel v škripce ta lisjak, kakor se vidi. Če se postavi za cesarja, vzame mu Ladislav, kar si je bil negrabil pri Celjanu; če pa pomaga Ladislavu, vzame mu cesar, kar ima po naših krajih; in to je tudi nekaj. Radoveden sem, kako se bode izvil.“

„Vitovec?“ povzame Krištof pogledavši po strani Ravbarja. „Za tega se ni bati. To je volk in lisjak v jedni koži. Da bi le kdo drugi ne zagazil v mrežo! A zapomnita si, prijatelja, da bomo letos še marsikaj doživeli, in da bode nemara še ta moj zid prenizek in preslab“.

„Oh, oh“, smijal se je Apfaltern, „tako mlad, pa že tako preudaren! Kdo vé, kaj se zgodi! In če bi tudi vedel, žalost bi bila nespametna“.

„Istina“, vsklikne Krištof in potrka prijatelja po rami, „ti imaš vedno dobre misli. — Lenčika, tu sèm

pred grad nam prinesi vina. — Danes ni nikogar doma; družina ima opravka ob Bistrici, in mati in sestra sta tudi šli na pristavo“.

Govor se jim je zasukal na prijetnejše predmete, in vino je poplaknilo kmalu vse skrbi. Matere in sestre pa dolgo ni bilo domov, in Krištof je stopil malo proti polju pogledat, če že prihajata.

„Od te strani se vračata“, dejal je Ravbar zagledavši ji v daljavi in klical Krištofa.

„Kako častitljiva je gospa“, opomnil je poluglasno Apfaltern, „in kako lepo se prilegajo sivi lasje svežemu njenemu obrazu.“

„In Ana, kako je krasna!“ dodal je oni. „A zarad črnih las so jej lica še bledejša videti. Da bi le ne bila vedno tako otožna!“

„Žaluje po ženinu“, razlagal je tovariš. „Z Ostrovrharjem je bila zaročena; a spor z Vitovcem je razdrl tudi to zvezo“.

Vrnil se je Krištof in vzdignili so se gospê in gospici naproti. In jela je gospa živahno pripovedovati, koliko sveta je poplavila Bistrica, in v kaki nevarnosti je bila pristava.

„In tako močni mladeniči“, karala je, „pa ne pridete, da bi ustavljali vodo“.

„Oh, milostiva gospa“, zdihnil je Apfaltern, „voda je neprijetna in huda reč, in čim menj opravka ima z njo, tem boljše za človeka. Ni-li res, gospica Ana?“

„Ne vem, kako to razumejete, gospod Apfaltern“, dejala je ona nasmehnivši se.

„Gospica Ana je vedno žalostna“, omenil je baron Ravbar.

„Ana hoče iti v samostan“, pripovedovala je gospa.

„In Vi jej ne branite, milostiva?“ vprašal je Apfaltern. „Saj je še premlada“.

„Mlad mora iti, kdor misli iti“, poučevala je gospa.

„Da se kesa potem vse žive dni. Na druge misli treba spraviti gospico Ano. Jaz sem pripeljal snubca, milostiva gospa“.

Anica je zbežala v grad, mladi Ravbar pa je zarudel in sunil pod mizo Apfalterna, naj molči.

„To je lepo!“ smijala se je gospa. „A to ni lepo, gospod Apfaltern, da Vi sami še ne mislite na ženitev“.

„Jaz, gospa? Jaz sem že prestar“.

„Prazen izgovor“, dejala je ona. „Možak ni nikdar prestar. A čakajte, jaz Vam izberem nevesto“.

„Milost, gospa!“ prosil je oni.

„Ne, tu bi bila neumestna. Ne boste mi tako prešerno postopali okrog“.

Dan se je bil nagnil, in potegnil je hladen večerni vetrič. Družina se je vračala glasna s polja, in gôsta sta se odpravljala domov, češ, da pota po noči niso prav varna, ko se potika po vseh gozdih sumnih ljudi. S ceste pa sta zavila proti gradu dva jezdeca.

„Nemara sta k nam namenjena“, dejal je sam sebi Lambergar in vzdignil roko nad oko, da bi bolje videl.

„Dolga suknja, star sluga“, meni Ravbar, „duhovnik je“.

„Ni“, trdil je Apfaltern, „premoško sedi na konji“.

„Moj brat Žiga!“ vsklikne najedenkrat Krištof in hiti prišlecju naproti, pomagat mu s konja. „Kako si pa ti prišel sem!“

Prihiteli sta mati in sestra in oba gosta in pozdravljanja ni hotelo biti ne konca ne kraja; kajti že dolgo ni bilo doma Žige Lambergarja, dvornega kapelana cesarja Friderika.

„Kako si se zredil!“ smijala se je mati, zadovoljno gledaje svojega sina. Prijela ga je za jedno roko, sestra za drugo, in peljali sta ga v grad. Na dvorišči stala sta že konja naših dveh gostov.

„Takoј zopet v hlev!“ ukazal je Žiga, in šli so v veliko dvorano in sedli za veliko mizo in nikomur ni prišlo več na misel, da so pota nevarna.

„Boljšega vina, Lenčika!“ kričal je radostno Krištof.

„Tistega, ki ga gospod sami pojó“, dostavil je Apfaltern.

Gospod Žiga pa je pripovedoval, da prilaja naravnost iz Celja, kjer se v imenu cesarja Friderika pogaja z Vitovcem in kneginjo Katarino o celjski dedini. Vse se je zavzelo o tej novici.

„Krištofovi okopi bodo odveč“, veselil se je Ravbar.

„Cesar še ni v Celji“, opomni Krištof.

„A pride kmalu osobno“, dé Žiga.

„Kaj! Sam pride v Celje?“ čudi se brat.

„Da; in predno mine pomlad, ne bode več na svetu celjskega vprašanja“.

„Bog daj srečo!“ opomnil je Apfalter. „Meni je mnogo do tega, da se stvar uredi; kajti ima ta prokleti husit Vitovec še vedno ujetega strijca mojega in dva bratranca; in o tej stvari se mislim obrniti na cesarja“.

„Zdaj bode pravi čas“, opomni Žiga.

„Torej res mislite, da steče vse gladko!“ strmel je Krištof.

„Upajmo vsaj. Vitovec je voljan, in vsa moč je v njegovih rokah“.

„Kaj pa kralj Ladislav?“

„Kdor prej pride, prej melje. Zatorej mi hitimo. Če imamo grofijo v rokah, potem naj pride, kdor hoče; pokazali mu bomo zobe“.

„In cesar pride z močno vojsko?“

Žiga se je nasmehnil in odkimal. Apfalter pa je vzdignil kupo in trčil s prijateljem: „Bog živi cesarja in ga varuj sovražnih nakan; kajti varstva božjega bode po mojih mislih potreboval zelo“.

„Potrebujemo ga vsi“, opomnil je Žiga.

„Istina, Žiga! A jaz ne bi vtaknil roke med mlinska kamena v zaupanju na božjo pomoč“.

„Primeri šepa, dragi prijatelj. — Ne boj se! Vse smo dobro premislili in izbrali najprimernejšo pot. Za vojsko cesar ni pripravljen, in bila bi tudi jako opasna; kajti se Vitovec vsak dan lahko zveže z Ladislavom. Z zaupljivostjo smo pridobili celjskega mogotca in z zaupljivostjo si ga hočemo obdržati. Baš zarad tega pride cesar brez vojnega spremstva v Celje, v levjo jamo“.

„In koliko časa ostaneš doma, Žiga?“ vprašal je Ravbar.

„Jutri že odidem; kajti nujni posli to zahtevajo“.

„A odhodnico bomo pili na Brdu; to se razumeje“, opomnil je Apfalter, podavši mu roko v slovo.

* * *

V veliki družinski izbi pa je predla teta mla-dega oskrbnika Gregorja, stara Mina, ki je bila že doživela tri rodove v gradu. Skrajno nesamopridna, skrbela je le za srečo družih, od ljubljenega nečaka in grajske rodovine do poslednjega znanca. Veliko preglavice jej je delala tiha žalost Anina. Skrbljivost in zvedavost sta jo naganjali, da bi prišla skrivnosti do dna; toda Ana se je tako spretno ogibala ljubez-nivim in zvitim vprašanjem, da je bila teta malo ne-jevoljna. In kaj bi ne! Iz vsega srca bi dekletu rada pomagala, in da zna pomagati, to je že dokazala sto-krat. Veljavna je bila njena beseda na mnogih krajih, in mnogo srečnih zakonov se je bilo že sklenilo pod njenim pokroviteljstvom. A kako more pomagati, ko ne ve, kaj teži dekleta! Kdor njej ne zaupa, ta je sam svoje nesreče kriv. „Ošabnost to ni“, izgovarjala je gospico, „ampak napačna sramožljivost“. Kajti da Anica hrepeni po nekem, o tem ni dvojila; a po kom, to je bila skrivnost. „In zvedela bodem vendar“, trdila je sama sebi; „in potem je vsa stvar moja skrb. Jaz jo bodem izpeljala, in Ana me bode še ob-jemala in smijala in jokala se poleg tete Mine“. Vto-pila se je v prijetno razmišljanje bodoče Anine sreče, in kako jo bode pokarala, zakaj jej prej ni raz-odela srca. Koliko žalosti bi si bila prihranila! — Za Ano prišel jej je na misel ljubljenec Gregor. Pogle-dala je skozi omreženo okno in poslušala, če že pri-haja. Močno jo je skrbelo, da bi se mu kaj ne pripe-tilo pri vodi, in vse možne in nemožne nevarnosti jej je slikala stara domišljija pred oči. „Zdajle gre“, šepetala si je, in tiha radost je preletela velo lice, ko je vstopil vesel mladenič.

„Oh, Gregor, koliko časa te ni bilo!“ karala je. „Mislila sem že, da te je vzela voda“.

„Za božjo voljo, teta“, smijal se je Gregor, „ali sem res jaz tak, kakoršne voda odnaša?“ in zravnal se je pred njo in uprl roki v bok.

„Vse se lahko zgodi“, opominjala je ona, zadovoljno smehljaje se.

„Oh, gotovo, teta“, odvrnil je mladenič, ki je bil videti še silnejši poleg drobne starke. „A ti vendar ne moreš zahtevati, da bi Bog čuda delal, samo da bi skrbi tvoje ne bile prazne. Tetka, ti si vsa otročja. Naj grem jaz v gozd ali na polje, ti se treseš doma, in naj se zakasnim za četrť ure, že meniš, da me trgajo volcje“.

„Saj te tudi bodo“, kimala je ona. „Prešerni ljudje vsi mladi pomró. Tvoj oče je bil tak in tvoj starejši brat tudi: le na konja in na lov in v boj, in grohotala sta se materi tvoji in meni, ki sva trepetali doma. Oče je padel v boji na strani ranjcega gospoda, in brata je končal na lovu medved, in ko smo spravljali novino, šla je za njima v večnost tvoja mati. Sam ti si še ostal in jaz sama, da se tresem záte, ki te bodo tudi tako prinesli jedenkrat, kakor so brata tvojega. Oh, da bi mili Bog ne dal mi ućakati tistega dne!“

Solza jej je zalesketala v očesu in stekla po nabranem lici; Gregor pa je sedel k njej, prijel jo za rame, pogledal jej v obraz in nasmijal se:

„Ti si prava Marta: toliko imaš nepotrebnih skrbi! In tako pobožna si, da meniš, da se bom jaz jedenkrat ubil proti božji volji, in da Bog nobenega angelja varuha ne pošlje v Črnelo, ker je takó teta Mina ondi. Jaz se bojim, da ti nimaš prave vere“.

„Ti, ti je nimaš, ki se v nevarnost podaješ zoper božjo zapoved“.

V izbo so prihajali hlapci in posedli trudni za mizo, in menil je Jernej, njih starejšina, naj Gregor malo pobrenka na citre.

„Kaj pa še! Zdaj v postu!“ oglasila se je teta; a Gregorja so prsti preveć srbeli.

„Jedno sveto, o sv. Vrbanu ali pa o samskem stanu, teta“, tolažil je, snel citre in pobrenkal sam s seboj zadovoljen; teta pa je godla zraven. Ko pa je vzela nožič, da si popravi kobilico na vretenu, izmuznil se jej je iz rok in zasadil se v tla.

„Gosta bomo dobili“, dejala je poluglasno; „nož se je postavil po konci“.

„Kaj pravim jaz, teta!“ opomil je takoj Gregor, ki jo je bil slišal. „Ti nimaš prave vere, ampak sama vraža te je“.

A kakor bi se slučaj hotel potegniti za vero stare tete, odprla so se vrata, in naznanila je gospica Ana žarečih lic in oči prihod brata Žige.

„Kaj, gospod Žiga da so prišli!“ razlegalo se je po izbi, in vsi skočijo po konci, da bi šli gledat. Anica jih je ustavljala, češ, da je zdaj v sobi pri gostih, in naročala Gregorju, naj dobó družina k večerji pijače, da bodo pili na bratovo zdravje. Vse je bilo dobre volje in nazdravljalo gospodu Žigi in gospici Ani, in opomnil je tej Gregor, da je že davno ni videl tako vesele. Lahno se je nasmehnila obrnivši nanj zamišljeno oko; Jernej ga je pa opominjal, naj kako okroglo zaigra na to radost, in prikimala je Anica. Gregor se ni dal dvakrat prositi; zabrenkal je in uprši v gospico vesele oči zapel:

Oj, dekle, kaj tak žalostno

Pobešaš ti oči? —

»Pozebel je moj rožmarin,

In nagelj se suši.«

Doboš za nagelj semena,

Vršič za rožmarin;

Požene kmalu drugi ti

Iz novih korenin.

»Oj drugi, drugi bi se še,

Pa tak ne več prijél.

Da rasel bi tako lepó,

Takó lepó duhtél.«

Anici pa je zbudila pesem žalosten spomin; obrnila se je proč, in solza je zaigrala v bistrem očesu. Predno je Gregor odpel, zginila je iz sobe.

Spremembe na njenem obrazu ni zapazil nihče razen stare Mine. Ta ni ganila očesa od nje in je videla, kako je pobledela, in kako se jej je utrnila solzica. Posvetilo se jej je v glavi, da se je kar prestrašila. „Gregorja ima v mislih“, zdihnila je sama pri sebi. Zdaj je bila utešena njena radovednost; a da kaj tako naravnega že prej ni bila opazila, to se jej je čudno zdelo. Zatorej je tako prijazna z Gregorjem, zatorej ga odlikuje izmed vseh drugih in tako rada posluša njegovo petje. A razvidela je tudi teta, zakaj je Anica tako žalostna: saj ve, da bi niti mati niti brat ne dopustila take zveze. Vsa glava jej je bila polna novih, največ neprijetnih misli; a v tolikem hrupu jih ni mogla razvrščevati; pobrala je kolovrat in zbežala v tiho svojo sobico, kjer jej je brlela pred sv. razpelom lučica, in kjer je imela spravljene drage svoje malenkosti. Tu je začela preudarjati. „Le to je sreča“, dejala si je, „da Gregor še ne sluti tega. Fant bi bil ves nor“. Nesreča Anina pa jo je ganila tako, da so tudi njej prišle solze v oči. Tako dobra in ljubezniva in toliko mora trpeti, brez upanja, da bi bila kedaj srečna. Zatorej hoče v samostanu pokopati svoje želje, revica. In kdo jej brani srečo? Sami predsodki. O kruta trdosrčnost! In vendar je že pravila gospa sama, da se je tu in tam sklenil zakon, dasi mož in žena nista bila enakorodna. Gospa seveda tega ni odobraval. Kaj pa da! Ženska mora biti vedno ošabnejša od moža. A kader bode Anica zbolela od žalosti in umirala, takrat se bode upognila ošabnost in domislila se Gregorja, če ne bode že prepozno. Ona bi pač drugače ljubila hčerko, če bi jo imela. In kaka hči je Anica! Angelj iz neba ne bi mogel biti boljši. Nobeden mož je ni vreden — k večjemu ljubi njen nečak Gregor. Toda kaj, ko se materi nikdar ne bodo odprle oči, da bi videla, kako je sama kriva hčerine nesreče in svoje! — O pač, morajo se jej odpreti, in ne sme dejati na vse zadnje, ko bode nemara že prepozno, da ni slutila ničesa. Tega izgovora jej ne pusti teta; sama jej bode vse povedala, in potem naj stori ona, kar se jej zdi. Da gospa ne bode rada slišala te novice, to je res; a kaj

se hoče, ko ne dopušča vest, da bi še delj molčala. In morebiti — bode pa materi hči dražja od pred-sodkov. O kaka sreča! Nista jej šla iz glave Gregor in Anica toliko časa, da je imela srečen zakonski parček pred seboj. In kdo je vse tako lepo napeljal? Teta Mina. Oh, kaj bi počeli v Črnelem, če bi nje ne bilo!

Zganila se je, ko jo je v prijetnem razmišljevanji premotila gospa.

„Teta, ali si že videla Žigo?“ dejala je živahno in sédla na skrinjo poleg nje; vesel ponos jej je sijal iz oči.

„O, moram ga še videti nocoj“, odgovorila je teta; „saj ni dolgo, kar sem ga pestovala“.

„In kakšen je sedaj! Več ga je čez pas nego Krištofa, in Anica je kakor golobica poleg bratov. Oj, da bi ranjki mož še živel!“

„Da, v resnici“, dejala je ona, „ponosni smete biti, in Boga morate hvaliti, gospa: kajti takih otrok treba iskati“.

„Hvala Bogu! dobri so vsi in veselim se jih. Le Anica me skrbi; ta je vedno tako blede in otožna.“

„Da, Anica ni srečna“, dodala je pomenljivo ona.

„Čas zaceli vse rane“.

„Če ne čas, pa smrt, milostiva gospa!“

„Oh, teta, tako hudo pa vendar ni“, nasmehnila se je gospa. „O svojem času pride vsem dekletom samostan na misel; a to prejde naglo“.

„Ali pa ne“, trdila je ona resno; „in bojim se, da se Vi motite, milostiva gospa, in po krivem prištevate Anico lahkoživkam, ki so danes take in jutri take. Njo bode tiha žalost spravila v grob. Saj vidite, kako vene od dne do dne; in kader ne bo nobenega pomočka več, bode tudi kesanje prepozno“.

„Take bolezni, teta, zdravi čas in delo, ali, če hočeš, ljubi Bog. Jaz pa ne morem nič pomagati“.

„Kako da ne!“ čudila se je óna, „če veste, kaj teži srce Anici“.

„Za božji čas, jaz vendar ne morem siliti ženina, da jo vzame!“

„Siliti! Kdo govori o tem? Vsakdo se bode štel srečnega, kdor dobi Anico. A Vi, milostiva gospa, Vi bi je ne dali vsakemu, ki bi bil njej po godu. Zatorej rajši tiho trpi, nego da bi Vam razodela srce, dobro vedoč, da bode našla le neizprosni odpor. A meni, ki nisem mati njena, smili se revica, in rada bi žrtvovala njeni sreči polovico svoje“.

„Kaj ti prihaja na misel, teta!“ dejala je ona nepotrpežljiva in vstala. „Jaz da bi branila Anici vzeti, kogar želi! Kaj čenčáš! A do sedaj še ni bila navada, da bi snubile deklice“.

„O naj bi vedel izvoljenec Anin, da ga Vi, gospa, ne boste zavrnil, takoj bi imela Ana ženina in srečna bi bila. Veste li, na koga ona misli?“

Gospa je stala in strmela. Uverjena, da ve, za kom žaluje Anica, ni si mogla prav tolmačiti teh besedi. Najedenkrat jej pride na um, da so nemara domnevanja speljala teto na napačen pot, in poloti se je poredna zvedavost.

„In na koga misli?“ vprašala je naglo.

„Na koga?“ ponesla se je teta in stopila po konci. Mislila si je: Zdaj ali nikoli, in pogum jej je dajala zavest, da se bori za dobro stvar, za srečo svojega bližnjega. „Jaz Vam bodem povedala, kajti sem že pri hiši toliko časa, da smem tudi gospodi povedati resnico. Jaz sem izredila Anico, in ni mi vse jedno, ali je srečna ali nesrečna. Čudim pa se, da še niste ničesa zapazili, ko imajo matere sicer tako bistre oči. Anica ima rada Gregorja“.

Teta je sklenila roki pred seboj in nepremično gledala gospo v oko, popolnoma mirna; kajti je spolnila težko, a sveto dolžnost.

„Tako!“ dejala je gospa počasi, neprijetno iznadenjena.

„Da, tako!“ potrdila je ona; „in zdaj storite, kar se Vam zdi; Vaša hči je Anica“.

Teta je sedla in zagnala zopet kolovrat; obšla jo je tiha radost, ki sledi dobrim delom. Gospa pa je odšla počasi iz sobe. Menila je bila, da se bode smejala skrivnostim tetinim, a ni se jej hotelo; ne da bi mislila, da je količkaj osnovana tetina slutnja; a raz-

lagala si jo je vse drugače: ne misli Anica na Gregorja, ampak Gregor na Anico. Sklenila je takoj, da mora Gregor od hiše, in preudarjala, s kakim razlogom bi ga odpravila.

Njeni trije otroci pa so v prijetnem razgovoru sedeli skupaj. Koliko so si imeli dopovedati, ko Žige že toliko časa ni bilo doma in bode Bog ve kedaj zopet prišel! Prisedla je mati, srečna in ponosna, in še hitreje je tekel čas; kajti je znala ona zanimivo povedati vsako malenkost. Krištof pa se ni mogel iznebiti neprijetnih misli.

„Jaz ne umejem cesarja“, dejal je, „ki je sicer tako oprezen, da sedaj toliko zaupa Vitovcu. S čim je dokazal ta le količkaj zanesljivosti!“

„S čim? Prepustil nam je gornji celjski grad“, razlaga Žiga. „Poveljnik Hohenwart je že prisegel zvestobo cesarju. Pripravljen je Vitovec odpreti nam tudi drugih gradov, a mi imamo premalo vojaštva s seboj. In lej, brate, sedaj se lahko prikupiš cesarju. Daj z menoj par krepkih fantov!“

„Ali naj pojezdím sam?“

„Ne, tebe ni treba. Tri ali štiri pogumne fante, in jutri odjezdijo z menoj.“

„Dobro; a zakaj jih ne vzameš več?“

„Ker ni potreba. Če zaupamo Vitovcu, zadostuje par vojakov v znak cesarske oblasti; če mu pa ne zaupamo, moramo se oglasiti v Celji na čelu dveh tisoč mož. Kolikor more presoditi človeška pamet, vse se bode zlepa uredilo; a da nam tudi lahko izpodleti, to je istina; in baš zarad tega ni treba tebe zraven.“

„Kakor se ti zdi“, dejal je Krištof in vstal. „Jaz ukrenem takoj vse potrebno.“

„Katere pa misliš poslati?“ vprašala je gospa, kateri je padla dobra misel v glavo.

„Veliki hlapec Jernej naj si jih izbere. On je pameten in je bil že v vojski.“

„Zakaj pa ne pošlješ Gregorja?“

„Ker ga pri domu preveč potrebujemo.“

„Oh, Gregorja pa res ne“, prosila je Ana; on zna tako lepo brenkati in peti.“

„Kaj pa še!“ zavrnila jo je gospa. „Mladi ljudje morajo pogledati po svetu, da zvezdo, kako se živi drugod. Koristilo bode to posebno Gregorju, ki je prebrisane glave“.

„Tudi dobro“, dejal je Krištof, vajen poslušati svojo mater. „Ampak, Žiga, da mi tudi vrneš junake zdrave!“ in šel je klicat mladega Gregorja in naznanit mu odhod.

„Jernej naj ide s teboj“, dejal je, „potem kovač Miha, in naj stopi še kdo v Dob do Belca Janeza. Konja in orožje dobo v gradu“.

Burno je tolklo srce Gregorju, ko je slišal novico; kajti mu je bila to prva daljša pot. Čustva ona nedoločna, obstoječa iz pol sreče, pol strahu, polnila so mu dušo; a ni utegnil udajati se jim. Hitel je Jerneju naznanjat povelje. „Dobro“, mrmral je stari vojak in sklonil glavo, da ne bi videl Gregor, kako se mu od radosti širijo lica in usta; a jel se je takoj napravljati na pot.

Kovaču Mihi pa je bila ta stvar neprilичna; kajti se je fant ženil in nadejal, da bode tja po beli nedelji konec vseh sitnosti, ki jih ima človek, ki ni tako rekoč ne fant ne mož. Šel je praviti nezgodo nevesti in tolažilo ga je poslušati, kako bitko se ona joče za njim, in hvaležen je užival prigrizek, s kakoršnim mu še ni bila poprej nikoli postregla mati njena.

„Če umrjem“, dejal je in odrezal še jedenkrat, „v boji — Lenka, tega kosa ne zmagam več, povila mi ga boš jutri v ruto — torej, čuješ? če me ne bo več nazaj, ne jemlji mi Čurnovega Jožeta, jaz ga ne morem trpeti, vzemi rajši Rmanovega Blaža, ki tudi ni tak pijanec“.

„Oh, kaj se bom možila reva, če tebe izgubim, Miha!“ tarnala je ona.

„Zdaj grem h Krivcu pit“, poslavljaj se je on, „da vtopim žalost. Torej, Lenka, pametna! Jožeta ne jemlji; Blaž je boljši. Toda, Lenka, ne tako, da bi se ti že možila, če bi jaz štirinajst dni izostal! Ti me moraš čakati, če prav jedno leto; če ne —“, in Miha se je tako vglobil in zagrizel v nesrečno misel, da se

bo Lenka nemara omožila, ko bo on na straži stal, da je kar divjal. Bežati je morala nevesta.

Janez Belčev pa je samo zmignil s širokimi rameni, ko mu je prišlo naročilo. „Živini še nakladem jutri“, dejal je. „potlej pa pridem“.

Njemu ločitev ni bila težka. Hiša očetova je bila polna bratov in sestrâ, ki niso čislali Janeza po zaslugah. Lotila se ga je neka zloradost. „Zdaj bodo videli, koliko sem jim jaz zadel“, mislil je zadovoljno. „Največ sem jaz delal, zato me pa imajo za bebca“.

V petnajstem stoletji je naš kmet še po konci nosil glavo. Trud in beda ga nista še izdelavali, in tudi njemu je še preostajalo časa za razvedrilo. Zbiralo se je na pašniku staro in mlado k domačim igram. Tu so skakali in lovili se dečki, tam so rajale deklice, in na drugem konci so se urili možje in mladeniči v streljanji. V hiši našega oratarja je visel v kotu križ in pod križem meč in samostrel, in kader je prišel ukaz, ostavil je lopato in matiko in uvrstil se med bojvnike. Izurjen ni bil za parado, a za resnico; in pogumen in krepak, bil se je vrlo pod domačimi vodjami. Kader pa je pregnal sovraga, prijel je zopet za drevo. A prišla so nádenj huda leta. Prihrul je Turek in moril in pustošil zemljo. Rasli in rasli so davki in doklade: trebalo je več in pridnejše delati in menj in slabše jesti. Po mestih se je razvijala kupčija in obrtnost, in bogastva prej neznana se stekala v posamezne roke. Z denarji so se kupovale pravice in svoboščine, viri novega bogastva, na škodo kmetov. Bogastvo pa je rodilo iz lakomnosti in zapravljivosti glad in bedo. Kajti je prešlo iz mest potratno življenje na gradove, kjer je vladala do tedaj patrijarhalna priprostost. Grajske razvade so okužile kmeta, in baš ko ga je začel grajščak žuliti in stiskati, da bi mogel streči svoji potratnosti, zbudilo se je tudi v seljanu neporedno hrepenenje po večjem vžitku. In ko je gledal grajščakovo zapravljivost poleg svoje revščine in spoznal, da si mora baš zarad nje on pritrjavati, postal je zavisten in nezadovoljen. Pričel se je boj med zavistnim siromaštvom in neusmiljenim bogastvom, in zmagalo je bogastvo; in gorjé, nepo-

pisno gorjé je zadelo kmeta. Tedaj se mu je vzelo orožje, znak prostosti, in naložila so se mu nova bremena, ker se je uprl, in nova bremena, da ne bi se več upiral. Takrat se mu je upognil tilnik, da še dandanes ponižno sklonjen prosi svoje pravde. Lakomnost in potratnost sta ugonobili rimsko državo; lakomnost in potratnost pritirali v početku nove dobe pohlevnega kmeta do upora; lakomnost in potratnost bosta prej ali slej —. Mili Bog razsvetli voditelje, da obrnejo na pravo pot narode, ki z zavezanimi očmi in zamašenimi ušesi deró proti prepadu!

Janez Belčev iz Doba doma pa ni poznal nezadovoljnosti niti ni zavidal grajskemu gospodu, da ne nosi žuljavih rok in ne popije toliko vode kakor on. Saj jedel pa vendar ni več od njega niti slajše spal. Zarad pameti, tako so mu pravili domači, smel bi se pritoževati; a baš s to je bil Janez, kakor mi vsi, nekako najzadovoljnejši in mnogo iskrenejše je molil na čast sv. Juriju, da bi polje rodilo, nego k sv. Katarini za pravi um in pravo pamet.

Ko pa je zvedela teta, da odjezdi Gregor, prestrašila se je in ušla jej je nit izpod prstov „Gospejna roka je vmes“, dejala si je užaljena in sklenila roki. Ko je pa jela premišljevati, olajšala sta jej togo takoj dva razloga. Domislila se je Anice, kako bode njo potrlo slovo, in poleg te žalosti zginjala je njena. Za Gregorja je pa tudi najboljše, če odide, dokler še ne vidi in ne ve ničesa. Če ga Anica pozabi, v božjem imenu! Če pa ne — in nikdar ga ne bode pozabila — teta je storila svojo dolžnost. Nekako prijetno je, če je moči bližnjika, ki ga je zadela nesreča, potolažiti z besedami: „Saj sem ti to že naprej pravil“. Hitela je pripravljat nečaku obleko za odhod in ponavljala vse zlate nauke, katere je bil že tolikrat čul. Ko pa je Gregorja posilil spanec, voščil jej je lahko noč. „Kako dober mladenič“, šepetala je ona za njim; „Bog ga ohrani blagega!“

Teta seveda ni spala vso noč; a tudi Gregor dolgo ni zatisnil oči. Bujna domišljija ga je vodila po zračnih višavah in zidala in podirala mu gradove v oblakih. Kako prazno mu je teklo do tedaj življenje,

in kako si je želel med širni svet! Kader je pripovedoval med hlapci Jernej o ljutih bojih in slavnih bojevniki, svetilo se je tudi njemu bistro oko, žarela so mu temna lica in krčile se krepke mišice in plaval mu je duh tja, kjer se s krvjo kupuje slava. Čul je, kako tudi njega slavé kot vrlega junaka, in rahlo so mu prebirali prsti strune, da ne bi preslišal nobenega zapeljivih glasov. In zdaj se mu je spolnjevalo hrepenenje! A popolna vendar ni bila nova sreča. Saj je bila še tako negotova! Poslavlja pa se od znane in gotove sreče. In log in dol in domači zvonik, tovariši mladih let in skrbna tetka, kako se mu je bilo vse omililo! Tako se poslavlja s sladko britkostjo mož od mladeniških let, naj so bila tudi trudapolna: pozabljajo se prestane nadloge, doživelo srečo pa nam vekša domišljija; škoda, da ni naš spomin baš tako dober za prejete dobrote, baš tako slab za prestane krivice!

Druzega dne pa se je čudila teta Anini ravnodušnosti. Pričakovala je glasnega joku, in niti omedlevica bi je ne bila presenetila. A vsega tega nič! Mokro je bilo pač oko, ko je podala bratu Žigi roko, a Gregorju se je celo nasmejalo. „Kako se zna premagovati“, dejala si je teta, in Anin lepi vzgled osrčeval je še njo. Za malo trenotij se je odstranila, da si obriše solze, in prinesla blagoslovljen šmarni križ in obešaje mu ga krog vratu tarnala, da ga ne bode videla več.

„Tebe bodo ubili, Gregor“, dejala je, „in jaz bom tako daleč“.

„Da bi me branila, kaj ne, teta?“ dejal je Gregor in poljubil jo na zgubančeno čelo. „Zdaj pa še reci, da imaš pravo vero, ki meniš, da me tukaj Bog lahko varuje, ko mu ti pomagaš; v tujem kraju pa ne. Oh, kako boš gorela v vicah“.

„Oh, da bi le v vice prišla“, smijala se je ona s solznimi očmi in potisnila mu skrivaj citre med prtljago.

Lenka se je pa tudi poslavljalna od Mihe in zavijala mu raznega baliževja v vrečo. „Miha, da ne pozabiš Boga“, dejala je, „ali pa mene. Z ženskami se mi ne pečaj, ko imaš doma nevesto. — In, Miha“, dostavljala je tiho, „v boji se nič nikar naprej ne sili! Kaj tebi mar ta prepir? Naj se gospoda ruje; mi

nimamo nič dobička pri vsem tem“. Miha pa se je držal čmerno in jo komaj poslušal; kajti so mu rojile zopet hude misli po glavi.

„Lenka!“ se je zadrhl, ko je lezel na konja. „Čurnovega pusti pri miru; če ne, gorjé ti!“ in pokazal jej je pest.

Krištof je zasedel konja, da spremi brata, ki je še jedenkrat objel mater in sestro, in odjezdili so. Gregor je pomignil teti, ki je gledala za njim; Janez pa je moško zavriskal jezdé mimo domače hiše, kjer so bila vsa okna polna; a ozrl se ni nikamor, češ, naj poskusijo, kaj se pravi brez njega biti.

II.

Pojdem čez tri gore
V zgornje jaz Štajerje.
Kjer od veselja se
Joka moje dekle.
Kader zagleda me.

N. ps.

Nekoliko dni pozneje je jezdil Gregor s svojimi tovariši od Savinjske doline proti Gornjemu Gradu. Vrhovi gorâ so se svetili v zlatih žarkih jutranjega solnca, po dolinah pa je še ležala gosta megla. Drevje je poganjalo mlado zelenje, in zvončki in trobentice so belile in rumenile vlažna tla. Visoko pod nebom pa je žvrgolel škranec in budil in vnmal krilate pevce, ki so se mu oglašali iz visokega bukovja.

„Krasen dan“, izpregovori kakor sam záse Gregor.

„Strašansko!“ zagodrnja sam záse bradati Jernej ter potegne z roko po mokrih okovih. „Železje bo ru-javelo od megle, in za usnje ni hujšega od rose.“

„Oh, Jernej“, zasmije se oni, „kak pust človek si ti! Če jezdimo čez dan, peče te solnce, zvečer si zaspan in zjutraj ti rosa ni po volji. Poglej krog sebe, kako je vse veselo in praznično! Vidiš, zdaj se je razkadila megla; kako lepa dolina se odpira pod nami! Kaki travniki in njive in gozdi! O tu mora biti še

divjačine! Videl bodeš, kako prijetno bomo živeli pri patrih v Gornjem Gradu.“

„Kaj pa da!“ odgovori óni slabovoljen. „Čuda, da nam že ne gredo z banderi in godbo naproti. Ali ga vidite kmeta, kako zapira vrata pred nami, kakor bi bil živega vruga zagledal?“

„Kaj bi se ne bal, ko se ti tako grdo držiš!“ dejal je Gregor in zavil s konjem proti koči in klical: „Oče, oče, kod moramo jezdit v Gornji Grad in koliko imamo še do tja?“ kajti prijezdili so bili do razpotja. — Glasu ni bilo nobenega. „Ne bojte se dobrih ljudi“, klical je mladenič; a zastonj, Jernej pa se je muzal.

„Pa so vendar ljudje doma“, trdil je Miha. „Poglej, Jernej, tam skoz luknjo so se zasvetile oči.“

„Počakajte, jaz vam pokažem, kako smo časi iztrkavali polhe iz gabra“, dejal je Jernej in izvlekel kresilno orodje in položivši gobo na kamen počel kresati, da so se utrinjale iskre.

„Stoj, Jernej; hajdimo naprej!“ zavpil je Gregor in urno obrnil konja na levo pot. Godrnjaje je odjezdil Jernej, ko so se že odpirale duri in plah obraz se oziral za jezdeci.

„Priklical sem ga vendar“, ponašal se je Jernej, Gregor pa mu je zabičeval, da mora lepo ravnati z ljudmi.

„To se lahko reče“, ugovarjal je óni; „a hudo je, če ne dobi človek zlepa ne piti ne jesti.“

„In cesarski človek!“ doda Janez.

„Ti govoriš kakor Salomon, Janez“, pohvali ga Jernej, „dasi bi te imel za butca marsikdo, ki te po vrhu pogleda. Togota grabi človeka, ko pride v imenu presvitlega cesarja v te zapuščene kraje in ga tako sprejemajo Celjanje. Kaj moremo mi in naš cesar za to, da jim je v Belem Gradu grofa Urha vrag vzel! Zdaj pridejo saj pod pošteno vlado in veseli bi morali biti. Bodemo jih učili kozjih molitvic, Boga mi!“

Tako je modroval Jernej, Gregor pa je prepustil konju vajete in zamišljen jezdil skoz temni log. Dolgčas mu je bilo po domu in jel je tiho peti konjiško

pesmico. Takoj so se oglasili tovariši, in krepko se je razlegalo po gorovji:

V rosni megli še leži
Hrib in dol temán.
Že pod okencem stoji
Konjič osedlán.
Brešno, mamica, povij
In ne jokaj mi!

Kaj razgečeš, konjič moj!
Nismo še doma;
Še med ljubo in meno
Sedem je gorá.
Nič se, ljuba, mi ne boj.
Če me ni nocoj!

Posteljco pa, tratica.
Ti postlala si;
Greje srca mladega
Te rudeča kri.
Oj, zaman boš, mamica.
Sinka čakala!

Vedno strmejša je postajala pot, in zabavljaj je Jernej na grde kraje in zaklel, kader se mu je spotaknil konj.

„Tacega sveta tudi ni kmalu, kakor je pri Dobu“, poudarjal je Miha. „Tako ravno polje in taki travniki; tu pa sama hosta! Pa vendar živé ljudje tudi tod.“

„Ampak kako živé!“ zdihnil je Janez spomnivši se materinih loncev.

Ko pa so zavili iz gozda, razgrnil se je pred strmečimi očmi Gornji Grad. Tacega si Gregor ni bil mislil benediktinskega samostana. To je bilo malo mesto, obdano z rovi in zidovjem in utrjeno z visokimi stolpi. Proti nebu se je dvigala ponosna cerkev, in mogočna poslopja so jo obdajala od treh strani; za njimi pa so se vrstile za glavnim obzidjem druge stavbe, večje in manjše, a vse v izbornem stanji, svedočbe dobrega gospodarstva. In zunaj obzidja je stalo po tesni dolini in ob pogorji hiš in poslopij za veliko vas, stanovališča čedna in prijazna, gospodarska pohištva trdna in prostorna. Niso se plaho skrivali prebivalci; radovedni so prihajali na prage gledat tujih jezdecev in pozdravljali jih moško. Celo Jerneju se je

razvedrilo lice in menil je, da ljudje bi bili, le kraj je pust. Pred mostom, ki je držal do glavnih z grbi ozalšanih vrat, poskakali so mladeniči raz konje. Prišel jim je nasproti benediktinec, oskrbnik v samostanu, s poročilom, da jih že pričakujejo, in odvedel jih v novo bivališče, štirioglat močan stolp na jednom konci zunanjega obzidja.

„Tacih stolpov je šest; pet jih ostane našim vojakom“, menil je samostanki brat, pogledavši po strani našega Gregorja. Voščil jim je mnogo zabave, zatrdil, da bode skrbel za vse njih potrebščine, in šel prelatu naznanit njih prihod.

Gregor pa je neprijetno presenečen ogledaval novo stanovanje. Dvonadstropni stolp je imel pri tleh shrambe za živež in orožje, prvo nadstropje pa je bilo predeljeno v jedno večjo in jedno manjšo izbo z okni in strelnimi linami na dve strani.

„Še pet tacih stolpov, in v teh celjski vojaki!“ mrmral je sam pri sebi.

„To se pravi“, dodal je Jernej, „da smo v pasti, in da nas menihi, kader se jim zljubi, zapode ali poastrele ali izstradajo. In to se pravi samostan izročiti!“

„S tem, da nas sprejmo“, poučeval je Gregor, „spoznavajo menihi cesarja za svojega posvetnega gospodarja in dediča celjskih grofov. Jaz ne dvojim o njih odkritosrčnosti; a treba se ogibati vsega, kar bi jih utegnilo žaliti. V miru moramo živeti z njih vojak; kajti za boj nas je premalo.“

„Na to še misliti ni“, pristavil je Miha. „In če nas napadejo, jaz bi rekel: udajmo se!“

„Šram te bodi!“ zarenčal je Jernej.

„I zakaj? Zastonj in za nič ustreliti se dati, to je vendar preneumno za pametnega človeka. Kaj? Janez, ali ni to neumno?“

„A, pusti me v miru!“ zavrnil ga je ta; kajti, kader je slišal besedo neumen ali tepec, bil je hud, mené, da je njemu namenjena. Gregor ja je potolažil, potem pa šel z Jernejem poklonit se opatu Gašparju in izročit mu poverilnico.

Peljal ja je sluga v veliko sobano z visokimi okni, ki so odpirala razgled po ozki dolini na kranjsko

stran. Po stenah so visele krasne podobe nabožnega in posvetnega značaja, in vse pohošje kazalo je ukusno obilnost. Prelat je bil mož pri šestdesetih letih in srednje postave. Po konci je nosil osivelo glavo in živo so se mu bliskale oči. Črno benediktinsko haljo je krasil na zlati verižici z biseri posejan križec. Čutil je Gregor vkljub vsej prijaznosti opatovi, da ima opravka z duhovitim veljakom, in ponižno vedenje mu je narekovala ta zavest. Jerneju pa se je dozdevalo, da mora drugače postopati vojak. Vprašal je prelat, katerega Lambergarja da služi Gregor.

„Krištofa Lambergarja v Črnelem, Vaša milost“, odgovoril je Gregor.

„Najhrabrejšega viteza na Kranjskem“, pristavil je Jernej.

„In Vaš gospodar je brat dvornega kapelana?“ vprašal je zopet gospod, ne da bi se ozrl na Jerneja.

„Da, gospoda Žige Lambergarja“, odvrnil je Gregor.

„Najmodrejšega svetovalca cesarjevega“, trdil je Jernej in stopil bliže. Ljubezniv nasmeš prelatov ga je le še vzpodbudil. Vsakemu odgovoru Gregorjevemu priložil je obširen dodatek, dokler ju opat ni odslovil. V njegovem imenu ja je oskrbnik povabil na kosilo. Obednica je bila velika obokana dvorana pri tleh, z mizami za nad sto osob. Na prednji steni je bila naslikana zadnja večerja, na stranski, kako siti Jezus pet tisoč mož. In sedelo je pri mizi kacic štirideset gostov; na častnem mestu prelat, njemu na levi Gregor; mesto na desni pa je bilo prazno; kajti je bil šel prior po opravkih v Celje. Bolj proti koncu pa je sedel med dvema samostanskima bratoma Jernej in vlekel na uho, kaj se meni Gregor z opatom, da bi posegel vmes, kader bi bilo treba. Sedelo je še pri mizi posvetnih dostojanstvenikov, vojaški poveljnik, sodnik samostanskih podložnikov in prvi logar. Sluge so nosili pridno na mizo, in govor se je sukal sprva kakor sploh pri enakih prilikah krog vremena in jedi in pijač. Jezilo pa je Jerneja, da se toliko latin-skih besed meša v zabavo.

„Vinum styrianum fuit omni tempore sanum“, dejal je tovariš in mu nalil kupó.

„Amen“, dejal je Jernej, meneč, da mu je menih blagoslovil pijačo. „Ampak Gregor zna latinski“, ponesel se je, „da bi lahko mašo bral; zakaj se je učil v Kamniku. Jaz sem se pa klatil po bojiščih, po Turškem, Ogerskem in Avstrijskem. To brazgotino imam za spomin na ljubljansko polje, ko je oblegal Vitovec Ljubljano.“

„Kaj? Vi ste bili tudi takrat v boji? Lejte, jaz pa tudi, v Vitovčevem polku. O takrat sem tudi jaz še sukal meč, zdaj pa berem brevir. Mnogo smo vam dajali opravka pod Vitovcem. Kakor hudournik smo prihruli zdaj na Kranj, zdaj na Loko, pa na Radovljico ali Novo Mesto. Danes tukaj, jutri tam, in nobeden še ni vedel, kam smo namenjeni, razen Vitovca. Cesarska vojska se je pehala sem in tja, in kamor je pridirjala, povsod je bilo prepozno; in kader se je najmenj nadejala, udarili smo nanjo in jo razgnali. O to so bili časi!“

„Da, lepi!“ potrdil je Jernej in pogladil si brado. „Jaz sem bil povsod zraven. Od Ljubljane smo podili Vitovca skozi Črni graben do Vranskega; pri Kranji smo mu vzeli ves denar in pred Novim Mestom mu pobili osemdeset mož. O da bi imel še tisto moč in tista leta?“

Menih je premeril z očmi Jerneja od vrha do tal, a predno je kaj odgovoril, vstal je prelat, vzdignil kupo in pil na zdravje novega vladarja, cesarja Friderika. Omenil je veliko nesrečo, ki je zadela celjsko grofijo: naštel mnogobrojne dobrote, katere je bil prejel samostan od grofa Urha, in sklenil z željo, naj živi Bog naslednika njegovega.

„Živio!“ zarjul je Jernej; in Gregorjev sosed, subprior pater Benedikt, odzdravil je radostno prelatovi napitnici in živahno trčil z Gregorjem. Drugim pa glas ni šel kaj od srca, dasi so se kupe izpraznile vse. Mnogo parov svetlih oči se je uprlo očitajoč v Benedikta, in Gregorja je minil smeh, ko je to zapazil; Jernej pa je mrmral nezadovoljen.

„Žalost za ranjnim grofom“, razlagal je pater Benedikt, da bi Gregorju pregnal neprijetne misli,

„brani, da ne pozdravljajo bratje novega vladarja tako glasno, kakor je navada mlajših ljudi“.

Gregor je prikimal, da ne bi žalil častitega starčka, ki si je bil takoj osvojil njegovo srce. Kako ljubeznivo se je trudil opravičiti brate svoje in razvedriti mladeniča! Pravil mu je zgodovino samostana, o posestvih, številu bratov, samostanski šoli in da je bil on v mlajših letih pevovodja. Gregor pa je pripovedoval, da se je tudi šolal, da ljubi petje nad vse, in kar je vedel o Lambergarjih, Krištofu in Žigi. Spoznala sta, da se ujemata v vseh nazorih, in da sta oba nekako v enakem položaji: Gregor sam med tujimi obrazi, in Benedikt v svojem mišljenji osamel in ločen od bratov. To spoznanje ja je zvezalo vzajemno. Kajti je zapazil Gregor, da se nekako prezira gospod subprior, in sočutje in hvaležnost sta mu naudali dušo. Benediktu pa je ogrelo srce spoštljivo vedenje korenjaškega mladeniča, katerega gledajo po strani, ker spolnjuje ukaz svojih gospodarjev brez svoje krivde. Skrbno je pazil, da ni pogrešal Gregor ne jedi ne pijače.

„V kako slabo ime pripravite naš samostan“, dejal je, „če se boste tako branili. Niti tujcev ne puščamo lačnih od hiše, nikar domačih ljudi!“

In ko je govoril Gregor o preveliki gostoljubnosti, zavrnil ga je, češ, da spolnjujejo le svojo dolžnost. „In kaj bi rekel Vaš gospodar, če bi videl, kako skromno Vi pijete na cesarjevo zdravje! Če ste bili res v latinskih šolah, znano vam mora biti pravilo življenja:

*Si recte memini, sunt causae quinque bibendi:
Hospitis adventus, praesens sitis atque futura
Et vini bonitas et quaelibet altera causa.*

Čujete? Vse petero govori, da pijte! Torej na Vaše zdravje, gospod Gregor, in da bi Vaš prihod srečo pomenil nam in Vam!“

„Bog dal!“ pristavil je Gregor, „in da bi Vam obilno poplačal prijaznost.“

Krog Jerneja pa se je bil vnel živahen razgovor, in razpravljala so se politična vprašanja ne povsem v njegovem zmislu. Zdržaval se je dolgo časa

in miril jezo z vinom; a kakor bi olja vlival v ogenj, kipela mu je bolj in bolj, in oglasil se je Jernej. Kar se mu je po pravici za malo zdelo, bilo je to, da so hoteli menihi o vojaških rečeh več vedeti od njega. Kmalu je prevpil tega in onega. Gregor pa si je grizel ustni in migal mu, naj molči; zaman, seveda; dokler mu ni prišel na pomoč opat, ki je vstal in dal znamenje, da je obed končan. Bratje so odmolili skupno molitev, poklonili se prelatu in se razšli po opravkih ali pa na vrt k igri. Jernej je poiskal svoja tovariša; Gregorju pa je razkazoval Benedikt cerkev, samostansko poslopje, notranji in zunanji vrt, in kar je bilo še zanimivega. Povedal mu je, da so mnogi menihi plemiči, ki imajo sorodnike v Vitovčevi vojski, in da od tod tolika navdušenost za tega vojskovodjo. Peljal ga je na svoj najljubši prostorček, za samostanom ob potoku, ki teče proti Savinji. Tam je stal velik javor in v senci širocega listja miza in klop. Sedla sta in zamišljen je zrl starček v krasno prirodo.

„Lejte, to je Gornji Grad!“ pričel je čez kaj časa. „Pust in dolgočasen bi se zdel komu na prvi pogled. Na desno in levo planina in ozka dolina vmes. A kdor se kraju privadi, ne najde več milšega. Štirideset let že hodim jaz semkaj sest in nisem se še nagledal teh gorâ. Krasnejše se mi vidijo od leta do leta. Vsako jesen mislim, da sem jih videl zadnjikrat, in vsako pomlad se veselim, da jih zopet gledam. O da bi nam dal Bog še mirnih časov, dokler ne ugasne luč mojega življenja!“

Žalost mu je spreletela obraz. Gregor je menil, da se vojske ni bati, in da se tako trden samostan lahko ubrani vsakemu sovražniku. On pa je pripovedoval, kako so pustošili vojaki kraj pred štirinajstimi leti za vojske s cesarjem, in koliko časa se nikdo ni upal iz samostanskega obzidja. „Lejte, lastavice so se že vrnile!“ vskliknil je vesel. „Jutri je Marijino oznanjenje, in danes pride cesar v Celje, če se med potem kaj ne zamudi. Treba prositi Boga, da se mirno reši vsa stvar.“

„Kaj ni že vse v redu?“ vprašal je Gregor iznenaden.

„Žal, da ne“, razlagal je subprior. „Jaz se bojim, da se Vitovec pogaja s cesarjem Friderikom in s kraljem Ladislavom, in da zvaaja oba. Kdo ga razume! A prva napaka je bila ta, da se nikdo ni oziral na kneginjo. Vitovec ima zase moč, a kneginja srca vsega ljudstva, in zdaj tem več, ko je tako nesrečna in zapuščena. Bistričanje so že prisegli cesarju zvestobo, Celjanje še ne“.

„In Gornji Grad?“

„Tudi še ne“, dejal je resno Benedikt, in neprijetne misli so obšle Gregorja. „Upajmo, da se vse dobro izide“, tolažil je oni. „Bog vdahni pohlevnega duha Vitovcu in kneginji, da se uda v nemilo usodo.“

„A za Boga!“ vskliknil je Gregor. „če je samostan za cesarja, kaj ga briga Vitovec, kaj kneginja! Ob teh zidih in stolpih se mora razbiti petkrat tolika vojska, kakor je Vitovčeva. Vi ste vendar popolnoma cesarski, gospod subprior?“

„Da, gospod Gregor, v imenu pravice in z ozirom na blaginjo nas in naših podložnikov. A kaj sem jaz v samostanu!“

„Vi? Prvi za priorjem, drugi za opatom.“

„Ah!“ nasmehnil se je bridko Benedikt, „to se le tako vidi. Veste, kaj je superior? Titulus sine vitulo, et habetur pro nihilo. Po našem činovnem redu je prelat „ignis“, prior „grando“, subprior „nix“, drugi bratje pa „ceterae tempestates et spiritus procellarum, qui faciunt verbum eius“. Največjo veljavo ima sedaj prior, po imenu vaš brat, pater Gregor, in ta pater Gregor je rodni brat Janeza Ostroviharja iz Galenberga, najstrastnejšega privrženca Vitovčevega. Tudi čez samostansko zidovje pluskajo valovi življenja in razburjajo mirno pristanišče“.

„Strijček, ali ste mi prinesli obljubljeno knjigo o čudoviti devici Orleanski?“ začul se je zvonek glas, in od hišice, ki se je belila kraj potočka, prihitela je mlada deklica, šopek pomladnih cvetic podat staremu gospodu. Zagledavši pa tovariša je obstala in v svesti si neprilичne svoje zadrege zarudela čez in čez in skušala skriti duhteči dar.

„Stopi bliže, Tajda!“ smehljal se je starček. „Tu je moj mladi prijatelj Gregor, ki je danes prijezdil v cesarjevem imenu. Daj cvetice! Kaj jih skrivaš? — *Amicis omnia communia*, gospod Gregor; vsak pol šopka dobiva.“

Tajda je malo zamerila strijcu, da tako deli njeno darilce, kakor bode morala ona deliti njegovo prijaznost s tem tujcem. Neprijazno ga je pogledala in srečavši se z njegovimi očmi obrnila se proč.

„Nečakinja moja“, razlagal je Benedikt, „zapuščina ranjcega svaka“.

Pogovor pa se ni hotel več vneti. Deklica se je jezila, da ne more tako prosto govoriti kakor sicer, in da se mora tedaj zdeti jako pusta mladeniču. Gregor pa se je mučil, da bi mu prišlo kaj na misel, kar bi jo utegnilo zanimati; kajti se mu je zdelo, da bi jej moral zaradi strijčeve prijaznosti povedati kaj lepega. Žal, da ni bil toliko samoljuben, da bi vedel, kako zanima navadna dekleta vse, kar koli jim pove čeden mladenič. Tako ga je, predno se je domislil česa pametnega, prehitela ona, mené, da je postalo hladno, in da bode strijcu treba iti domov. Vzdignili so se, in spremil ja je Gregor do hišice, kjer je stanovala Tajda s svojo materjo, sestro patra Benedikta, potem pa šel gledat, kaj delajo njegovi ljudje.

Ne daleč od vhoda je stala, obdana z zunanjim samostanskim zidovjem, krčma, kjer je Tomaž Ložar točil samostanska vina. Ker je bila pijača dobra in krčma jedina v vasi, bilo je vedno dosti gostov. Obiskovali so jo bratje iz samostana, vojaki iz posadke, tujci, ki so prihajali in odhajali po kupčiji, in domači kmetje, katerim se je pod cerkveno oblastjo mnogo bolje godilo, nego njih rojakom pod posvetnimi gospodarji. Krčmar Tomaž je posredoval naravno med kmeti in samostanom; ónim je svetoval, kader so imeli opravka z oblastvom, kajti je poznal vse samostanske stvari; patru oskrbniku pa je zopet postregel s pojasnili o kmetskih razmerah: in komur je pomogel, ta je dal za pijačo. Prepиров v svoji krčmi ni trpel in še menj, če je kdo pil brez denarja. Take brezvestnjake bi bil on najstrože kaz-

nil; a dobili so se taki že tudi takrat. A da najmiroljubnejši krčmar ne prepreči vseh prepirov, spoznal je Gregor, ko je šel mimo krčme, iz katere se je razlegal velik hrum. Izmed hruma je razložil glas Janezov, ki je klical na vse grlo: „Sem, kdor ima korajžo!“ Hitro je vstopil Gregor, a pred vrati ga je prestregla rudečelična hči krčmarjeva in opomnila ga, naj odloži orožje, če hoče v krčmo. Kajti med blagimi naredbami Tomaževe miroljubnosti je bila ta, da ni dovolil gostom oboroženim v krčmo, kar so splošno odobraval predstojniki. „Kmet“, modroval je Tomaž, „ne pride z drevesom v krčmo, voznik pusti voz zunaj, kaj bi morali baš vojaki s seboj jemati vse orodje! Prepirali bi se, ne pil pa nobeden nič; in naj ubijo katerega, kdo pa bo meni plačal?“ A zvedel je ubogi Tomaž, kako nevarno je neutralnemu biti, kader nastane v državi razpor. Sredi sobe je stal, in stranki sta si ga podajali.

„Imejte vendar pamet!“ kričal je, ko so ga pahnili od sebe nasprotniki Janezovi in Mihovi.

„Mi že ne!“ vpil je Janez in poslal Tomaža nazaj, od koder je bil priletel. V pravem trenutju se je prikazal Gregor, da mu je dal duška. Pomiril je svoje ljudi, in nasprotniki so zopet posedli. In kaj je bil povod vsemu vrišču? Ženska, seveda. Jerica, dobrega Tomaža poredna hči, sedla je bila k našemu Janezu, ker jo je klical pit in se jej zdel tako domača. To pa je njene stare znance neskončno jezilo, Jerico pa baš tako veselilo. Z največjim dopadajenjem je poslušala dvorjenje Janezovo in Mihovo, ki sta takoj uganila, da so Štajerke prijazne.

„Jaz imam kovačijo doma“, opomnil jej je bil Miha.

„Toda Miha je že ženin, Jerica“, pristavil je bil Janez negoda, in Miha ga je dregnil pod mizo, naj molči. Z jedno besedo, najprisrčnejša prijaznost je bila zavladala med zastopnico štajerske in zastopnikom kranjske dežele, ko so začeli zabavljati domačini. In kakor se sploh osebnost rada zavija v načela, delali so se Gornjegrajci, kakor bi jim za Jerico ne bilo nič mar, ampak načela se treba držati,

in Celjanka se ne sme meniti s cesarskimi beriči. O načela, načela! Koliko se greši v vašem imenu! Kacega šenta nam prodaja marsikak trgovec pod skrajno narodnim napisom in zavitkom; kako se repenči odličnjak, kader ga hočejo rešiti volilci žrtvovanja za narod; in dragi bralec naj gleda, da mu bode povest dopadla, in če ga utegne pisatelj smatrati za narodnega mlačneža.

Jerica seveda se je smejala takim načelom. Krčmar Tomaž pa je bil političen mož. Njemu se je vse dozdevalo, da se je svet malo zasukal, in da se treba zasukati z njim. Tudi on je imel dvojno železo v ognji in za Janezom in Mihom, ki sta bila počastila njegovo krčmo, videl je novega gospodarja, v čegar imenu sta bila prišla. Z Janezom sta se takoj sporazumela. Menil je namreč Tomaž, da je on zvit lisjak, ki se le dela tako neumnega, in namežikaval mu, češ, da že ve, pri čem da je; Janez pa, ki ni vedel, pri čem da je, odmežikaval je iz prijaznosti; in prijatelja sta si bila. Nikogar ne razžaliti, ki pije in plača, to je bilo Tomaževo načelo, in potegnil se je za nova znanca, ko so ja začeli dražiti domačini. Tako pa je prišel med dva ognja, dokler ga ni rešil Gregor.

Odpeljal je fanta s seboj in ozmerjal ja, zakaj se ne držita njegove besede; Tomaž pa je ošteval ostale neporedneže, ki so mu očitali, da se brati s temi ljudmi.

„Kaj!“ ponesel se je Tomaž. „Ali niso poštenjaki, ki so plačali do zadnjega vinarja vse? Marsikdo pa vpije: Živio naš grof! in slava našemu opatu! ne plača pa ne“.

Različna čustva so obhajala našo četvorico, ko je po večerji sedela doma v dolgočasnem stolpu.

Jernej je bil skoz in skoz nezadovoljen. Niso ga bili sprejeli, kakor je bil pričakoval. O njegovih junaških činih ni hotel nobeden nič vedeti; da, celo zmigavali so z rameni in smejali se, ko je on kaj pripovedoval; Lambergarjevo ime jim je bilo neznano, zato pa so slavili Vitovca. Ali so to menihi? Naj bi bil on, Jernej, papež, ugnal bi jih.

Miha in Janez pa sta bila boljše volje. Menila sta, da v samostanu ne kuhajo slabo, in da toči Tomaž dobro vino.

„Le to me jezi“, dejal je Miha Janezu, „da ti vsakemu dekletu natvežeš na nos, da sem jaz ženin. Saj to nikomur nič mar!“

„Ti misli na Lenko!“ odgovarjal je Janez; „druga dekleta pusti na miru!“

„I kaj! Ženin še ni oženjen in še vedno lahko izbira. In to je tako neumna beseda: ženin, ženin, če so druga dekleta zraven.“

„Ne zabavljaj, Miha“, odvrnil je oni; „jaz sem branil, da te niso topli v krčmi!“

Miha je malo pogodrnjal; na misel mu je sicer prišla Lenka, a ni ga težil več strah, da bi si ona koga drugega izbrala.

Gregor pa je brenkal na citre, poln otožnih misli. Kako so se razkadila vsa upanja! Odšel je bil na junaške boje in zdaj je priklenjen na to zidovje in izročen tuji milosti. Prijaznost patra Benedikta bila je jedina svitla zvezda na temnem nebu.

III.

Kaj pa češ plačila imeti,
K' nam tako znaš citrati?

N. ps.

Slovesno zvonjenje je zbudilo Gregorja, baš ko je vzhajajoče solnce pozdravljalo pomladanski praznik. Od vseh strani so dohajali ljudje k božji službi, in Gregor še nikdar ni slišal tako lepega petja kakor v tej velikanski cerkvi. Po maši pa so postajali moški pred cerkvijo in izpraševali drug drugega, kaj je novega iz Celja. Starejšim so se brale skrbi na obrazu, in pol iz strahu, pol iz spoštovanja so se umikali Jerneju, ki je v svesti si svoje važnosti koračil med njimi. Pripovedovali so si spomine in znamenja, ki prorokujejo nesrečno leto. Župan se je drznil vprašati Gregorja, kaj da se zgodi z njimi; in vsa tolpa je

pritisnila poslušat odgovor. Gregor je tolažil ljudi, da ostanejo pri samostanu; le da pridejo njih gospodarji pod varstvo cesarjevo, ki jim ne vzame nobene pravice. Nekoliko potolaženi, nekoliko nejeverni so se razhajali ljudje.

Gregor se je sprehajal po samostanskem vrtu. Zagledavši ga, prihitel je k njemu pater Benedikt.

„Snoči sem Vas poslušal, ko ste igrali na citre“, pozdravil ga je. „To je meni jako prijetna godba, in moja sestra jo ljubi nad vse. Danes jo greva obiskat, če utegneta.“

Pripovedoval mu je, da je sestra vdova po prejšnjem samostanskem poveljniku Staniči, in da jej je izmed štirih otrok ostala le še hčerka.

Kakor je bila hišica od zunaj lična, tako snažna in prijazna je bila znotraj. Na stoterih malenkostih, kakor jih imenujemo moški, dasi nam tako dobro denejo, poznala se je ženska skrbljivost, ki nam zna z ljubeznivo ročnostjo omiliti dom, da se težko ločujemo in radi vračamo.

Benediktova sestra je Gregorja živo spominjala njegove tetke; bila je baš tako drobna, prijazna in skrbna.

„Tajda, pokaži cvetice!“ dejal je strijc in pravil, katera semena je dobil z Laškega, in kako dobro so se obnesla. In Tajda je morala še razkazovati svoja umetna ročna dela, vezene in pletene, o katerih Gregor ničesa razumel ni, dasi ja je spodobno občudoval. Za malo se je zdelo Tajdi, da jo strijc tako nadleguje.

„Saj se gospod Gregor ne zanima za take reči“, mrmrala je, in Gregor je živahno lagal, da ni res.

Popoludne pa so sedeli pod javorom, in vnel se je pogovor o predmetu, ki je bil takrat na jeziku trem deželam, o celjski dedovini. Pater Benedikt in Gregor sta se zlagala popolnoma v svojih nazorih; Tajda pa se je pokazala gorečo privrženko celjske kneginje. Strast jej je dajala pogum in zgovornost, ko je povzdigovala kreposti gospe Katarine, opisovala njeno nesrečo in hudovala se nad možaki, ki jo v

bridkih urah ostavljajo in izdajejo. Ostre besede so letele na Vitovca, a tudi na cesarja. Kot cesarski zastopnik je Gregor ugovarjal, a jako nespretno; kajti je smešno malo vedel in razumel o teh rečeh. Neusmiljeno je pobijala mlada nasprotnica nesrečne njegove razloge in z žarečimi lici in svitlimi očmi očitala mu kot zastopniku vsega moštva vse, kar jo je jezilo na moških, sebično, neviteško ravnanje.

„Me ženske bi se morale vzdigniti za kneginjo“, dejala je navdušeno, „ko se med moškimi ne dobo več plemenitega značaja. Kako se je oslavila francoska devica, ki je rešila domovino in kralja, ko so trepetali vitezi! In kako trepečejo pri nas in hité v varno zavetje spravljat svoj imetek in porabljat tujo nesrečo. V starih časih so branili vitezi pravdo vdove, zdaj jo teptajo; pomagali so v boji slabejšemu, zdaj se brezsravno postavljajo na močnejšo stran; čast in zvestoba sta jim igrača za otroke, denar jedini smoter, vreden moškega delovanja!“

„Tajda, Tajda!“ smejal se je strijc in povzdignil prst, „jaz ti ne bodem smel več dajati takih knjig; če ne, pobegneš mi res v Celje in napadeš gospoda Ostrovrharja.“

Jel je potem dokazovati, da je pravica na strani cesarjevi, in da bi bila velika nesreča za vse, največja pa za kneginjo, ako bi jo slabi svetovalci spravili z mirnega pota. Hvaležen je pritrjeval Gregor, katerega je bila tako nagnala gornjegrajska devica. A Tajda se ni dala tako hitro ugnati, kajti si ni mogla misliti, da bi katerikrat moški mogel imeti prav proti ženski. Jezila pa se ni, da je bil Gregor tako slab politik in tako brezuspešno upiral se njeni logiki. Celo prijazna je bila z njim, v svesti si svoje premoči; kakor sploh radi prizanašamo premaganim nasprotnikom in smo hudi le na onega, ki je nas zmagal. Obrnila je milosrčno pogovor na drugo stran in prisilila Gregorja, da je prinesel citre. In Gregor je zaigral in Tajda zapela, in bili so vsi dobre volje.

Zvečer si je rekel Gregor, da mu je dan hitro potekel. Dopadala mu je živahna Tajda; da bi le ne bila taka na politiko! Sramoval se je svoje neved-

nosti in sklenil natančno se poučiti o vseh homatijah. Poučeval ga je Pater Benedikt, in ko je bila čez par dni družbica zopet skupaj, ustavljal se je Gregor že mnogo trdovratneje smelim naskokom politične nasprotnice, katero je to le bolj razvnelo. Strijc pa se je smejal borbi in pomagal zdaj tu, zdaj tam, da ni predaleč zašlo nasprotstvo. Tako se je sprijaznila tudi Tajda z Gregorjem, in ni je preveč motila različnost političnih nazorov. Koliko se pa laže razgovarjamo s prijateljem, ki nam ugovarja, kakor z onim, ki nam le prikimava. Gregor je bil tako rekoč jeklo, ob katero se je kresala njena duhovitost, in koliko zadovoljnejši ostavljamo vsi družbo, katero smo zabavali mi, kakor ono, ki je zabavala nas.

A Gregor je imel tudi dobra svojstva. Občudoval je s strijcem krasoto naravino; prikupil se je bil s skromnostjo gospê Stanički; znal je lepo peti in bil je brdek fant. Nekaj pa je bilo posebno zanimivo. Mladenič je bil zdaj vesel, zdaj resen, in čutila je Tajda, da je v srci nezadovoljen sam s seboj, jednak kosu, ki sladko pevajoč poskuša odpreti vratca svoje kletke. Polagoma se je začelo dozdevati deklici, da se Gregor za-njo meni jako malo, in da mnogo več in rajši občuje s strijcem. Ta ravnodušnost je žalila njeno samoljubje in nejevoljna je vprašala zrealce, če je res tako pusta in nezanimiva. Ko so se imeli zopet sniti, oblekla se je in spletla skrbneje in vtaknila rudečo rožo v črne kite. Govorila je prijazneje z Gregorjem in začela ga dražiti, pripovedujoč mu ju naške čine in modre izreke Mihove in Janezove, o katerih se je po vsej vasi mnogo govorilo in smejalo. Gregor pa se je tudi smejal, in draženje Tajdino ga je bolj veselilo kakor ne vem kaj. Kolikor bolj sta se prijatlila, toliko več so zgubljevale politične stvari resnobe in važnosti in toliko bolj se umikale zasobnim malenkostim. Konec je bil, da je Gregor pozabil vse bojne slave in zadovoljen si želel na tihem, da bi vedno tako ostalo. Baš ta želja mu je pa rodila strah, da se ne bi izprevrglo in prišel nenadoma ukaz, da ima oditi iz milega zatišja. In up in želja in strah, vse je donelo iz njegovih strun in blažilo

njegovo veselost. Kader pa je bil sam, postajalo mu je dolgčas, in iskal je povoda, da obišče patra Benedikta, in pater Benedikt se je veselil, da ga ima Gregor tako rad, in da ga Tajda tako često obiskuje.

Vesten pisatelj ne more mladine Gregorjevih let nikdar dosti svariti, naj se vendar varuje pohajkovanja; kajti lahko se reče, da se največ nesreč rodi iz te nečednosti. Našim pisateljem v obče se, hvala Bogu, ne more nič očitati v tem oziru. A kako vendar, da se mladeniči očitvidno tako malo drže njih pravil? Vzrok je ta, ker se taki nauki o priliki in nepriliki propovedujejo. Ako zdravnik pred bolnikom razloži nože in klešče in vode, zbal se bode bolnik in dejal: rajši sem bolan, kakor da bi me tako zdravili. Tako bode lehkomyiselnej, ki naleti na obširno razlago o škodljivosti lenobe, preskočil celo stran, da, tudi cel list. Pisatelj je pisal zaman! A prekanjen pripovedovalec prehvapi prostodušnega bralca. Kader se ta nadeja najmanj, kader ga najbolj mika zvedeti, kaj se je potem zgodilo: kane med tok pripovedovanja par moralnih kapljic, in čitatelj se pouči, meneč, da se je zabaval.

Troje vendar opravičuje Gregorja, ki je zapravljjal z lenobo dušni mir. Prvič ni imel še na razpolaganje tako dobrih knjig, kakor jih ima današnja mladina; potem mu ni bila zabičala teta pri odhodu kakor Lenka Mihi, da naj se varuje ženskih, in napósled je bil tako rekoč prisiljen k nedelavnosti po nesrečnih okolnostih. Janez seveda si je znal tudi v enakem položaji pomagati in je cepil drva pri Tomaži. Tomaž je bil namreč sčasoma vendar zapazil, pri čem da je z Janezom. Jenjal je mežikati mu in poprosil ga nekoč, naj mu pomaga prevaliti sod. „Rad“, dejal je Janez in dobil po dokončanem delu kupico vina; a pokazal je tudi koristolovnemu krčmarju, da bi se dala v velik prid obrniti silna njegova moč. Kmalu je pomagal še tu, pa še tu, in ne dolgo, in zalegel je Tomažu za hlapca. Zadovoljna sta bila oba, in kader se je Janezu po vrhu še Jerica nasmejala, bil je ves srečen; kajti jo je rad videl. Nezadovoljen pa je bil Miha, ki je menil, da Janez za krčmo ni,

ker je predober in premalo premeten. In namigaval je Miha Tomažu in opozarjal ga, da bi mu bilo zeta treba.

„No, Miha, ali veš ti za katerega?“ povpraševal je poredni krčmar.

„Jaz pa jaz“, dejal je Miha. „Tam pri Dobu na Kranjskem je doma.“

Janez je komaj požiral sline, ko je to slišal, in mislil si, da je Miha dober človek.

„Čvrst fant je“, nadaljeval je Miha.

„Čvrst pa, čvrst“, potrkal se je Janez po prsih.

„In dobrih starišev sin“.

„Celo zemljišče imajo in brez dolga. Izmed vseh sinov je pa najpridnejši ta-le“.

Janez je pokazal náse.

„Kovaško reč tako razume“, dejal je zopet Miha, „da malo tacih“.

„Ne laži!“ šepnil je Janez in sunil ga s komolcem; „saj ne razume“.

„Kako, da ne razume!“ jezil se je Miha.

„Vse, kar je prav!“ opominjal je Janez. „V kovaških rečeh“, posegel je glasno vmes, „sicer ni izveden; ampak za poljska dela ga ni boljšega in za krčmo je rojen. Sode bo valil, pretepalce miril in pijance nosil pod kap“.

„Kaj! da jaz nisem kovač!“ vpil je Miha.

„Ti, da; ampak jaz ne; slišiš?“ odgovarjal je Janez.

„Jerica, čuješ“, smejal se je krčmar, „kak ženin se ti ponuja? Ali bi ga vzela?“

„Zakaj pa ne!“ dejala je ona.

„Torej, Jerica, k meni sédi!“ vabil je Janez umaknivši se. Od druge strani pa se je umikal Miha in jo klical.

„Kako, Miha, če si pa ženin?“ čudila se je ona?

„Kaj, ženin!“ jezil se je on. „Ne bodi neumna, pa sédi k meni.“

„Kar je res, to je res“, trdil je Janez. „Miha je ženin Lenke Šimnove“.

„Miha, Miha!“ karala je Jerica. „Kader je kdo prost fant, naj se v božjem imenu ozira po dekletih; a če je ženin, potem je pa to smrten greh“.

„Smrten greh pa res ni“, godrnjal je Miha obrnivši se stran in jezil se na svojo Lenko, ki mu dela toliko preglavice in ga — vrabec jo pozoblji! — nemara res čaka. Vkljub vsemu temu sta naša fanta mirno spavala; kajti je skrbel Tomaž, da jima je delo preganjalo nerodne misli.

Oj, da ni mogel tudi Gregor delati pri njem! Tako se je pa zgodilo, da je njemu bolj in bolj polnila dušo misel na Tajdo, da mu je živa domišljija krasila deklico čez vso mero in jo obdajala z vencem vseh možnih ženskih čednosti, in da se je on naposled uveril, da ne more živeti brez nje. Globoko je zdihnil pri tej misli, pol sladki, pol grenki; kajti uvidel je, da je prodal mlado prostost ali za najslajšo srečo na zemlji ali pa za nič in zaman. Minila ga je brezskrbna veselost in prešerni smeh. S tiho zadovoljnostjo je zapazila Tajda to premembo in poredno se nasmehavala, kader je zamišljen zrl tja v cvetoči svet, in kader mu je pod njenim pogledom zastala živahna beseda. Čutila je, da jo spremlja mračno njegovo oko, kader odhaja; videla, kako radostno mu žari, kader se snideta. Veselila se je zmage, in prijaznost njena je le netila ogenj v Gregorjevi duši.

Blagosrčnemu strijcu se je mladilo lice in oko v mladi družbi, in še prisrčneje se je veselil krasne narave, ko je imel ljudi, ki so ga razumeli in delili radost z njim. Tu je pozabljeval skrbi, ki so ga mučile, kader se je vrnil v svojo sobico in med samostanske brate. Slišal je tam, da se cesar mudi še vedno v Celji, in ugibalo se je, kaj se godi ondi. Čulo se je o veselicah, pojedinah, in kar je drugih zunanjosti, a dohajale so tudi vznemirjajoče vesti, da se cesar ne more pogoditi s kneginjo, in da je začel Vitovec mešati pogajanja. Boječega subpriorja se je lotevala velika otožnost. Ali bode mogel še v miru preživeti poslednja leta svojega življenja; in ne bode-li prihrula divja vojska v tiho dolino nad mirni samostan? In kaj bode z nečakinjo, s Tajdo! Kdo jo bode

branil, ko jej bodo vzeli hudi časi mater in strijca! Malo je imel med brati somišljenikov, katerim bi bil potožil svoje skrbi. Mlajši rod je pomisleke njegove imenoval strahopetnost in sanjal o bojni slavi in Vitovci in Ostrovrharji. H knjigam se je zatekal pater Benedikt, da so ga mirile in srčile; kajti ni hotel vznemirjati Tajde in Gregorja z žalostnimi svojimi mislimi. In komaj bi ga tudi umela tadva! Kaj sta se menila za bodočnost, ko se sedanjosti ni bilo moči naživeti! Nekako suhoparen predmet se je zdela politika že obema, ko sta se imela pomenkovati o toliko važnejših rečeh. Srečen in nesrečen je bil Gregor v družini Tajdini, kakor se je pač ona igrala z njim. A Bog ve, če se prešernost njena ne bode še kedaj kaznila; kajti se ni igrati z ognjem!

Kako jej je tolkló srce, ko je v pomladanski noči začula iz spalnice zamolklo brenkanje! Mamica je spala v drugi sobi, ona pa še na pol bdela in premišljevala s prva, prijetno presenečena, ali je resnica ali sanje. Zdramila se je in prepričala, da se ne vara. Tiho je vstala in ogrnivši si plašč sedla na posteljo. Čutila je, da je Gregor pod javorom in zre v njeno okno; a za nobeno ceno ne bi se pokazala; vlekla pa je na uho, da ne bi preslišala nobenega glasu, ko je pričel pevec tiho in oprezno:

Solnce je zašlo
Že za goró,
Luna obseva
Mlado zemljó.

Pevci veseli
V logu molčé,
Slavec le toži
Svoje gorjé.

Spanec objema
Trudne ljudi.
Trudno le srce
Moje ne spí.

Pevec je prestal; čez malo časa pa zopet začel brenkati, krepkejše in hitrejše, in zopet se je začul ljubi glas:

Naj cesar mi reče:
 »Oj, fantič ti mlád.
 Ostavi mladenko.
 Jaz dam ti svoj grád«.

Porečem: »Oj, grade
 Ohrani le sam:
 Za vse jaz zaklade
 Mladdenke ne dám.«

Zopet je obmolknil glas, in lahko so brnele še strune; a hkratu so se burno utrgali zvoki jednako zdihu trpečega človeka, in ni jih bilo več slišati. Natihoma se je približala Tajda oknu in oprezno pogledala po pevci. Bala in nadejala se je, da ga zagleda. A trata je bila osamela, in le široka javorova senca se je raztezala v mesečini. Pogumno je zdaj odprla okno in dolgo slonela tam in gledala v krasno noč. Porajale so se v mladi glavici nove misli brez zveze in soglasja, in ni se trudila urediti jih. Udajala se je raznim čustvom, ki so se vrstila in borila med seboj v prijetni poluzavednosti. Da ni huda na Gregorja, to je vedela; v svesti pa si ni bila, ali se kesa ali raduje, da je ni videl pri oknu.

Druzega dne je stalo solnce že visoko, ko se je prebudila, in čudila se je mati, da je tako vesela in razburjena. Ona pa je tekla dobro jutro voščit strijcu, prepričana, da dobode pri njem Gregorja, A pater Benedikt je bil sam.

VI.

Ne vlada vselej svet pokoj
 Sred tihega zidu.

S. Gregorčič.

Dopoludne tistega dne pa se je nenadoma vrnil v samostan prior, pater Gregor. Radovedno so ga obsuli bratje, nadejaje se, da jim bode povedal, kaj se je sklenilo v Celji. A ne meněč se zánje, hitel je prior k prelatu. Resnobno lice s stisnjenimi ustnicami naznájalo je važne misli, in zamišljeno je zrlo oko — prior

namreč, orjaški mož pri petdesetih letih, imel je samo jedno oko, drugo je bil zgubil v bojih za mladih let.

Dolgo sta se pomenkovala odlična moža in razvnela se bolj in bolj. Kakor je telesno prior nadkriljeval opata, tako se je tudi videlo, da duh njegov kaže pot opatovemu; kajti je stal namen jasno in določno pred njegovo dušo in znala ga je v pravi luči pokazati gorka beseda. Vedno bode odločnost gospodovala nad neodločnostjo, in gorje nejasni glavi, ako dobo opravka z nasprotnikom, ki hodi gotovo pot do jasnega cilja. Po dolgih samostanskih hodiščih so postajali bratje in skrivnostno govorili med seboj. Vedel je vsak, da od važnega pogovora v prelatovi sobi zavisi sreča ali nesreča samostanska, in slovesen izraz je dajala ta zavest njih obrazom. Po konci so dvigali mlajši glave; starci pa niso mogli skrivati skrbi in strahu. Prišla sta na hodišče opat in prior, ta zmagovit, oni udan; pregovorjen, ne prepričan. Vprašaje so zrl vanja bratje, in kmalu jih je sklical zvonec k zborovanju. A kako je prebledel pater Benedikt, ko mu je prišel sluga pravit o prihodu priorjevem in klicat ga k zboru; kako se mu je tresla roka, ki jo je v slovo podal Tajdi!

„Idi domov, Tajda“, šepetal jej je, „in molita z materjo, da Bog vse prav obrne“.

Gregor pa je bil ves nesrečen. Zdelo se mu je, da se je neodpustno pregrešil; razžalil je Tajdo in zlorabil patra Benedikta zaupljivost in dobrodušnost. Vso noč ni mogel spati; zjutraj pa je iskal Tajde, da bi jo prosil, naj mu odpusti nepremišljeno predrznost. A ni je dobil. „Ogiblje se me“, dejal si je žalosten in vrnil se k tovarišem. Tam pa je zvedel, da je prišel iz Celja prior, in da imajo menihi veliko zborovanje. Razvidel je, da se nekaj imenitnega pripravlja, in ukazal tovarišem, naj ostanejo doma. Jernej se je veselil, da bode morebiti vendar konec dolzega časa in dobila se prilika, da pokaže, kaki so bili junaci v prejšnjih časih. Miha in Janez pa se še nista bila naveličala miru.

V veliki dvorani pa so zborovali menihi. Po običajni molitvi jim je bil razložil prelat povod shodu, da izjavi namreč samostan svoje mnenje o dednem

nasledstvu v celjski grofiji: kajti se kneginja Katarina in cesar ne moreta pogoditi, ker ali kneginja preveč zahteva ali pa cesar premalo dovoljuje. Vstal je prior, spominjal se v živahnem govoru dobrotljivosti celjskih vladarjev proti Gornjemu Gradu, kako srečna in slavna je bila pred kratkim blaga kneginja, kako nesrečna in prezirana je sedaj, in da se vpraša, ali bodo zvestobo, s katero so se vedno ponašali proti mogočnemu grofu, tudi ohranili zapuščeni vdovi ali ne.

„Živela kneginja Katarina!“ slišalo se je iz ust mlajših bratov.

„Celjsko mesto je za kneginjo vdovo“, nadaljeval je prior. „Vsa vojska z Vitovcem na čelu se je zanjo izrekla, in moje mnenje je, da se odločimo tudi mi zanjo, dokler se popolnoma ne reši vprašanje, kdo je pravi naslednik grofa Urha“.

„Živela kneginja!“ čulo se je zdaj krepkejše. A vzdignil se je subprior in prerekal, da bi vprašanje o dednem nasledstvu še ne bilo rešeno, ko je dedna pogodba med cesarjem in ranjkim grofom od leta 43. še pisana ohranjena; ko je krški škof, za sodnika izvoljen od cesarja in od Vitovca, cesarja imenoval pravnega naslednika; da je cesar pravi naslednik, priznal je tudi že samostan s tem, da je sprejel njegove vojake v svoje obzidje. Prigovarjal je bratom, naj se ne pletó v homatije, ki jih utegnejo drago stati. Le nekoliko starejših bratov je odobravalo njegove besede; večina je bila nasprotna, in ponosno se je vzdignil zopet prior. Ovrigel je trditev, da bi bilo nasledstvo že končno rešeno; kajti ne more več imeti veljave pogodba iz leta 43., ko jo je raztrgal spor leta 51. in vojska leto pozneje; za dediča se je tudi še oglasil kralj Ladislav, ki baš tako ne priznava razsodbe krškega škofa, kakor kneginja Katarina ne. „Da bi bil priznal samostan cesarja za svojega gospodarja, tudi ni res, in nobeden pooblaščenec gornjegrajski še ni prisegel zvestobe. Priznali smo le to, da smo pripravljeni pokoriti se cesarju, ako se spozna on za pravega naslednika“.

„Počakajmo torej“, vskliknil je pater Benedikt, „da doženó zadevo posvetni mogotci, in ne vtikajmo se v politične boje, kjer ne moremo ničesar odločiti,

in ki se ne spodobijo našemu stanu. Rado se zgodi, da se sovražni oblastniki sporazumejo na račun slabjših zaveznikov. Prepozno se bomo kesali, če zmaga cesar in nas doboče v vrstah svojih nasprotnikov. Prepustimo posvetnim ljudem skrb za posvetne reči in prosimo Boga, da ohrani mir med krščanskimi vladarji!“

Prijazno je prikimal opat subpriorju, in izraz nedolčnosti se je pokazal na njegovem obrazu. Prior je to tudi zapazil in takoj se zopet vzdignil proti patru Benediktu.

„Da, to je gaslo nekaternikov, prepustiti posvetne reči posvetnim ljudem in uživati mir in pokoj po vsaki ceni, naj velja tudi čast in dobro ime. A naj bi bili mi tudi samo duhovniki, ustavljati bi se morali širjenju takih nazorov; a mi smo tudi posvetno oblastvo. Mi imamo svoje podložnike, katere nam je braniti, če treba, tudi z mečem. In kolika samopašnost, vedno le gledati, da se drugi potegujejo za pravico; kako hlapčestvo, pokoriti se vedno močnejšemu! Prav je storil stari zakonodajalec, ki je odločil, da zasluži smrt oni, ki se ob časih državnih razporov ne nagne na nobeno stran. Za to gre sedaj, ali branimo zatirano vdovo pokojnega vladarja, ki nam je skazal toliko dobrot, ali pa gledamo le na to, da se prikupimo njegovemu nasprotniku!“

„Nikdar, nikdar! Živela kneginja!“ čuli so se burni klici, in videlo se je, da se prelat nagiblje zopet na to stran. In dokazoval je prior še, da ne samo pravica in hvaležnost, ampak tudi korist da zahteva, da se izreko za kneginjo. To bode pritislilo na cesarja, da se sporazume s kneginjo in se mir ohrani; ako pa se postavi samostan naravnost na stran cesarjevo, doboče takoj opravlka s celjsko vojsko in Vitovcem in čez nekoliko mesecev z Ogrji.

„Ne zanašajmo se na Vitovca!“ klical je v poslednjem naporu subprior. „On se ni menil za vdovo, ko se je pogajal s cesarjem; zdaj se ne meni za cesarja, s katerim se je bil pogodil; in prej ali slej se ne bode zmenil ne za kneginjo, ne za nas, ko bomo plačevali račun današnjega prenaqljenja. On se meni le záse, varujte se ga!“

Nikdo ni poslušal več teh besedi, in le dva glasova je dobil subprior za svoj nasvet; vse drugo je bilo navdušeno za priorja. Ko jim je naložil opat še molko o zborovanji, razšli so se bratje; a kmalu se zopet zbirali po trije in štirje in pretresavali važno zadevo. Po strani so gledali subpriorja, ki je lezel v svojo sobico, in najsmelejši jim je jel posmehljivo propovedovati:

„Bratje, ne vtikajte se v reči, ki vam niso nič mari. Najboljše na tem svetu je: Mundum sinere curere, sicuti currit; sedere post fornacem, cum omnibus habere bonam pacem; adorare Deum trinum et bibere bonum vinum. To je načelo plemenito in praktično!“

Bratje so se posmejali, Benedikt pa je zdihnil sluteč, da reveži ne vedo, kaj delajo.

Od Savinje sem pa se je začel topot konjskih kopit in žvenket orožja. Ljudje so prihiteli iz hiš gledat brdkih jezdecev, ki so pred samostanskimi vrati ustavili spenjene konje.

„Lej, oni čakati v sredi, to je Vitovec“, razlagal je oče svojemu sinu, in zažarela so fantu lica in oči.

„In oni velikan na njegovi desni?“ vprašala je hči, kateri Vitovec ni posebno imponoval.

„To je Ostrovrhar, brat gospoda priorja“, bil je odgovor, in niso se mogli nagledati orjaškega viteza.

Ostrovrhar pa je vpil na samostanskem dvorišči in klical menihe, svoje znance. Pristrčno so se pozdravljali. Srečen je bil, komur je Vitovec segel v roke; z Ostrovrharjem in drugimi tovariši pa so bili bolj domači; šalili so se med seboj, in kdor se je zanašal na svojo moč, stresel je Ostrovrharja za rame in vprašal ga, če je še tak hrust.

„Kje pa tiči brat?“ vprašal je ta. „Ali vedno pije?“

Oni so se smejali trdeč, da je brat strasten vodopivec.

„Kaj pa da!“ ugovarjal je Ostrovrhar. „Jaz Vas že poznam: De patre priore nil nisi bene loqui! A resnica nad vse; mi smo v resnici žejni.“

Bratje so jih vabili s seboj v obednico, češ, da bi bilo strašno in nezaslišano, če bi kdo v njihovem samostanu umrl od žeje.

„Kje pa imate cesarsko posadko?“ vprašal je oni prešerno. „To si moram še poprej ogledati“.

Menih mu je pokazal stolp, in široko je koračil vitez proti zavetju naših rojakov.

Gregor je ostro opazoval vse, kar se je dogajalo v samostanu. Videl je, kako skrivnostno se pogovarjajo menihi in ozirajo proti stolpu, in slutil, da se stvari neugodno sučejo zanj. To slutnjo je potrdil prihod Vitovca in njegovih tovarišev. Tudi on je radovedno gledal glasovitega junaka, in rudela so mu lica, ko se je domislil svoje neznatnosti. Jernej je pravil zopet jedenkrat Mihi in Janezu, kod vse se je bojeval s Celjani; a poslušalca sta bila iznenadena; Miha si je bil mislil Vitovca mnogo višjega, Janezu je bil pa premalo širok. Gregor pa je meril sobo po dolgem in širokem in preudarjal, kaj bi bilo storiti, če se jim ukaže ostaviti samostan, in kaj, če jih vojaštvo napade. Razum mu je pravil, da je vsak upor nespameten; a vest je trdila, da se mora na vsak način braniti in ustavljati. Iz tega neprijetnega notranjega boja ga je predramilo trkanje na zatvorjena vrata.

„Kdo je?“ vprašal je Gregor in segel po samostreli, ki je visela na steni.

„Vraga! jaz“, odvrnil je krepak glas, in Ostrovrhar je snel težka vrata, vrgel jih po sobi in stal pred zavzetimi tovariši.

„Nazaj!“ zakričal je Gregor, brž odločen, in pomeril s samostreljo. Ostrovrhar, očitvidno presenečen po takem sprejemu, zgrabil je Jerneja za pas in zavihtel ga kot ščit predse; a že je siknila puščica, in nič bi mu ne bila pomagala orjaška moč, da ga ni varovala sreberna zaponna na širokem pasu, ob katero je trčila kaljena ost. Zdaj pa je zavrela tudi njemu kri; vrgel je Jerneja proč, da se je opotekel in padel Janezu pred noge; zaiskrile so se mu v jezi oči in v desnici zabliskal silni meč. Odrevenela sta stala Miha in Janez in topo odpirala usta in oči. Gregorju pa je bila zadnja ura, in jokala bi se bila stara tetka

in kdo ve, morebiti tudi mlada Tajda, da ni zgrabil za roko vročekrvnega prijatelja sam Vitovec. Ko je bil slišal ta, kam je šel Ostrovrhar, takoj je slutil, da bode kak poboji, in hitel za njim. Pohvalil je moško vedenje Gregorjevo in povabil ga na kupico vina in vlekel s seboj nejevoljnega viteza. Gregor pa ni hotel ostaviti svoje trdnjave niti tovarišev, katerim se je zdelo vse kakor sanje; le Jernej je dobro vedel, da je bridka resnica; kajti bolele so ga vse kosti in še bolj sramota, da se je tako postopalo s cesarjevim zastopnikom.

Zopet je premišljeval Gregor o svojem položaji, in čem dalje je premišljeval, tem nezadovoljnejši je postajal. Zopet ga je premotil nov prišlec, ki pa je vstopil mirneje in olikaneje. Bil je vitez iz Vitovčevega spremstva in prinesel velik vrč vina in kupic, da se sprijaznijo in poplaknejo jezo. Pripovedoval je o celjski službi, koliko nese blaga, koliko slave, in namignil Gregorju, če ne bi hotel z njimi. Gregor je prijazno odklonil in vprašal, kaj jih je dovedlo v Gornji Grad. Majhen izlet, menil je oni, kajti je dolgačas v Celji, ko se vleko pogajanja brez konca in kraja. Gregor se je delal, kakor bi mu verjel, in trkali so na zdravje drugi družega in ločili se prijateljsko.

V obednici pa je gostil prelat došle viteze. Na desni mu je sedel Vitovec, na levi Ostrovrhar, poleg Vitovca prior, in za tem Jošt Soteški in tako pomešani menihi in vojniki. Prelat in Vitovec sta bila nekako zamišljena; pogovor jima je zastajal in raztreseno sta odgovarjala na redka vprašanja. Tem vselejši in glasnejši pa so bili drugi. Za vse je govoril Janez Ostrovrhar in budil smeh in radost na vse strani. Pol resno, pol šaljivo mu je migal brat prior, da bodi tiho, in prizadeval si razvedriti Vitovca.

„Tega vina poskusite, gospod baron“, prigovarjal mu je in polnil kupo. „Est bonum vinum francicum, est melius rhenanum, sed omnium est optimum vinum ljutomeranum“.

A Vitovec je pil malo in govoril malo. Prelat pa se je zopet vzdignil in nazdravil v kratkih be-

sedah kneginji Katarini. Z žarečimi lici in očmi je skočilo vse po konci, in živahno je zadonel po dvorani klic: Živela kneginja Katarina! in na mah so se izpraznile kupice. Brzo je nalil svojo Ostrovrhar in zagromel: „Živio Vitovec!“ in še glasneje je odmevalo po dvorani, in vse se je gnetlo krog barona Sternberškega in mu napivalo. Razjasnilo se mu je čelo in napil je tudi on gostoljubnemu prelatu, blagemu priorju in vsem ljubeznivim bratom, in da bi vedno lepa sloga objemala vse one, ki stoje na strani kneginje. Dolgo so še sedeli skupaj, in ko jim je vino razgrela glave, napivalo se je vse vprek. Ostrovrharju, ki se je ponašal, da ga ne užene nobeden junak, ne Vitovčeve, ne cesarske vojske, začel je neprilike delati ljutomerčan, ki mu je mešal jezik in noge; a ni ga še ugnal.

„Bog te živi, Vitovec!“ kričal je. „Ti si Jan, jaz pa Janez, in naj pride, kdor hoče, midva se ga ne strašiva; tudi če se imenuje rimski cesar. Tebe, Vitovec, je pobaronil; mene pa še vedno srpo gleda, odkar sem se bil zmenil z njegovim bratom Albrehtom. A kar mi je z Albrehtom izpodletelo, to mi s teboj ne boče. Past je nastavljena, Vitovec, hura!“

Hrup v dvorani je bil tolik, da je malokdo razumel te besede; a preslišal jih ni prelat in pobledel je v lice, prior je zarudel in miril brata, Vitovcu pa se je nabralo čelo in tak pogled je zadel Ostrovrharja izpod rujavih obrvi, da je hipoma umolknil. A ne za dolgo časa.

„Vrag te vzemi, Vitovec!“ vpil je še silneje. „Meniš li, da se te jaz bojim? Ne, za Boga! Tacega še ni rodila mati. Jaz govorim, kar mi velewa srce, in tistih tvojih zvijač ne poznam nič. Ukazuj mi pa ti v vojski, ne pri pijači! Živela kneginja Katarina, živio celjski grof Vitovec!“

Na mah je nastala mučna tišina. Vitovcu je šinila vsa kri v lice, kajti čutil je, da se spogledavajo gostje in ozirajo vá-nj.

„Pijan si, Ostrovrhar; spat pojdi!“ dejal je rezko, in oni se je zavedel, da je storil nekaj napačnega. A da bi bil pijan, tega ni hotel priznati.

„Jaz pijan?“ vpil je prek mize. „Nimajo toliko vina meniti v kleti, da bi mene upijanilo“.

Prisrčen smeh je zbudilo zopet to bahanje po dvorani; Ostrovrhar pa je zgrabil kupo in majal se proti Vitovcu; in unikali so se gostje, da ne bi jih polil.

„Strahopetec si ti, Vitovec“, režal se mu je v obraz; „nikdar ne poveš, kar misliš. A ne boj se, brate; jaz ti stojim na strani trden in neomahljiv kakor siva skala.“ Dolgo se mu ni posrečilo, trčiti z Vitovcem na glavno radost vse družbe. Le prelat je strme gledal in poslušal. V glavi so se mu budile čudne, neprijetne misli. Spomnil se je pomislekov in opominjevanj patra Benedikta in naudalo ga je čustvo kesu podobno. To je slutil tudi Vitovec, ki je bil v najsitnejšem položaji. Jezil se je na nepremišljenega prijatelja in bal se, da pride temu še kaj na misel; izgovarjaje ga proti prelatu, prosil je, naj bi se vzdignili od mize. Po molitvi so šli veseli in glasni na vrt k igri. Prior je spravljal brata k počitku, seveda zaman, in dokazal je tudi Ostrovrhar, ko so streljali s samostreljo, da ga vino ni še zmoglo; kajti prekosil ga je le prior. Ta pa je prepustil igro drugim in pridružil se Vitovcu, s katerim sta se sprehajala daleč od družbe. Strogemu redu samostanskega življenja ni baš koristil veseli dan. Pater oskrbnik je zapodil kmete, ki so prišli zarad obračuna; brat gozdar ni utegnil pomeniti se z lovci zarad lova, in pater Alberik, ki je v samostanski knjižnici tako lepo prepisaval latinske pisatelje, da se še dandanes bere pi-sava njegova kakor dober tisk, ta se je neizrečeno mučil pred debelo knjigo. Črke so mu migljale pred očmi, tu je izpustil besedo, tam stavek, to postavil napak, ono dostavil; a dnevna naloga se je morala dovršiti. Filologom našim je sicer napravil obilo truda in potu, a tudi nevenljive slave.

Subprior pa se ni veselil z veselimi. Sklep so-bratov ga je bil tako pretresel, da ni mogel k skup-nemu obedu. Slonel je v stolu in potrt zrl prédse. Poskušal je bil moliti, poskušal brati, a motila ga je globoka žalost. Zdelo se mu je, da je končano mirno

njegovo življenje; vojska pride v tiho dolino med prijazne hribe, pustošila bode kraj in mučila uboge prebivalce zaradi tujih zmot; a nemara zadene nesreča tudi samostan sam; in kaj bode počela uboga sestra, kaj ljuba nečakinja, če vzame vojska dom njina in njemu! Inako se mu je storilo, in strah in bridkost sta ga tako prevzela, da se je komaj držal po konci. Prinesli so mu jedi v sobico, popoldne pa, ko so se drugi razveseljevali, obiskal ga je opat, pol iz sočutja, pol iz namena, da bi se še pogovoril z njim o preporni stvari; kajti bil je izmed tistih značajev, ki se težko odločijo, a kader so se odločili, radi začno omahovati, če se pokaže kako nasprotje. Prišel je k nasprotniku, ne da bi hotel premeniti svoj sklep; ampak potrditi je hotel samega sebe s tem, da izpodbije ugovore Benediktove. Pričel je jadikovati o nezgodi, da je bil samostan prisiljen odločiti se za jedno stranko, kajti zahteva to od jedne strani Vitovec, od druge cesar; Vitovec pa se je bolj bati, ker je bližji in močnejši.

„A pravica govori za cesarja“, dejal je oni, in prelat je ugovarjal, da bi bila to dognana stvar, in budil onemu upanje, da se bode ves spor mirno poravnal. Oni je odkimaval in jezil se na Vitovec, ki se meša v tuje zadeve, in na kneginjo samo, da se ne izroči cesarjevi milosti.

„In ne ide v samostan, dragi brat, kaj ne?“ muzal se je opat.

„In kaj bi bilo, če bi šla?“ dejal je oni. „Vdova je; otrok nima; ali bi se ne spodobilo bolj, da skrbi za svojo dušo, kakor da hlepi po posvetni slavi?“

„Pač res“, dejal je prelat; „a žal, da so visokorodne vdove tako posvetnega duha! Ne vem, če jih bodeva midva pregovorila; a siliti jih ne smeva.“

Vstal je in prepustil Benedikta otožnim mislim. „Vse zaman, vse zaslepljeno“, tarnal je ta in premišljeval in udajal se v božjo voljo.

Naši fantje pa so sedeli skupaj in ugibali, kaj bode. Janezu se je zdehalo, kajti ni razumel ničesar o vseh teh rečeh; Miha je zopet dokazoval, da se je treba podati o prvi priliki, kajti bi bil upor nespa-

meten; Jerneja pa so obhajale maščevalne misli; preveč ga je bil osramotil pred tovariši Ostrovrhar. On je bil naravno za brambo do poslednje kaplje krvi, in ljut prepir se je vnel med njim in Miho. Gregor pa je zopet zamišljen hodil sem ter tja in nobene rešilne poti ni videl iz te zagate. Prišlo mu je na um, da bi dal konje sedlat, in da bi odjezdili, a povelje mu tega ni dovoljevalo, in lotila se ga je tista nestrpna nezadovoljnost, ki popade človeka, kateremu silni trudi ne kažejo nobenega uspeha. Spomnil se je Tajde in patra Benedikta, in rudečico mu je gnala v obraz mučna misel, da je zapravlil nemara njuno prijateljstvo. Solnce se je nagibalo na zapadno stran, in on je zrl otožno proti kranjski meji, ko ga zmoti nov prizor. Na zvoniku se je razobešala velikanska zastava, kažoča v modrem polji tri zlate zvezde.

„Kaj pomeni to?“ mrmral je in zarudel. „To je celjska zastava“.

Opasal si je meč, zabičal tovarišem, naj ostanejo skupaj, in šel k prelatu, da dobode pojasnila. A prelata ni bilo doma. Gregor se je šetal po vrtu čakaje, da se oni vrne, in poslušal krik in vik iz samostanske krčme, kjer so se bratili vojaki in kmetje. „Živela kneginja! živela Katarina!“ donelo je iz stoterih ust; in zunaj samostana so postajali ljudje in kazali si vihrajočo zastavo. Radostno so jo pozdravljali mlajši, starejši pa so zmajevali z glavami.

Ko se je bil Gregor nahodil, poskusil je z nova svojo srečo. Porogljivo mu je odvrnil sluga, da prelat zdaj ne sprejmlje.

„A jaz moram vendar k njemu!“ vskliknil je Gregor.

„Obžalujem“, dejal je sluga in zmignil z rameni, a Gregor ga je zgrabil in potisnil v stran. On pa se je branil, in na klicanje je prihitelo drugih na pomoč, in prišel je tudi prior. Njemu je razložil Gregor svoje želje in vprašal ga, zakaj da vihra celjska zastava na zvoniku.

„Mladenič“, dejal je prior ostro in pomeril ga od nog do glave, „naša milost Vas je sprejela; glejte, da se je skažete vredne. A če hočete, da Vas pu-

stimo pri miru, ne vtikajte se v zadeve, ki Vam niso nič mar."

"A če se prelamlja beseda, dana svitlemu vladarju!" ugovarjal je Gregor.

"Katera beseda!" vskipel je prior. "Kar smo obljubili, to bomo držali vkljub Vaši drznosti. Vi pa se učite skromnosti in ne sodite, da ne boste sojeni!"

Prior se je obrnil proč, in Gregor je videl, da ne opravi ničesar ter vrnil se osramočen. Zopet je preudarjal, bi li ne bilo najbolje, da odjezdi sam ali pa pošlje katerega svojih tovarišev v Celje do dvornega kapelana povedat mu, kaj se godi. "Toda je li še prost? Kaj, ko bi se mu zabranilo ostaviti samostan?" Vroč mu je prihajalo pri tej misli, in da bi se prepričal, če je skrb upravičena, koračil je moško skoz glavni vhod, ne da bi ga kdo ustavljal. Nesvestno je prišel na prostorček, kjer je toliko sladkih ur prebil v prijetnej družbi. A danes ni bilo nikogar pod javorom, in to mu je potrdilo bridko slutnjo, da se je hudo zameril Tajdi in Benediktu. Da, prav je govoril prior, ni se skazal vrednega tako ljubeznivega sprejema! Žalosten se je obrnil proti hišici nadejaje se, da se mu posreči saj par besed spregovoriti s Tajdo. A vrata in okna so bila zaprta in doma nikogar. Zaman je hodil sem ter tje in čakal, da kdo pride. Kako pust se mu je zazdel ta kraj! Zopet je poiskal tovariše in tolažil se, da saj prihaja in odhaja, kakor mu drago; kajti ni vedel, da izmed vhoda ostro pazi na vsak njegov korak dvoje očes, in da sta pripravljena dva hlapca zadržati ga, ko bi hotel bežati. Jernej ga je izpraševal, kaj pomenijo dogodki v samostanu, a Gregor ni vedel ničesa povedati, in lotil se ga je zopet mučen nemir. K prelatu ne more, prior ga je bil zapodil; še jedno upanje mu je ostalo: pater Benedikt mu bode rešil zastavico. A k njemu v samostan ne bi šel, da ga ne zaplete v zamero pri družih bratih, in ker se ga je nekako bal zaradi prejšnjega večera. Hotel je naleteti nanj kakor po naključji in šel doli na prostrani vrt. Vedel je, da je Tajda pri strijci, ki jo bode spremil, kader se bode vračala domov. Pridružil se jima bode in zvedel, kako si ima

tolmačiti to in ono, in potem mora, mora govoriti s Tajdo in reči jej, naj ne bode huda nanj.

Mrak je bil polegel po zemlji, in lahna meglica se je prijemala dreves in grmičja. Po samostanu so se prižigale luči, in veselo petje in vriskanje se je čulo od obednice. Gregor pa je čakal in čakal in vznemirjal se pri vsakem šumu in vedno se tolažil, da mora priti Tajda. A čas je potekal, in nje ni bilo niti Benedikta. „Tudi ta je hud, dejal si je Gregor in mučil se z mislijo, da baš zaradi tega ni Benedikta na vrt, ker slutí, da ga Gregor tam čaka. A napósled so se vendar začuli od daleč koraki in bližali se počasno. „Tajda in Benedikt“, šepetal si je Gregor in jelo mu je tolči srce. Vlekel je na uho, in vedno razločnejši so bili koraki; a trdo so praskali po pesku; to ni bila ona niti strijc. Počasi sta se bližala v polglasnem, a živahnem razgovoru dva možaka. Ubežati ni mogel več, da ga ne bi videla; in kaj si bosta mislila, če ga zasačita tako pozno na takem kraju! Ali mu bosta verjela, da res čaka patra Benedikta? In če ga vprašata, zakaj da ga čaka? Čutil je Gregor, da ne bi mogel lahko dati nesumnega odgovora, in sramoval se sitnega položaja. Stopil je v zadregi za visok grm in sklonil se, da bi šla moža mimo. A ne daleč od njega sta se ustavila, Gregor pa je spoznal po glasu in postavi priorja in Vitovca.

„Nevarno igro igrate, gospod Vitovec“, dejal je prvi zamolklo.

„Jaz?“ posmehnil se je oni kratko. „Nikakor. Tako gotove so moje odredbe, da mi ne more izpodleteti; po človeški pameti, gospod prior. V petek zvečer bode cesar v mojih rokah, ali pa me imenujte širokoustnega pustolovca. V soboto ga privedemo semkaj, in tu se bomo dogovarjali z nova.“

„Nevarna igra“, mrmral je zopet prior, in odaljšala sta ste, da Gregor ni razumel nobene besede več. A kar je bil slišal, bilo mu je zadosti. Vroče mu je prihajalo in mraz ga stresal, in dolgo si ni mogel zbrati misli. Prijel je za grm, obrisal roso iz las, da se je prepričal o istinitosti vsega dogodka. Kako bi mogel dvojiti! Ni li videl še v megli zgin-

jajočili mož? A kaj zdaj! Da mora, naj velja, kar hoče, proč, v Celje sporočit, kaj se pripravlja, to mu je bilo jasno; a kako to izvesti, bilo je drugo vprašanje. Spomnil se je tovarišev, in prva misel mu je bila vzeti jih s seboj. Vrnil se je domov, ne možko in po konci, ampak oprezno se plazeč, da ne bi ga kdo zagledal in shutil, da ve on za tako grozno skrivnost. Glavna vrata je našel zaprta in zatvorjena tudi mala stranska izhoda, dasi še ni bilo tako pozno. A zdelo se je zdaj Gregorju to povse naravno. Preko-račil je tiho temni dvor in obrnil se proti stolpu, kjer je bilo njih stanovanje. Takoj je obstal; oko, tmini privajeno, razločilo je dobro pred vhodom stražeča vojaka: očitvidno čakata njega. Nič več ni mislil Gregor na tovariše, ko je imel važnejšega posla. Tiho je hitel zopet proti drugemu koncu, kjer je stala Tomaževa krčma. Ta ni imela neposrednega izhoda na plano; in če bi ga imela, bil bi zastražen kakor drugi; a vedel je Gregor tam za vsak kot in znal, kam da obeša vrvi. Veža je bila prazna, v gostilni pa so še peli pozni gostje. Lahno je odprl shrambo, v temi poiskal vrvi in pobravši oklestek hitel na obzidje. Konec vrvi je napravil zanjko, vanjo vtaknil oklestek in spustil vrv skoz strelna lino, kjer jo je držal poprečni les. Zdaj se je zavihtel Gregor čez obzidje in plezal po vrvi tiho v rov. Z nekolikim trudom je prišel iz rova na plano, potem pa se obrnil ob potoku proti Savinji, oprezno od konca in počasi, potem pa, kar so ga nesle noge.

Pri postelji patra Benedikta pa sta sedeli sestra in nečakinja. Vznemirjeni, ker ga ni bilo popoldne, prihiteli sta bili k njemu. Umiril se je bil subprior nekoliko, a telesno je bil slab, da sta mu pripravili posteljo in prisilili ga, naj leže. Ljubeznivo sta mu stregli in skušali ga razvedriti. Tajda je živahno pripovedovala o Vitovci in Ostrovrharji, da vihra celjska zastava iz zvonika, in kako mladeniči vriskajo in nazdravljajo kneginji. Več se ni jezila na Vitovca, in Ostrovrhar je bil zopet občudovani junak. Strijcu pa se je inako storilo, ko je poslušal nedolžno prostodušnost, in priporočal jo je varstvu božjemu. A kader

je Tajda radovedno popraševala, po kaj da so prišli vitezi, in kaj da so sklepali v zboru, napeljal je govor drugim in opominjal jo, naj se meni bolj za svoje reči.

Po hodiščih pa se je začul šunder in tekanje. Burno so se odprla vrata in vstopil je samostanski brat z dvema vojakoma. Iskali so Gregorja in opravičevali se, da jih motijo tako pozno; a ker je Gregor mnogo občeval z njimi, mislili so, da je nemara pri njih. Zatrdil je pater Benedikt, da ga ni, a vkljub temu so preiskali vse kote in predstavili vse pohišje. Robanteč so se vrnili. Subpriorju pa je šinila misel v glavo, da je Gregor kako izvedel, kaj se plete, in ubežal iz samostana. Čudno mu je bilo pri srci in nehote se mu je budila nadeja in želja, da bi srečno se rešil. Tajda pa je plaha vprašala, zakaj da iščejo Gregorja. Razlagal je strije, da je najbrže odšel naznanit cesarju, da se mu izneverja samostan; in razsrdilo se je domoljubno njeno srce, da s tako nehvaležnostjo plačuje samostansko gostoljubnost. Strijca je posilil smeh nad tako čudnim razumevanjem.

„A kako ni izdajica“, vskliknila je ona, „če zlorabi našo odkritosrčnost, da izve naše misli in naklepe in jih ovadi nasprotnikom, ki nam utegnejo škodovati!“

„Oh, tvoja odkritosrčnost in tvoje misli, Tajda!“ dejal je strije. „Teh ne bode ovadil nikomur; ne boj se! A če ne ovadi svojemu gospodarju tega, kar se godi sedaj v samostanu, potem bi ga po pravici imenovali izdajico, ki ne drži zvestobe prisežene cesarju.“

In jel je razlagati, kako odnosna je sodba sveta, kako nestalen človeški zakon, ko je jednemu to zločin, kar imenuje drugi blago dejanje; ko se mnogi trpin zdi temu mučenec, norec drugemu, in z izdajico pita jedna stranka onega, kogar slavi druga za neustrašnega značajnika. Božja sodba le je brezuvetna in nespremenljiv božji zakon. In jel je hvaliti Gregorja kot poštenega in modrega mladeniča, in z njim ga je hvalila Tajdina mati, in Tajda ni ugovarjala.

„In kaj bi se mu zgodilo, če ga ujemó?“ vprašala je.

„Potem bode najbrž glavo dal“, odgovoril je strije zamišljen, „zarad izdajstva, ali pa za zvestobo, kakor se pogleda reč“.

Tajda je malo pobledela, in da bi skrila zmočenost, sklonila se na knjigo, ki je ležala na mizi. Smrti vendar izdajalec Gregorju ni želela. Da, privoščila bi mu iz vsega srca vso srečo, da bi le ne stal med nasprotniki ljubljene kneginje. Polastil se je je bil nekak nemir in spoznala je, da čišla mladega Gregorja, in da bi ga prav lahko rada imela, če bi bil le tudi za kneginjo. Tiho je poslušala, ko je pravil strije, da ne pomeni današnji dan nič dobrega, in polagoma se je jelo tudi njej tako dozdevati, ko se je spomnila prošle noči in ponočnega pevca in vprašala se, če bode še videla Gregorja. Med večerno molitev se jej je vpletala tiha želja, da bi ga rešil Bog, seveda ne na škodo kneginje Katarine.

Pogasnile so bile luči po samostanu, hrabri junaki so spali in sanjali o ljutih bitvah in slavnih zmagah. Le v opatovi sobi je še gorela luč in pa na nasprotnem konci, kjer je bila spalnica odkazana baronu Vitovcu. Tam je sedel v pozni uri sloveči vojskovodja in gledal v priprost zemljevid, kjer so bili podčrtani nekateri kraji krog Celja. „Ne more izpodleteti!“ mrmral je po dolgem premišljevanji. Jel je hoditi po sobi in očitvidno so ga naudale prijetne misli, kajti se mu je svetilo oko in lice. Spomnil se je ranjcega grofa celjskega, svojega gospoda, in njegove moči in slave. „Kaj sem jaz iz slabšega blaga?“ dejal je sam pri sebi in vspel se po konci. „Moč je dalo njemu rojstvo, in jaz? Jaz sem ponižen češki vojniki. A če sem za druge zastavljal življenje, zakaj ne bi ga záse? Kdo mi je zdaj gospodar? Cesar Friderik? kralj Ladislav? kneginja Katarina? Poskusimo jedenkrat biti sam svoj gospodar.“ Prijetno ga je božala ta misel. Bil si je v svesti, da mu je udana vsa vojska; a meščanstvo in kmetje? „Tem sem še tujec“, zaškripal je z zobmi. „Sužnja druhal! Bodi jim vladar še tak bedak, še tak zlodejec, služijo mu, samo da je vladar po božji milosti. Da, Vitovec, tujec si. A kneginja je domačinka, ona, ki je zapuščena od vsega

sveta, a jo zapustim jaz. Kako so vpili menihi: živel kneginja! a ko je zakričal Ostrovihar: živel celjski grof Vitovec? zadrnil se jim je jezik! In kaj še le Celjani! Oh!“ zdihnil je globoko in zopet premeril sobo. „Ona je častihlepna — kakor jaz. Brez mene ne more ničesar — kakor jaz ne brez nje. Zveza je naravna. A da bi se jaz zanjo trudil! Ne. Zase se bodem, če se bodem; in če noče postati moja žena, danes je še kneginja, pojutrašnjem ne več.“ Premišljeval je z nova. „Da bi je le ne bil tako razžalil!“ udaril se je ob čelo. Med tem je potrkal nekdo rahlo na njegove duri.

Opat tudi ni mogel spati. A njega niso nadlegovale tako prešerne misli; mučile so ga skrbi, kaj bode s samostanom, če se vojska nesrečno konča za kneginjo. Zaman je tolažil vest, ki mu je očitala, da je ravnal nepremišljeno in nakopal si veliko odgovornost. Slonel je na oknu in gledal v temne oblake, ki so se valili izza planin, in ugledal luč v Vitovčevi sobi. „Tudi on ne more spati“, dejal je sam pri sebi. „Gotovo mu jednake skrbi težé glavo ali pa še več. Nemara že tudi on želi, da bi ostalo vse tako, kakor je bilo. O, to bi bila sreča in veselje za moje stare dni! Da, da, kesa se v srci kakor jaz; a on je premoški, da bi spoznal zmote, in samo iz ponosa dere v prepad; a bil bi hvaležen, ako mu pomoli kdo roko v rešenje in pomaga izreči prvo besedo spoznanja in vrnitve. Jaz mu bodem pomagal, jaz, reven menih, ki se ne sme sramovati kesa in pokore.“

In napotil se je prelat po temnem hodišču do Vitovca.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ pozdravil je vstopivši.

„Amen“, odvrnil je Vitovec, nejevoljen, da ga moti obiskovalec v preudarjanji.

„Tudi ne morete spati, gospod baron“, dejal je oni in sédel. „Ako se Vam ljubi, pomeniva se nekoliko, da nama prejde čas. Kaj sem Vam hotel povedati! Poveljnika cesarskih mož, Gregorja, niso ujeli. Najbrž je ubežal. Poslali smo jezdecev za njim na obe strani; a nikogar ni nazaj.“

„To je jako neprijetno, gospod prelat“, opomnil je oni malomarno.

„Ne zamerite mi, gospod baron, da Vam razodenem misel, katero je v meni zbudila vest, da je ubežal. Otročje se Vam bo morebiti zdelo, kar Vam bodem povedal; a jaz sem proti Vam starec, in človek se vrača, od koder je izšel. Zdela se mi je ta novica kakor prst božji, ki nas opominja, da nismo na pravi poti, gospod Vitovec.“

„Da“, dejal je oni kratko. „tudi meni se kaže v tem nekaj prst božji, ki nam pravi, da ne smemo opustiti, kar smo pričeli; kajti je kesanje prepozno, če nas je ubežnik že ovadil. A verjemite mi, gospod prelat, da pri tacih početjih, kakoršno je naše, je naklep mnogo nevarnejši od izvršitve. Kaj se nam more zgoditi! Ako nam začne presti, vržemo se v naročje kralju Ladislavu, in ta nas bode branil. Vrh tega pa je jako neverjetno, da bi cesar o pravem času zvedel o naših namerah. Jaz mislim, da je proti Kranjskemu ubežal mladenič, če je ubežal; in ni se nam ga bati. A če se je obrnil proti Celju, kje bode dobil katerega cesarjevih svetovalcev, ko imam vse pod stražo! Da bi prišel do cesarja, na to še misliti ni. In naj se mu posreči vse, kaj pa ve on o naših naklepih! Zatorej brez skrbi, gospod prelat! Kakor zaupam jaz v duhovskih rečeh popolnoma Vaši učenosti, tako se smete Vi zanesti v vojnih na mojo spretnost.“

„Zanašam se tudi popolnoma, gospod baron, a vi veste kakor jaz, da Bog često osramoti in uniči naše najzvitije naredbes.“

„Istina, gospod prelat, zatorej se tudi ne bojujmo z Bogom! A cesar je človek kakor mi, in ustavimo se mu, če nam dela krivico.“

„Morebiti nam pa vendar ne dela krivice“, opomnil je oni rahlo.

„Gospod prelat, poslušajte me, prosim“, dejal je oni nepotrpežljivo. „Jaz Vam bodem nekaj povedal. Kaj je pravica, kaj krivica, o tem si dva človeka nista istih misli. Kar se komu ne dopada, to se mu zdi krivično, in s pravico je baš narobe. Sodba je jako težavna, kader se tiče nas samih. Jaz si tudi

zaradi tega ne belim glave. Dokler je živel grof Urh, bojeval sem se, kakor in kjer je on ukazal; je li bilo pravično ali nepravično, za to se nisem nikdar nič menil. In zdaj sem stopil na noge za kneginjo in kaj morem jaz za to, da je prišla ona navskriž s cesarjem!"

"Morebiti pa bi se pogodila, ako bi Vi kaj pomagali."

"Možno, A mene so odvrkli, razumejete, in razžalili so me, kakor me še nikdo ni razžalil; in jaz naj to pozabim? Meni se vidi, gospod prelat, da Vam je žal, ker ste odločili za kneginjo, in da bi bili radi neutralni. A lahko si mislite, da jaz baš v tem času ne trpim neutralnosti. Kdor ni z menoj, ta je zoper mene, to je zdaj gaslo. A potolažite si pretanko vest; kajti — ne zamerite, da Vam naravnost po vojaški govorim — samostan je bolj v mojih rokah, kakor v Vaših; in drznil sem se tudi starega vašega poveljnika zamenjati z novim. A ne bojte se! Ničesar se ne bode zgodilo niti Vam niti Vašemu samostanu, in zaradi današnjega sklepa smete mirno spati, kakor bodem jaz kmalu zaspal."

Prelat je razumel miglje in odpravil se žalosten. "Vražja omahljivost!" mrmral je Vitovec stegnivši se po postelji in zaspal ne mené se za opata in njegove stiske.

V.

Zvezde prijazne,
Pot mi kažite!

S. Jenko.

Gregor pa je hitel proti Savinjski dolini, kolikor se je v temi dalo. "Danes je sredo; če do jutri zvečer ne pridem v Celje, prepozno bode", šepetal si je in pospešil korake. Ni še hodil dolgo, ko zasliši za seboj peketanje konjskih kopit, in brž se umakne v šumo. Po poti od samostana doli sta prisvetili dve baklji, naglo se bližajoč, da so leteli utrinjki v stran. Gregor se je potuhnil in videl v svitu kosmata obraza konjnikov, ki sta klela, da morata v takem času krog la-

ziti, ko se ne vidi pet korakov pred se. Jezdila sta mimo in za njima sta puščali baklji rudeč dim. Gregor pa je ostavil gozd in napotil se urno za njima, ko ni bilo več čuti konjskih kopit. Nebo je bilo oblačno, in noč je postajala vedno temnejša. Spotikal se je Gregor nad koreninami in kamenjem, kar ga je neznano utrudilo. Skrbelo ga je, kako bode drugi dan nadaljeval pot, če ga ostavijo moči, in naslonil se na drevo; a kakor je postal, zadremal je. Nočna sapa je šumela po gozdu in donašala iz daljave dobro znano tuljenje; kajti je bil volk takrat navadna zver naših gozdov. Gregor je skočil pokonci in potipal, če ima še dolgi nož za pasom. A silne utrujenosti ni zmagovala več trdna volja, trebalo je misliti na počitek. Noči pa so spomladi mrzle in zemlja vlažna, tudi se je bilo bati divjih zveri pod milim nebom. Vlekel se je še streljaj dalje, kjer je zapazil samotno kočo in zdržema nizek hlev. Ura je šla na polnoči, in nobene žive duše ni bilo nikjer čuti; in komu bi tudi upal izročiti se Gregor! Otipal je v temi malo lestvo, prislonil jo k lini nad hlevom in zlezal gori. Našel je velik kup slame in sena, brž si napravil ležišče, priporočil se Bogu, in predno je še premislil dogodke prošlega dne, sladko je zaspal s trdnim sklepom, da nastopi za rana zopet pot proti Celju.

Zdelo se mu je, da je komaj še zaspal, ko ga prebude človeški glasovi. Prestrašen se skloni po konci, a zaskelita ga roki za dlanjo, zvezani s trdnim konopcem. Fant, stoječ pred njim, se je zagrohotal in mignil tovarišu: „Baš ta je, oče.“

„Ali si ušel iz Gornjega Grada, tiček?“ dejal je ta. „A si obsedel preblizu. Hodi! Kar v Gornji Grad ga ženi, Luka! A pazi, da se ne prebrne raz lestvo!“

„Po suknjo še grem“, dejal je sin in obrnil se proti koči. Gregor je videl, da je popolnoma v tuji oblasti in jel prositi, naj ga izpustita, kajti je nedolžen.

„To trdi vsak zločinec“, dejal je mož. „Zakaj bežiš, če si nedolžen? Za nič te ne lové samostanski gospodje. — Mica, pridi gledat, kacega kosa sva ujela. Po tem-le sta popraševala sinoči gornjegrajska beriča.

Kratke rujave brke ima, pero za kapo in dolg nož za usnjatim pasom.“

Nekako pomiluje je gledala žena ujetega mladeniča. Ko pa se je ozrl Gregor vánjo, zdel se jej je nekako znan ta obraz.

„Kje pa sem že videla jaz tega človeka? Čajta nó!“ dejala je in zakrivši si oči z roko, premišljevala.

„Oče!“ klical je Luka od hiše sem in kazal proti dolini, „ne bo treba iti v Gornji Grad. Beriča že jez-dita nazaj.“

„Ovbe“, dejala je žena živahno, „ali veš, kdo je to?“ Mož je bistro pogledal Gregorja, a ni ga spoznal.

„To je poveljnik tistih jezdecev“, dejala je polglasno, „ki so nam hoteli zažgati hišo.“

„Kaj res?“ čudil se je mož. „Pa gotovo je. A to je zdaj druga reč!“ Prerezal je konopec, ki je držal Gregorjevi roki, in vlekel mladeniča s seboj v hišo, potisnil ga v staro skrinjo brez pokrova in vrgel slam-nico čezenj. Gregorju se je zdelo, da sanja; a bridka žalost se je umaknila burnemu veselju. Oče in sin pa sta se tiho menila v sobi, in ko sta prijezdila be-riča pod hišo, stopil jima je fant s klobukom v roci naproti.

„Gospoda“, dejal je, „danes na vse zgodaj smo videli tistega človeka, ki ga iščete. Solnce še ni bilo gori, in baš živini sem pokladal, ko se je priplazil tod doli. Z vilami sem mu zastavil pot in vpil, naj po-čaka. Menita li, da je kaj poslušal?“

„A zakaj ga nisi prijel, osel?“ rohnél je berič.

„Ker se ni dal. Kar tod na levo jo je udrl; jaz pa za njim. Ali menita, da sem ga došel? Ozmerjal sem ga prav grdo, potlej pa teci! Če jez-dita brž za njim, dojdeta ga še pred poludnem; saj v zemljo se ni vdrl. Rujave kratke brke je imel pod nosom in z usnjem je bil prepasan, fant pri kaceih tridesetih letih.“

„Torej na levo?“ vprašal je oni še jedenkrat.

„Da, kar tod gori, po grapi.“ Ona dva sta izpod-bodla konja in oddirjala. Gregorja, ki je čul vsako besedo, obhajala je vročina v toliki nevarnosti; a čudil se je kmetski zvijači in ni si vedel razložiti ljubeznive skrbi teh ljudi. Mož je odkril slamnico in

velel Gregorju, naj se ročno na desno obrne; pred tremi urami ne bode jezdec ev nazaj. Gregor se je z ginjenim srcem zahvaljeval in zagotavljal, da ne pozabi nikdar te dobrote.

„Nič zahvale!“ dejal je mož.

„Še mi smo Vam je dolžni“, dejala je žena in postavila zajutrek na mizo. „Veste li, da ste pred dobrim mesecem s tremi tovariši tod mimo jezdili? Jeden Vaših ljudi nam je hotel zažgati hišo. Vi pa ste mu ubranili. Jaz sem Vas dobro videla in ne bodem pozabila Vašega obraza. Zakaj Vas iščejo, to nam nič mar; a Vi ste dober in blag človek, ki ne muči nas revnih ljudi. Če se Vam ne zamerimo, zajmite z nami.“

„Pohlevni ljudje“, mislil si je Gregor. „hvaležni, da se jim le krivica ne godi“, in ni se branil jedi. Fant se je ponudil, da ga spremi uro daleč, oče pa je prinesel klobuk in kamižolo, če se hoče preobleči. Hvaležen je sprejel Gregor ponudbo, odstrigel si brke in napotil se s fantom dalje poln vesele nade, da mu ostane sreča zvesta tudi za naprej. Prijezdili so za njim vojniki, a tako srčan je bil Gregor v kmetski halji, da se je le malo ognil v stran s spremljevalcem, priklonil se ponižno in snel širokokrajni klobuk, ko so jezdili mimo. Bil je Vitovec z glasnimi svojimi tovariši.

„Kaj si vedno tako zamišljen“, vpil je Ostrovrhar, „ko imaš pri vsakem početju tako srečo!“

„Da, da“, dejal je oni in zadržaval konja na slabem poti. „Kader sem imel jaz vse napeljano, takrat mi je največ izpodletelo.“

„Dal Bog!“ dostavil je tiho Gregor, in jezdeci so zginili.

Popoludne je prišel v Celje. Mestna vrata so bila močno zastražena, in sumnjivo so ga pogledovali stražniki, ko je, brezskrben na videz, koračil skoz njih vrsto. Po mestu je bilo vse polno ljudi. Cesar je bil pripeljal dokaj imenitnih spremljevalcev, izmed katerih je imel vsak še svoje spremstvo. Od vseh strani sta prihitela plemstvo in duhovščina poklanjat se novemu vladarju, ki je potrjeval stare pravice.

Pritisnili so trgovci ter ponujali vsakovrstno robo gospôdi in kmetu. Peleg njih je na odru razkričaval potujoč zdravnik — takrat še ni bilo časopisov — zdravila proti vsem možnim boleznim. Gregor se je preril skoz gnečo in prišel pred grofov grad, kjer je stanoval cesar. A vhod je bil zabranjen. Že je hotel vprašati stražnika, če ne bi mogel govoriti z dvornim kapelanom; a zbal se je, da ne bi zbudil suma. „Nocoj bom še čakal“, mislil si je, „če dobim zunaj palače katerega cesarskih ljudi; jutri grem naravnost v grad.“ Postopal je sem ter tja in gledal in pazil, kje bi bil kak znan ali zaupen obraz. Mnogo gospode je prihajalo iz palače, mnogo je šlo noter; a tega ni bilo, kogar je on čakal. Nekolikokrat je bil že stopil do tega in onega moža, čegar obraz se mu je zdel pošten; a predno je še kaj izpregovoril, približal se je bil stražnik. In koliko je bilo teh! Kar rasli so iz tal, in mrzaj je spreletal Gregorja, kader ga je kateri osorno vprašal, kaj išče tod.

„Cesarja bi rad videl, cesarja“, odgovarjal je Gregor in nerodno se priklanjal oblastnim vojakom, ki so ga gonili proč. Čim bliže je bil svojemu cilju, tem težje se mu je zdelo doseči ga. Jutri bode nemara že prepozno“, dejal je sam pri sebi, „in ves trud bode zaman, in mesto pohvale me zadene ostra kazen, ker sem brez ukaza ostavil odkazano mesto“. Naredil se je večer, in Gregor še ni z nikomur govoril. Vedno nepotrpežljiveje je čakal; kajti zdelo se mu je vedno, da zdaj se mora vendar prikazati zaželeni obraz. Po hišah so se zasvetile luči, in iz grada, kjer so se baš začele zbirati ponočne straže, donel je glasen hrup veselih ljudi. Ulice in trgi so se praznili, a polnile so se gostilne. Gregor je ostal sam, in stražnik ga je opomnil, naj se pobere. Žalosten se je obrnil po mestu iskat si prenočišča. Kako je bil nesrečen! Ostavil je bil Gornji Grad z veselim prepričanjem, da reši cesarja in si proslavi ime, in ko je tako srečno prišel v bližino cesarjevo, zastavljena mu je pot. In kolik odgovor ga čaka, če ne izvrši sklepa svojega! Kdo mu bode verjel, da mu je bilo v resnici mar važnega posla! Dolžil ga bode ves svet, in

ne bode se več upal pokazati domov. Oj, uboga tetka, kako bode zdihovala za njim! In Tajda! Obšla ga je za trenotje misel nánjo, a takoj jo je odnesel pomladni veter. „Ta pa tako ne mara záme“, dejal si je tiho in pobesil glavo.

V gostilni „pri črnem volu“ se je vse trlo; a za skromnega gosta se hitro najde kot, in kmalu je sedel Gregor za velikansko mizo, kjer so se krepčali in kratkočasil raznovrstni gostje. Sedeli so pomešani vojaki, meščanje, tuji kupci in kmetje. Pogovarjali so se glasno o važnih dogodkih poslednjih dni in ugibali, kako se pogodita cesar in kneginja. Večinoma so menili, da ima cesar pravo, a da ima kneginja tudi svoje pravo; kajti ni nikdo vedel, kakih misli je sosed. Pri drugi manjši mizi so sedeli odličnejši gostje, kajti jim je stregel krčmar pozorneje. Bili so plemiči in duhovniki, ki so zvesto poslušali, kaj govori družčina pri oni mizi, in delali opazke sem ter tja. Vse oči pa so se obrnile k durim, ko se prigrohoče družbica štirih moških in dveh ženskih, pisano opravljenih in predrzno se vedočih.

„Brž večerje, krčmar!“ klicali so moški, obkolili rejenega móža in trkali ga prijateljsko po plečih. Ta se jim je umikal in vpil, naj se spravijo iz njegove hiše, kajti nima prostora za take ljudi. Oni pa so vpili še glasneje in budili smeh po vsej krčmi. Revez je bil krčmar. Rudeč kakor purman je stal sredi sobe, brez sape in glasu, skočil zdaj proti temu, zdaj proti onemu in pokazal mu duri in namerjal s pestjo; a razkoračen je stal pred njim poglavar družbice in kričal, da je to neslišano, da bi priprost krčmar podil iz hiše ljudi, ki pridejo baš iz cesarskega gradu.

„Slavna gospoda!“ obrnil se je do gostov, „ali boste res privolili, da se celjsko mesto osramoti na večne čase, da bodo pozni rodovi brali z rudečico na obrazu, kako je ravnal svoje dni krčmar „pri črnem volu“ z zastopniki vseh sedmerih umetnosti“.

Na glas se je vse smejalo. Ženski, ki sta smukali od mize do mize, pregledovali sta si goste in smelo odgovarjali ne baš finim dovtipom, zgrabili sta zdaj krčmarja pod pazduho in laskali se mu in po-

govarjali ga. Tovariši pa so plesali krog njega in prekopicavali se. V toliki nevarnosti, da ga zadene kap, še ni bil krčmar nikdar; srdito je odrival s komolci nadležni ženski in mahal z rokami, da je napósled jednega res zadel na hrbet. Milo zaječavši se je stegnil udarjenec po tleh, in ženski sta se vrgli čézenj in vekali, da je mrtev njih najboljši igralec; moški pa so vpili, da je krčmar morilec, in pretili, da ga popeljejo v stražnico. Napósled se je ubogi mož res začel bati.

„Še jedenkrat!“ zavpil je patetično poglavar. „Ali nas boste prenočili in pomagali, da tega mrliča na tihem spravimo s poti?“

Krčmar se je udal, in mrlič je kihnil.

„Mrzle vode nánj!“ dejal je vodja; „nemara ga še oživimo.“

„Kaj pa še!“ vskliknil je mrlič, skočil po konci in spel se krčmarju na rame.

Bili so glumci, ki so hodili od kraja do kraja, od shoda do shoda, kjer se je dalo kaj zaslužiti, in predstavljali grozovito žalostne in kosmato vesele igre, peli, plesali, ogenj žrli, požirali nože, vedeževali in sleparili po svetu. Staro in mlado jih je z veseljem gledalo in poslušalo, kader so razkazovali svoje umetnosti; in vendar so bili na tako slabem glasu, da se je vsakdo sramoval očitno meniti se z njimi, komur je bilo mar dobrega imena. Tako so se vlečili iz mesta v mesto, javno brezpravni, zasobno dobro došli.

Polegel se je bil šum po krčmi, ko je vse gledalo in poslušalo nove goste, ki so si bili s tako težavo priborili večerjo. Gregor je žalosten zrl prédse in preudarjal, kako bi vendar prišel do cesarja ali do Žige Lambergarja. Loteval se ga je obup kakor plavalca, ki je s silnim trudom priplaval do brega, a si zaman prizadeva izlezti na suho. On je le na pol poslušal, kar se je govorilo krog njega, in neslane so se mu zdele šale glumcev. Ko pa je njih vodja začel bahati se, da so igrali pred cesarjem in njegovimi svetovalci, in igralki si jeli kazati darila, prejeta od kneginje, zbudila se je pozornost Gregorjeva. Kaj, ko bi po teh ljudeh sporočil gospodu Lambergarju svojo

skrivnost? Misel se mu je zdela jako dobra, in z upanjem se mu je vračala srčnost. Pisal bi pisemce in izročil je kateremu teh glumcev. Toda — ali se je zanesti nánje? Ali ne bodo v brezvestni zvedavosti odprli lista, in ko zvedo strašno skrivnost, skušali okoristiti se in prodali jo onemu, ki bode največ plačal? Ta pomislek ga je iz nova vznemiril, a poslušal je zvesto, ko so oni pripovedovali, da bodo družega dné zopet igrali pred cesarjem, in pričeli nekako poskušnjo. Peli so in godli, in ženski sta plesali, da ji je marsikateri poštenjak le z nejevoljo gledal. Večina pa je ploskala, in kader se je pričela kaka bolj znana pesem, oglasil se je kor izza mize, in tudi Gregor je pel, da bi se seznanil z igralci. Veselje je postajalo vedno splošnejše in glasnejše, in pivci so vpili, naj še to zapoje, pa še to. Kmalu je zapel izmed gostov sam svojo ta in óni, ki si je bil v svesti, da zna; Gregor pa si je izprosil citre in spremljal ga ter žel burno odobravanje. Osrčen zapel je tudi sam, in s strmečo radostjo so poslušali vsi zvonki njegov glas, ki se je tako prijetno ločil od drugih izpitih in izpetih. Igralki sami sta prišli klanjat se mu, kajti se jima je dopal zali mladenič.

„Zapojmo skupaj!“ nasmejal se je Gregor in stopil k njih mizi, kjer se mu je naredil prostor. Gregor je pel in igral in seznanjal se z veselimi tujci. Najprijaznejša in najradovednejša je bila starejša igralka. Izpraševala je, kdo je, odkod je prišel in kaj name-rava. On je lagal, da je skažen dijak, ki še ne ve prav, česa bi se lotil.

„Z nami pojdite!“ dejala je ona in jela opisovati veselo življenje potujočih glumcev, koliko prehodijo svetá, kako radostno jih vse sprejemlje, kako radodarno plačuje.

„Poskusil bi že“, menil je Gregor na videz zamišljen, a v resnici ves razvnet; kajti mu je prišel v glavo nov načrt. Zakaj ne bi šel sam kot pevec v družbi igralski v grad pred cesarja ali saj katerega njegovih svetovalcev! Tako bi najvarnejše in najgotovejše izvedel svoj namen.

„Mož beseda!“ vskliknila je igralka in stiskala mu roko. „Samo poskusite; drugo me ne skrbi.“

Objela ga je in spravila v veliko zadrego, vso družbo pa v glasen smeh. Naj bode v božjem imenu, mislil si je Gregor in zbral vso svojo ljubeznivost, da se prikupi novim prijateljem, in vso spretnost, da bi videli, koliko bi jim zalegla njegova moč. Prizadevna njegova prijateljica je bila kmalu tega mnenja, da mora Gregor z njimi peti na dvoru.

„Kako pa!“ rogal se je Gregor in branil se na videz. „V tej suknji in tem klobuku!“

„Zakaj pa ne?“ smejala se je óna, snela mu klobuk in nataknila si ga na glavo zavrtela se po peti. „A pri nas se dobo pisana kapica in dvobarven jopič.“

Gregor se je le smejal, da to ne more biti, in igralci so ugovarjali; a ženski sta si bili to reč vtepli v glavo in nista odjenjali, dokler se niso pogovorili, da ostane Gregor za poskušnjo pri njih, in da bode pel na dvoru. Igralki sta mu pripravljali opravo in poučevali ga o tej in oni igralski skrivnosti, on pa je hvaležen poslušal in radosten premišljeval, kako izvrši načrt.

„Peli bodemo dopoludne?“ vprašal je radveden.

„Ah, ljubček moj“, smejala se je igralka, „meniš li, da to mi določujemo? Kader nam odpró vrata, takrat pojdemo; najbrž po obedu, da pospešimo gospodi prebavljanje.“

Dolgo so še sedeli in razveseljevali sebe in družbo. Presedalo je Gregorju prizadevanje priletne igralka, a kazal je vesel obraz in pomirjen zaspal, ko so plegli po otepih. Mi pa porabimo ta odmor, da razložimo ob kratkem položaj nekaterih osob, ki so važne za našo povest.

VI.

Al' ste še tistih besedi.

Kakor ste jih dozdam bili?

N. ps.

Ko so bili Ogri 9. novembra 1456. v Belem Gradu posekali poslednjega grofa celjskega, oglasil se je za

bogato dedino cesar Friderik in kmalu za njim Ladislav Posmrtnik, kralj ogerski in češki. A kako težko se človek odpove gospodovanju, če se mu je jedenkrat privadil, to je skusila vdova grofa Urha, kneginja Katarina. Bila je v najboljših letih in čutila se dušno in telesno sposobno za vladanje. A moč njena je bila bolj namišljena nego resnična; kajti je bilo vse vojstvo v rokah Jana Vitovca Grebenskega. Slepota so bili udani vojniki drzovitemu in previdnemu poveljniku, katerega še nobena sila ni bila ugnala, nobena sreča ne omamila, ki jim je bil že tolikokrat k zmagi pot pokazal. Tako je bil prav za prav Vitovec gospodar celjskim posadkam, ki so branile premnoge kraje po Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, Ogerskem in Hrvaškem. To pa je bila velika neprilika za vladodržljivo vdovo, ker si z Vitovcem nista bila posebna prijatelja. Od nekdanj že je ona grdo gledala osornega vojaka, ki ščuje in zapletava ljubljenega soproga v neprestane vojne, in skušala je vedno in vedno omajati njegov vpliv; toda zaman; kajti je grof Urh znal ceniti svojega poveljnika. Za vse te spletke pa je dobro vedel Vitovec in čakal prilike, da vrne milo za drago. Zdaj se je ponudila in Vitovec jo je porabil. Ko ga je namreč kneginja vdova pozvala, da se jej pokori in priseže zvestobo, odvrnil jej je, da nima ona ničesa več zapovedovati, kajti je cesar pravi dedič, on pa zastopnik celjske grofije. Samooblastno se je jel dogovarjati s cesarjem in izročil mu vsa mesta, ki so bila zastavljena celjskim vladarjem. To ravnanje oblastnega podložnika je kneginjo, užaljeno in potrto po toliki nesreči, neizrečeno razdražilo. A kaj se je menil za to Vitovec! Saj je vedel, da mu nasprotnica kneginja ne more nič škodovati, cesar pa jako lahko koristi. Cesarja se je torej držal in ga povabil v Celje, da se mu poklonijo novi podaniki; cesar pa ga je povzdignil v barona Sternberškega in napotil se, ko je skopnel sneg, iz Gradca v novo grofijo. Sredi meseca sušca so se mu že poklanjali v Slovenski Bistrici in 24. sušca je došel v Celje. On in njegovi svetovalci so ostali v mestu, dvesto cesarskih konjikov pa je zasedlo grad nad mestom, katerega jim je bil izročil Vi-

tovec, ne da bi bil koga vprašal. Kaj so pomagali kneginji ostri ugovori, kaj vsa jeza, kaj zvestoba maloštevilnih privržencev, ki so jej trdili, da je ona pravna naslednica ranjkemu grofu, in smelo jej namigavali, naj vkljub cesarju in Vitovcu zasede prestol! Preudarjajoč svoje in nasprotnikov moči, spoznala je v svojo bridkost, da bi bilo to početje brezumno. A cesarju vendar ni odpustila, da se je bil začel pogajati z Vitovcem; najhujše razsrojena pa je bila na tega, in polnila jej je ponosno dušo vroča želja, da se maščuje nad njim ter poniža njegovo oholost. Udala se je na videz v svojo usodo in spodobno sprejela cesarja, ki je z vsakovrstnim odlikovanjem skušal potolažiti njeno žalost. Za Vitovca pa so se začele zares stvari neugodno obračati. Pričele so se obravnave med kneginjo in cesarjem, proti volji Vitovca, ki je menil, da gre v tej stvari njemu prva in zadnja beseda. A cesar in svetovalci njegovi, ki so hoteli rešiti vse z lepa, niso bili tega mnjenja, presedala jim je Vitovčeva mogočnost. Ta pa se je ponudil po dobrih prijateljih kneginji za zastopnika; a ona ga je na kratko zavrnila in pooblastila svojega tajnika, doktorja Lenarta, potem priorja Gregorja iz Gornjega Grada in komornika, barona Vajdo. Naravno, da se je jezil baron Vitovec, ki je bil vaju, da ga je smatralo vse za najpotrebnejšega moža v Celji. Zdaj pa se mu je namigavalo od mnogih strani, da se bode prebilo brez njega, in pri cesarskem obedu sta sedela pooblaščenca kneginje poleg cesarja, baron Vitovec pa na konci mize. „Ta nehvaležnost“ ga je živo spekla; kajti je bil preverjen, da se velikanske njegove usluge niso še zadosti poplačale, in bal se, da se ne bode nič več doplačalo. Sklenil je pokazati zopet svojo važnost; da bode pa to le tedaj možno, če se cesar in kneginja ne pogodita, to je uvidel. Trebalo je torej ovreti pogajanje. A kako? Cesarju je odveč, kneginji preseda; kje bi zastavil? Spoznal je, da je napačno ravnal, ko je kneginjo tako hudo razžalil. Kako bi se to popravilo? S kako prav veliko uslugo. Znana mu je bila onemogla častiželjnost kneginje, in na to je oprl naklep. Priskočil bode kneginji, šibkejši stranki, sam od sebe,

da se sile izravnavajo. Kneginja mu bode odpustila, in on bode zopet odločeval, pritiskal zdaj na jedno, zdaj na drugo stran in varoval svojo korist. Kakor rekel, tako storil. Porožljaj je gospod Vitovec z mečem in jel se potezati za kneginjo, kakor da bi se med njima ne bilo nič zgodilo. Dokler je postopal le zasobno, jezili so se cesarski svetovalci na tihem; ko pa je začel mešati se v obravnave in zavlačevati dogovore, sklenili so iznebiti se sitnega mešetarja; in kar ni šlo z lepa, moralo je iti z grda.

Necega dne, ko se snidejo zopet odposlanci cesarjevi, dva brata Ungnada in Urh, škof krški, s pooblaščenci celjskimi, prirožlja meni nič, tebi nič tudi gospod Vitovec. Po prijaznih pozdravih otvori škof Urh zborovanje s tem, da pozove pooblaščenca, naj prebere vsak svoje pooblastilo. Vitovec, ko pride vrsta nanj, obsedi.

„In čegav pooblaščenec ste Vi, gospod baron?“ vpraša škof. Vitovec molči, nadejajoč se, da se zanj oglasi kdo izmed celjskih zastopnikov, katerim je bil že pomagal o mnogih prilikah; a prior je gledal v svoje listine in doktor Lenart zlorado zmignil z rameni.

„Čegav pooblaščenec ste, gospod baron?“ ponavlja škof.

„Čegav!“ vsklikne Vitovec in kri mu je zalila lice. „Sam svoj, za Boga!“ in udaril je z mečem ob tla. A na noge je skočil Janez Ungnad in za njim njegov brat, in tudi škofu je silila kri v lice.

„Mi, gospod Vitovec“, dejal je odločno, „se pogajamo s kneginjo vdovo; njeni pooblaščenci so gospod prior, gospod tajnik in gospod komornik. Z Vami smo se pogodili in nimamo se več pogajati.“

„A boste se še pogajali, boste!“ zagrozil je razvneti mož in zaloputnil vrata za seboj. Kaj bi ne bil hud! Pred mesecem še najvažnejša osoba v grofiji, ko se je polnomočno dogovarjal s cesarjem samim, a zdaj? Peto kolo! Niti kneginja ne mara za njegovo pomoč. Zasedel je konja, da se nekoliko umiri in zbere svoje misli, in dirjal iz mesta ob Savinji doli; ozrl se je v celjski grad nad seboj, ki je bil že v tujih rokah, in zaškripal z zobmi. Zdelo se mu je, da ga srečuje

vojaki ne pozdravljajo več tako spoštljivo, da se mu ta in oni celo roga, in lomila ga je neizmerna jeza. Jokal bi se bil, da ni že zdavnaj pozabil. Pot mu je prestregel Janez Ostrovrhar, zvesti njegov tovariš.

„Kaj ti je, zarujaveli husit?“ vpil je nad njim. „Ali se že bojiš večnega miru in pokoja? Morebiti se bomo pa v nebesih tudi rovali in borili.“

Zamolcklo je zdihnil Vitovec in pogledal strani, da mu oni ni videl v oči; a Ostrovrhar ga je razumel. „Kaj ne, brate?“ tolažil ga je. „Zavrgli so te kakor zlomljen meč, in otroci ti nagajajo kakor brezzobemu psu. Kaj se hoče, starec moj! Vse prejde. Nič več ne bodeva hrumela po Ogerskem in Hrvaškem, čepela bodeva mirno vsak na svojem gradu, kakor dva oskubljeni petelina, preštevala bodeva desetino svojih kmetov in na večer se opivala s cvičkom. Sem ter tja bodeva še podrla kacega srnjaka, potlej se nama bodo pa začela kolena tresti in treba bo misliti na oni svet. Kajti, Vitovec, jaz se bojim, da bodeva morala tudi midva umreti.“

„Oh!“ zdihnil je zopet Vitovec.

„Bes te lopi, Vitovec! Ko sem tako brez dela, prišla mi je nevesta na misel, Lambergarica. Aj, ni bila napačna deklica; in če presodim po pravici samega sebe, nisem je vreden. A dal sem jej slovo zaradi tebe, Vitovec! Váte sem se zaljubil in pa v božjo kapljico; a, bogme! ne smeta se mi držati kislo! Povej, kaj te teži!“ In Ostrovrhar mu ni dal miru, dokler ga ni pregovoril. S pripovedovanjem si je olajšal Vitovec srce, in dobro so mu dela preprosta tolažila zvestega prijatelja.

„Moj brat te je tudi zapodil?“ čudil se je Ostrovrhar.

„Kaj more tvoj brat!“ odgovarjal je oni. „A ta Ungnada! Tema moram še plačati! Ti, vem, da bi bil kar z mečem planil nadnja.“

„Jaz?“ smijal se je Ostrovrhar. „Tega ne vem; a to pa vem: če bi se bilo prigodilo meni kaj tacega, jaz bi se tako napil, da bi ležal dva dni in dve noči. — Oj, bratec, stori tudi ti tako!“

Vitovec se je branil.

„Ni ga boljšega sredstva, Vitovec. Mene je učila skušnja.“

Oni je odkimaval.

„Samo za poskušnjo!“ silil je Ostrovrhar. „Če se ti ne obnese, pusti drugič. A samo jedenkrat me poslušaj! Moj svet je dober. Kader te kdo razjezi, zarobanti, da se hiša strese, in udari, da se ogenj pokaže, potlej se pa napij in pozabi! To je zdravo za dušo in za telo. Jezo kuh-ti pa in premišljevat, kaj bi čez tri leta komu žalega storil, to pa ni krščansko, in vidi se ti, da si še vedno trdoglav husit.“

Kaj mislijo častiti bralci o načelih junaškega Ostrovrharja, to nam ni znano, tudi se ne maramo prepirati o moralni vrednosti njegovega sveta, dasi bi se mnogo dalo povedati pro et contra: a istina je, da bi bila za Vitovca in za kneginjo in za cesarja in za mnogo tisoč miroljubnih ljudi velika sreča, ako bi bil Vitovec poslušal skušenega prijatelja. A taki smo: naj si tudi sami nakopljemo nesrečo, da le iztresemo jezo nad krivcem.

Vitovec je bil zbral svoje misli in smehlja se zahvalil Ostrovrharju za njegov svet; a ko ga ta ves vesel hoče vleči s seboj k „črnemu volu“, ustavi se mu prijatelj.

„Pojdi ti sam, Janez“, reče mu, in pij še záme; a to mi povej: če bi jaz še razvil zastavo, potegneš li z menoj?“

„Tako, brate, in proti komur si bodi“, vsklikne oni in se zgubi v gostilno „pri črnem volu.“

Črno oblečena je sedela kneginja pri oknu, gledala za oblaki in spominjala se minljivosti posemeljske sreče. Pred pol letom še vrstnica kraljic bode se morala skoraj umakniti na kak samotni gradič in zapuščena in pozabljena preživeti še mlada leta. Kako odpadajo prijatelji, na katere se je bila najtrdnije zanašala! Kako se boji vse, zameriti se cesarju, njo pa žalijo brez kazni! Kako brezozirno se baranta o tem, kar je bila doslej njena last! Spomnila se je bila baš zopet sovražnega Vitovca, ko ga sluga napove. Ostrmela je, a takoj slutila, kaj ga je privedlo; kajti je dobro vedela, kaj se je bilo dogodilo med njim in

Ungnadoma. Spreletel jo je prijeten čut zadoščenja, in zlorada ga je sprejela, da mu oponese čudno ravnanje. A ko ga je videla pred seboj potrtega in ponižnega, ni jej šla več ostra beseda z jezika; vprašala ga je prijazno, česa želi. On pa jo je prosil odpuščenja, in taka prepričevalna skesanost je vela iz njegovih besed, da mu je ginjena podala roko, katero je Vitovec goreče poljubil. Takoj je pokazal kneginji bistri um, koliko bi jej utegnil koristiti skesani vojak; a za ves svet ne bi hotela razodeti, da ga le količkaj potrebuje, in ponosno je pomignila, da sme iti. A Vitovec se je obotavljal.

„Milostiva kneginja“, dejal je, „ako Vam moj svet ne mrzi, prosim Vas, ne pre naglite se s pogodbami. Stavite zahteve, kakoršne se spodobijo kneginji in vdovi mojega dobrotnika, in jaz jih podprem v dveh dneh z dvema tisočema konjиков.“

Kneginja se mu je zahvalila za toliko poslušnost in menila, da morda ne bode potrebovala njegove ponudbe, a zatrdila mu, da ga ima zopet za zvestega svojega prijatelja, da bode poslušala njegov svet in pooblaščenecem svojim ukazala, da ga poslušajo.

Ostavlil jo je Vitovec, njo pa je obšla burna radost, ko je preudarjala novi položaj. Če se je spomnila preteklosti, veselila se je, da je ukrotila upornega leva; a zrla je rajša v bodočnost in zadovoljna premišljevala dvojni uspeh: jednega protivnika je ponižala in drugemu izpodnesla močno oporo. Izigrati jednega proti drugemu, ta načrt jej je stal takoj razločno pred očmi. In njej, slabi ženski, posrečila se je taka mojesterska poteza! Katera ženska ne bi bila ponosna na tak sijajen dokaz duševne zmožnosti! To je bil za kneginjo po dolgi nevihti prvi jasni dan. Zato se je pa tudi čudila hišina, ki jej je spletala dolge lase, in laskala se jej, kako jej cveto lica, in kako se jej iskré oči. Karala jo je kneginja in pogledala se v zrcalo, ki jej je povedalo, da se ona ne laže. Kneginja jej je tudi odpustila in podarila zlate uhane.

Cesarski svetovalci pa so bili tega mnenja, da se bodo kmalu pogodili s kneginjo, ker je postala tako dobre volje. A motili so se. Čim dalje tem trdovrat-

nejši so bili njeni zastopniki, in mirno, samozadovoljno smehljanje doktorja Lenarta je raztogotilo časi Ungnada tako, da so morali pretrgati sejo.

„Vitovec je vendar priznal cesarju vse pravice!“ kričal je Ungnad.

„Ah Vitovec!“ smehljal se je Lenart. „Vi še malo poznate tega našega slavnega vojskovodjo. On je baš tako skop s svojim blagom kakor radodaren s tujim. Jaz se le čudim, da ni že cesarju priznal vseh pravic do francoskega prestola. Brez šale, gospod Ungnad! Naš Vitovec je tak, da Vam odstopi za dober denar vse turško cesarstvo.“

„A zakaj dopustite, da tako samooblastno postopa?“

„Da, to je važno vprašanje. A verjemite mi, da smo se že bili namenili nekolikokrat ustaviti se mu; a k sreči smo se bili vselej premislili, kakor ovni, ki so bili sklenili volku postaviti se po robu. Jaz imam veliko pravdo spisano baš zoper Vitovca in dobil bi jo bil, če le katero. Dolžim ga, da se je po krivici začel pogajati z Vami.“

„In implicate bi bil tožen jaz“, smijal se je Ungnad, „ker sem se pogajal. O, Vi ste še vedno stari lisjak.“

A pogajanja niso napredovala. Za vsak grad, za vsako vas so se obširno dogovarjali, tako da je postal cesar že jako nepotrpežljiv. Celjsko mesto mu še ni bilo priseglo zvestobe, in tudi drugi kraji so odlašali do sporazumljenja. Vitovec pa je mnogo občeval z zastopniki kneginje Katarine in izpodbadal jih, naj se ne udajo; a poslance je pošiljal na vse strani in klical stare svoje vojake pod orožje. Prihajali in odhajali so od jutra do večera, da je bila njegova hiša kakor ulnjak; in marsikteri miroljubni poštenjak, ki je postopal po ulicah, da se nagleda svoje hiše, čudil se je nemalo, odkod da se jemlje toliko vojaštva. A kader je izjezdil Vitovec, spremljalo ga je konjikov nič manj kakor cesarja. Moško se je zdaj vedel; zabavljal na cesarske svetovalce, češ, zdavnaj bi že imel cesar v rokah vso grofijo, da nima tako nesposobnih zastopnikov; a če so ga ti opomnili, naj vendar že izroči

mesta in gradove, zahteval je, da se dožene prej pogodba s kneginjo.

S kneginjo je bil očitno popolnoma sprijaznjen. Sprejemala ga je ob vseh urah in dolgo se posvetovala z njim, tako da je med dvorniki, ki imajo toliko prostega časa in tako ostre jezike, počil čuden glas. Posmehavali so se, kader je šel Vitovec h kneginji, namigavali si in šepetali, kader je odšel; in ostrmel je ta necega dne, ko ga burno vpraša Ostrovrhar, če namerava res kneginjo vzeti za ženo.

„Ali si znorel?“ zadrhl se je Vitovec.

„Jaz?“ čudil se je oni. „Zakaj?“

„Ker ti pride kaj tacega na misli. Kaj je to možno?“

„Možno? Za Boga! Kaj ni vse možno! He, prijatelj, ali si res tako skromen ali se le delaš tacega. Kaj bi že to bilo! Niti jaz nisem znorel, če mislim kaj tacega, še manj pa ti, če je to resnica. Tu moja roka, Vitovec! Dobro srečo! Jaz ti bodem za druga.“

„Ne bodi bedak, Ostrovrhar!“ odvrčal je oni. „Pojdiva rajša pit!“

„Moška beseda! Pojdiva pit!“ dejal je oni in prijel se ga za roko. Ko sta pa skupaj sedela, odkril mu je Vitovec nekoliko načrt, ki se je porodil v njegovi glavi, in muzal se, ko je oni debelo gledal in mu je sapa zastajala. In položil je Ostrovrhar svojo roko na Vitovčevo in dejal: „Vitovec, jaz sem mislil, da sem najsmelejši vojak, kar nas je služilo pod grofovim praporom; a vidim, da si ti smelejši. Na tvoje zdravje! Jaz bodem vedno na tvoji strani.“

Kar je bil pa omenil Ostrovrhar o kneginji, to je začelo Vitoven hoditi po glavi. Branil se je vzemirja-joči misli, ki ga je nadlegovala noč in dan. Kolikokrat si je dejal, da je brezumna, tolikokrat se mu je po robu postavilo vprašanje: zakaj brezumna? In ne vede si je začel odgovarjati na to vprašanje in preudarjati, ali bi bila taka zveza res nemogućna in brezumna. Spominjal se je nekako nevoljen preprostega svojega rodu; a vrstiti so se mu začela pred očmi dela njegova, slavne zmage, mnogobrojna odlikovanja, visoka dostojanstva, in zadovoljno se je tudi domislil bogastva

svojega. In kneginja? Slavnega rodu seveda in vdova mogočnega moža in ponosna. A slavnejši rodovi propadajo in iz prahu se dvigajo novi. Kaj so bili pred leti Hunjadi, kaj Podebradje? In žena — kaj je? Senca svojega moža. Zgine mož, zgine ugled njegove žene. Zlorad je premišljeval, v kako stisko takoj lahko spravi kneginjo, če jej odreče pomoč; in konec premišljevanja je bil, da ona njega bolj potrebuje nego on nje, baš ker je tako ponosna, in da bi utegnila marsikakega predsodka odreči se, samo da ohrani kneštvo. Zdaj mu pa ni šla več iz glave lepa kneginja. O koliko bi bil dal skopi mož, da bi vedel, kako bode sprejela snubitev! Prijazna je z njim zelo, kakor še prej nikdar ni bila. A kdo razumeje ženske! zdihnil je ubogi Vitovec; in prostodušni bralec si misli, da se je hrabri junak na stare dni, kakor vse kaže, nesrečno zaljubil, in ljubeznivo bralko jame zanimati ta celjski rohnè; pisatelj pa bi lahko vpletel kratko premišljevanje o silni moči ljubezni, ki užene tudi modrega moža. Oj, kako bi bila neumestna! Kajti treba govoriti resnico in povedati, da je imel Vitovec jako malo čuta za to, kar je lepega na svetu, in da mu ni bilo čisto nič za lepo vdovo; a imel je pred očmi, kaj bi se dalo doseči z njeno roko, in sklenil poskusiti srečo, dasi bi šel mnogo rajši v boj kakor snubit. Vesti se je jel po snubaški. Zaslužka je dajal krojačem in klobučarjem in omislil si velikansko zrcalo. Kneginjo, kateri se niti sanjalo ni, kaj da ima Vitovec v mislih, obiskoval je mnogo češče, in menil se znjo mnogo izbornejše. Dobro vedoč, s čim se ljudje najpreje pridobé, preseneti jo necega dne z dragocenim darilom. Mnogo boja ga je stal ta velikodušni sklep, in skopost njegovo je zmagalo le upanje, da bode kmalu vse njegovo. Kneginja pa je živo zarudela, kajti je mislila, da je to nekak nežen opomin, kaj bi bila morala ona storiti. A prekanjeni Vitovec si je tolmačil to njeno rudečico vse drugače in mislil si v svoji robotosti: „Ženske so ženske.“ Veselil pa se je svojega uspeha tem bolj, ker so bile na tem polji to prve njegove latorike; branil se seveda tudi ni, ko mu je kneginja darilce obilno vrnila. Take malenkosti

krepe prijateljstvo. A težka naloga še ni bila rešena; trebalo je govoriti naravnost. O kolikokrat je bil že sklenil Vitovec, da danes mora odkriti kneginji svoje želje! A kader jej je sedel nasproti in ga je ona gledala tako mirno ter tako lahko in prosto se razgovarjala z njim, upadel mu je pogum. Prizadeval si je dopasti jej, in potrpežljivo in prijazno je poslušala ona njegove ljubeznivosti; smejala se mu je le na tihem; v greh pa tega tudi največjemu nerodnežu ne šteje nobena ženska. Jel je napeljavati govor na njeno vdovstvo in omenjal, da je še premlada, da bi dala svetu slovo, in kolika opora bi jej bil baš v teh neprilikah moder in pogumen mož; a budil jej je le spomin na ranjcega grofa in vabil jej solze v oči, da ni bilo več možno pametno z njo govoriti. Ali pa se mu je porredno muzala in delala se, kakor da ne razumeje njegovih besed; a da Vitovec s tem pogumnim in modrim možem samega sebe ponuja, to jej ni še prišlo na um. Tedaj jo je ostavljaj Vitovec razjarjen náse in na njo in z nova sklepal, da bode prihodnjič izpregovoril resno besedo.

In Vitovec je bil mož beseda. Iz mnogih krajev, katere so bili Vitovčevi vojaki pregovorili po svoje, bile so prišle baš deputacije kneginji objavljat svojo udanost, in ona je bila posebno dobre volje, ko se je oglasil praznični snubec. Pričel je dolg govor. A jezno so se jej zabliskale oči, ko je čula prvo odločno besedo, in srdito se je krčila mehka ročica. Najrajša bi bila govorniku vrata pokazala; a spomnivši se svojega položaja, premagala se je in nepotrpežljivo čakala konca. Odgovorila je hladno, da zdaj, ko ni še pol leta minilo po smrti prvega moža, ni spodobno misliti že na možitev.

„Milostiva kneginja“, silil je oni, „nenavadni časi zahtevajo nenavadnih sredstev. Vas ljudstvo čisla in ljubi, a vendar ga ne boste sklicali v boj, ako jaz ne izderem meča. Premislite, koliko sem žrtvoval jaz, odkar se za Vas potegujem; in za Boga! ni mi žal. A ne bode dolgo, zastavil bodem življenje, in zabliškalo se bode nad glavami Vaših sovragov, in grom se bode razlegel po vseh širnih deželah, koder gospo-

dujejo Habsburžani. V premnogih jezikih se bode proklinjalo moje ime; Vi pa boste obhajali zmago. Da želim za ves ta trud prevelikega plačila, to dobro vem; a ne zamerite mi, milostiva vladarica, da mi razum ni mogel toliko obrzdati srca, kolikor bi bilo morebiti Vam ljubo.“

Ona mu je podala roko v znamenje, da mu ne zamerja odkritosrčnosti; a prosila ga je, naj potrpi, da zbere svoje misli, kajti jo je bil popolnoma prese-netil. S tem se je Vitovec zadovoljil in veselil se, da je s prvim korakom opravljen najtežji del.

Z vso prirojeno trdovratnostjo in zvitostjo je izvrševal zdaj svoj naklep. Pošiljal je pisma, poslanca, jezdil sem, jezdil tja in zadovoljno gledal, kako mu gre setev v klasje. Kneeginjo pa je pustil nekaj časa pri miru, da premišljuje njegovo ponudbo, in le Ostrovrharju je razodel svoj korak. Ta mu je takoj čestital kot grofu celjskemu, in ko je Vitovec na videz nekoliko ugovarjal, češ, da se boji, da bode kneginja odklonila njegovo snubitev, smejal se mu je prijatelj na ves glas in trdil, da ne pozna niti ženskih v obče niti vdov posebej, in tudi si res ni mogel misliti Ostrovrhar, kaj bi imela kneginja proti Vitovcu, ki ni le hraber in postaven junak, ampak niti ne pije in ne proklinja kakor mnogi drugi. A Vitovec je mrmral, da imajo ženske svoje muhe. In ni se motil.

Ko je bil ostavil po snubitvi kneginjo, ni mogla ona več brzdati svoje nejevolje in žalosti. Vrgla se je na posteljo, skrila obraz v blazino in curkoma so jej drle solze po zarudelih licih. Da se drzne hlapec njenega soproga s tako ponudbo stopiti jej pred oči, to jej je najbolje pokazalo njeno onemoglost. Zdaj je še le popolnoma pregledala sebičnost Vitovčevo. Ne zaradi nje, tudi ne, da bi se maščeval, le da bi z njeno pomočjo zasedel staroslavni prestol, uskočil je na njeno stran. Razvidela je, kako nevarne igre se je lotila, in spoznala, da je nova zveza dvorezen nož, ki bode ranil njo samo, če se ne varuje. Menila je, da ga ona izigrava proti cesarju, in pokazalo se je baš narobe. Sama častiželjna in prebrisana, dobro je razumela prekanjeno častihlepno Vitovčevo in neizrečeno mu jo

zamerila; kajti nas najmilejše dirnejo one napake našega bližnjega, katere imamo sami. O da zavisi vsa njena moč od dobre volje tega hinavca, kateremu si ne upa potegniti krinke raz obraz! Nič več se ni veselila zvitihi svojih načrtov, ko jej je budila tako bridko žalost zavest, na kako nezanesljivem temelji sloni njena veljava. Prišlo jej je na misel, da bi se pogodila s cesarjem. Jeza na Vitovca je zagovarjala ta svet; potem bi pač lahko kaznila oblastneža. A ko je jela to reč natančneje premišljevati, premislila se je. Saj bi koristilo to le cesarju, in na tega je bila skoro tako huda kakor na Vitovca. Oj nikar ne vprašati jeze za svet! Cesar gleda le na svojo korist, Vitovec le na svojo: zakaj bi baš ona ozirala se na kaj družega! Zdaj velja, kdo bode zvitejši. Sklenila je niti s cesarjem se ne spreti popolnoma, niti z Vitovcem; a skrbeti, da se ne zbližata in počakati ugodne prilike. Kader bodo navalili na cesarja premnogi sovražniki njegovi, takrat se bode rad pogodil, kakor bode ona želela. „In potem se zmenimo z Vitovcem“, dejala si je tiho in maščevalnost jej je vnela oči. „Tudi jaz znam biti sebična. O Jan Vitovec, prezgodaj si pokazal, kam da meriš! Ti misliš mene porabiti kot orodje; a glej, da te ne porabim jaz in odvržem, kader mi bodeš odveč. Klin s klinom!“

Nekako jednake misli so rojile pa tudi Vitovcu po glavi; kajti je čutil, da s snubitvijo kneginje ni bil posebno razveselil. „Ta ženska“, dejal je, a rabil robatejši izraz, „morda res misli, da si jaz zaradi njenih črnih oči nakopavam toliko sitnosti. Boga mi! sem li mlad bedak, ki za vsakim krilom leta! Ne, milostiva kneginja, dovolili boste, da se jaz tudi nekoliko nase ozrem. Če sem toliko dolgih let trudil se za druge, zakaj ne bi se jedenkrat sebe domislil? Oh, Vi mislite, da boste mene zvili in porabili proti cesarju, kakor psa, ki ga naščujete na medveda. Reči Vam moram, da se varate, milostiva.“

Sanjar ni bil Vitovec; a ko so mu dohajala od vseh strani tako ugodna poročila, ni se mogel ubraniti prijetnim mislim, da bode kmalu gospodar tam,

kjer je bil pred kratkim časom sluga ter bode kmalu lahko drugače govoril s ponosno vdovo.

Premnogi kraji, Rogatec, Planina, Krško, Ribnica, Radovljica, so se bili izrekli za kneginjo, in Vitovec sam jej je donašal te vesti in radovedno čakal, kdaj bode kaj omenila o njegovi srčni zadevi. Njo pa je naudajala čudna mržnja proti sebičnemu možu, in laskanje njegovo, ki se je kazalo zdaj v drugem svitu, bilo jej je mnogo zoprnejše od prejšnje odurnosti. A krotila je svojo strast in preprijazno se menila z njim. Le o snubitvi je molčala, kar je pa Vitovca jezilo. Treba podrezati, mislil si je in vprašal jo, če je že preudarila njegovo ponudbo. Ona se je izgovarjala, da mora še žalovati po soprogu, in zagotavljala ga svoje naklonjenosti z vso žensko ljubeznivostjo. Njemu se je dobro zdelo, kader mu je tako govorila; a ko je bil sam in premislil njene besede, videl je, da mu ni obljubila čisto nič, in prijemala ga je nejevolja. „Zvila me pa ne bo!“ trdil si je razjarjen. Tudi Ostrovrharju se ni dopadala ta dolga snubitev.

„Menda vendar ne pričakuje“, hudoval se je, da jej ti podoknico zagodeš, Vitovec? A zagodi jej jedno, da se ne bode norčevala s teboj, in trdo jo primi: da ali ne! kakor je zapisano v svetem pismu. Dobrikanja in obeti so pa samo zanke, v katere nas love ženske, in le glej, Vitovec, da ne bodeš goljufan!“

„Ne bodem!“ prisegal si je Vitovec na tihem in vedno silneje nadlegoval kneginjo. Ona pa mu je v stiski budila upanje, a izmišljevala si tisoč izgovorov obotavljanja in odlašanja in črtila ga tem bolj.

VII.

To bil je vihar, to bil je vihar
Do zora vso noč,
In bliskov je žar, in gromov je vdar
Razsajal na moč.

S. Gregorčič.

Tako je napočil usodepolni dan, petek 29. aprila. Na vse zgodaj je ostavil Gregor, kateremu skrivnost ni dala miru, speče tovariše in napotil se po mestu

v dvobarveni suknji in s pisano čepico na glavi, da ga niti Tajda ne bi bila spoznala. Postajal je s citrami pod pázduho zdaj tu, zdaj tam, šalil se z meščani in skušal zvedeti, kaj mislijo o kneginji, kaj o cesarji. Spoznal je, da so za oba, in da bodo stali, če bode treba odločiti se, na močnejši strani. Mešal se je med vojake po stražnicah in zapel in zacitral kako cesarsko. A lepo je naletel! Toplji bi ga kmalu bili, in vse je le vpilo, naj zapoje o Vitovci ali Ostrovrharji. Pregledal je ves svoj težavni položaj, in zadnje upanje je bilo, da pride sam do cesarja. In zagledal ga je, baš ko je šel ta v cerkev; a na jedni strani mu je koračil širokopleči Vitovec, na drugi orjaški Ostrovrhar in krog premnogo vojakov. Gregor je planil proti cerkvi in ril se z vso močjo skozi množico, da se je preril do spremstva; a tu sta ga zgrabila dva vojaka in potisnila ga nazaj, in množica je godrnjala o predrznosti glumaški, in marsikatera pest se je dvignila proti njemu. Bridkost mu je stiskala srce, ko je videl, kako blizu je cesarju, a kako daleč od njega. Ali naj bi zavpil, da naj se varuje izdajalcev? A kaj bi pomagalo to cesarju, obdanemu od toliko sovražnikov! Saj bi ne prišel do njega glas, zadušen v njegovi krvi! Žalosten se je vrnil Gregor k novim svojim tovarišem. Poskusili so še jedenkrat svoje igre in šli na določeni kraj. Kmalu je bila tolpa ljudstva zbrana pred priprostim odrom. Z mnogovrstnimi glumarstvi je zabaval gledalce, z malim zadovoljne, poglavar, ženski sta plesali in skakali, Gregor pa je pel in igral s svojimi drugovi in željno pogledoval proti dvorcu, kdaj jih bodo poklicali pred veliko gospôdo. Potekala je ura za uro. Solnce je jelo pripekati, in ljudje so se ozirali proti zahodu, kjer so se zbirali hudourni oblaki. „Naj zagrmi!“ dejal je marsikateri. „Imeli bomo dobro vinsko letino.“ Največ pa so se menili o političnih rečeh in popraševali, kaj je novega v knežjem dvorci. Kader se je prikazal kak dostojanstvenik, pozdravljali so spoštljivo, lovili besede in tolmačili jih po svoje. Vse je bilo nezaupljivo in zbegano. Radi bi se v miru pokorili prijaznemu cesarju, neradi zopet odpovedali se velikim prednostim in koristim,

katere je donášala mestu samostojnost grofije. Kraljevno domoljubje je bilo takrat mnogo bolj razvito nego dandanes; in bolela jih je zavest, da zgubi Celje kmalu svojo veljavo in zaostane za Gradcem in Ljubljano.

Prišlo je poludne. Pri tolikih skrbih ni dišalo Gregorju skromno kosilo, presedalo mu je laskanje igralk in pohvala načelnika, ki je zadovoljen prešteval prejemke. Zdelo se mu je, da je vse že zgubljeno, vse že prepozno. Dosledno ga preganja nesreča! Težko je čakal, da bi zopet šli pod knežji dvorec, in kakor nesvesten korakal za tovariši. Prišla je vest, da bode imela gospoda pred mestom turnir ali viteške igre, in odprla poslednje njegovo upanje. Sklenil je v obupnosti, da se vrže pred cesarjevega konja; tako bode obrnil pozornost njegovo náse in ga posvaril. Zdaj so se odprla grajska vrata, in prijezdila sta na okrašenih konjih dva trobca, in Gregorju je tolklo srce, da je hotelo počiti. A v tem trenotji je otlo zagrmelo, solnce je zakril črn oblak, in padati so jele debele kaplje. Iz dvorca se je čulo živo razgovarjanje in žvenket orožja. Trobca sta obrnila konja in čakala, in kmalu je prišlo povelje, da ne bode napovedane igre. Igralci so baš pospravljali pred dežem svoje reči, ko pride dvorni sel in jim ukaže, da pridejo igrat pred gospôdo. Vnela se je zopet v Gregorjevi duši iskra upanja, ki tli do smrti tudi v najrevnejšem sreči.

Knežjemu dvoreu nasproti je stala hiša Vitovečeva. Po sobi v prvem nadstopji je hodil gospodar zamišljen sem ter tja. Pri mizi mu je sedel prijatelj, Jošt Soteški, in odgovarjal na redka vprašanja, ki so se mu stavila.

„Straže pomnožene?“ vpraša Vitovec.

„Potrojene. In ukazano jim je, po večernicah nobenega cesarskih ne pustiti več v mesto. Katero gaslo se da vojakom nocoj?“

„Gaslo naj dá cesar“, odgovoril je Vitovec, in porogljiv smeh mu je zaigral krog ust.

„In koliko jih je iz gradu pri cesarji?“ vpraša zopet.

„Samo poglavar Hohenwart.“ Premotil ja je brzi sel z važnim poročilom, da stoji četa oklopnikov v gozdiči pred mestom.

„Ali vas je kdo opazil?“ vpraša Vitovec.

„Menimo, da ne“, odgovoril je vojak. „Dva konjika sta nam prijezdila naproti; prestregli smo ja in ujeli.“

„Dobro“, dejal je Vitovec, in Jošt se je vzdignil, da izvrši, kar sta bila ukrenila.

Zopet je premeril Vitovec parkrat sobo in obstal pri oknu obrnjenem proti dvorcu, kjer je stanoval cesar. Jaro se je nasmejal. „Nič se mu še ne sanja“, dejal si je na tihem. „Nocoj bodeš še v mojih rokah, in jutri se bomo drugej in drugače dogovarjali, in za ošabnost svojih slug trpel bodeš ti!“ Prišlo mu je zopet na um, kako so ravnali z njim cesarski svetovalci, in v togoti se je stisnila pest; a ko se je domislil, kako se bode maščeval, razvedrilo se mu je lice. „Nestrahovan me še nikdo ni razžalil“, dejal si je moško. Počasi so mu potekale ure; a previden ni hotel pospešiti svojega naklepa, da mu v zadnjem trenutju ne izpodleti. Kako gladko mu je teklo vse dotlej! Nikakih ovir ni bilo treba premagovati; nikake zapreke ga niso silile prenarejati prvotnega načrta! Skoro se je bal sam svoje sreče. Kaj, če se mu skuja na vse zadnje! Zatemnila mu je obraz neprijetna misel; a ni se jej udajal; postavil je rajši, da se mu posreči. Kaj potem? Zazibala ga je domišljija v prijetno sanjarenje, a streznil se je kmalu in domislil se sitnega pogoja, če bode kneginja pri volji. Oj ti nesrečni pogoj! Zaklel je Vitovec po vojaški in pridružil se neštetim tisočem moških, ki se hudujejo na ženski rod. „Delje se ne dam voditi za nos“, sklenil je, „in predno pade kocka, mora se ona odločiti.“ Oblekel se je v najlepšo obleko, pogladil si pred zrcalom lase, opasal si meč z dragocenim ročem, darilo ranjcega grofa, in napotil se v dvorec.

Desno krilo grofove palače je bilo odkazano cesarju in njegovim svetovalcem, v levem je stanovala kneginja. Sedela je baš v najljubši svoji sobici in z zlatom vezla širok svilen pas. Pomladansko je bilo

vse krog nje; sobica polna redkih cvetic, ki so razširjale prijeten duh, in skozi odprto okno je sililo iz vrta mlado cvetje. Često je obrnila oko od finega dela in pogledala tja v brezmejno daljavo in zamislila se. Videlo se je lepemu obrazu, da so misli otožne. Hišna jej naznani, da želi Vitovec govoriti z njo. Za drhtela je kneginja pri tem imenu in zarudela od nevolje; hišni pa je rekla, naj ga privede. Vstopil je Vitovec s prijaznim smehom na ustih nizko se poklanjajoč. Poljubil jej je roko in sedel jej nasproti, in ker se je čutil že nekako domačega, pohvalil jo, kako je pridna, in vprašal, kdo je srečni vitez, ki mu veze tak lep pas.

„To je hraber junak, katerega čislam nad vse druge“, odgovorila je ona in lokavo ga pogledala.

„A ta hrabri junak“, dejal je Vitovec nasmehnivši se, „jako težko čaka one besede, ki bi mu spolnila vročo željo.“

„Če le komu“, dejala je ona prijazno, „spolnim jo njemu.“

„A kako veselje imate vendar, milostiva, da ga mučite s praznimi obeti in odlašate odlok od dne do dne.“

„Kakor Penelopa. Kaj ne, gospod Vitovec?“ smejala se je ona.

„Da, kakor Penelopa; dokler ni pogubila snubačev. A Penelopa je imela živega moža; komu pa hranite Vi zvestobo?“

Ona se je smejala njegovi nestrpnosti in opominjala ga, da mora prej skazati ljubinsko stanovitnost. Vitovcu pa se je tako govoričenje neizrečeno bedasto zdelo, in jel jo je nadlegovati, naj vendar reče ne ali da in določi dan poroke, bodi že prej ali pozneje. Ona je menila, da, predno leto ne mine, ni misliti na možitev, in mu rahlo očitala brezozirnost njegovo. A on se ni dal umiriti in rotiti se, da je ne ostavi, predno ne izreče odločilne besede. „Po Vašem odgovoru se hočem ravnati“, dejal je živahno, „kajti se vsako trenutje še lahko pogodim s cesarjem.“

„Ali se niste že pogodili?“ vprašala je ona hudobno. „Jaz sem mislila, da se le jaz še pogajam.“

„Vi me nočete razumeti, milostiva“, dejal je oni osorno. „Da, zares, tudi Vi se lahko pogodite; a ostaviti boste morali Celje, odpovedati se kneštvu in na samotnem gradu preživeti neslavno starost. Ali se Vam dopada ta pogled v bodočnost?“

Ona je zdihnila, Vitovec pa jej je dokazoval, da bode prisiljena sprejeti kakoršno koli pogodbo, ako jej on odreče podporo ali celo prestopi na cesarjevo stran.

„In menite, da Vas bode cesar tudi imenoval glavnega poveljnika?“ omenila je ona. „On ima drugih svetovalcev; in kar Vi meni prorokujete, vse to utegne zadeti tudi Vas“.

„Možno“, zmignil je oni z rameni. „Baš zaradi tega je najbolje, da ostanete Vi moja zaveznica in jaz Vaš zaveznik“.

„Dobro srečo!“ vskliknila je ona in podala mu roko. „Da bi ostala trdna najina zveza!“

On je zadržal njeno roko in jel jo nagovarjati, naj izreče važno besedo; ona pa je spretno napeljala pogovor zopet na politično polje in popraševala ga, na videz v velikih skrbah, po vsakdanjih malenkostih, da se je Vitovec jezil nad dvoježičnostjo žensko trudeč se spraviti pomenek zopet v pravi tir.

V veliki dvorani desnega krila pa je sedel cesar za mizo med dvornim kapelanom Žigo Lambergarjem in zastopnikom kneginje, Ostrovrharjem, poleg tega pa grajski poveljnik, Eberhard Hohenwart. Cesar je bil boljše volje kakor prošle dni; kajti so se pogajanja bližala koncu, in svetovalci so čakali le še priorja gornjegrajskega, da z njimi podpiše pogodbo. Ker je bilo vreme neugodno, izostal je bil sprehod in veselica pod milim nebom; na drugem konci dvorane pa je stal oder, kjer so se skazovali naši igralci. Z veseljem je bil zapazil Gregor Lambergarja; in ko so tovariši predstavljali priprosto igro, kakor so tedaj ugajale skromnemu ukusu, skušal se je približati dvornemu kapelanu in dajal mu znamenja; a sluge so ga podili nazaj na svoj kraj in smejali se mu, ko jih je prosil, naj ga puste do dvornega kapelana. Gregor jim ni dal miru, obrnil se zdaj do tega, zdaj do onega, naj spo-

roči gospodu Lambergarju, da mu ima povedati nekaj sila važnega. Naposled se ga jeden usmili. A dvorni kapelan se je sramoval tacega znanja in nekoliko v zadregi menil, da bode glumačeva novica že še počakala do večera. Proseče je upiral vanj Gregor oči; a oni tega ni zapazil ali ni hotel zapaziti, dokler ni prišla vrsta na Gregorja, da zapoje. Poslušalcem se je njegov glas tako dopadel, da so ga klicali bliže in ukazovali mu, naj zapoje še to in ono romanco in napitnico, in jel se je zanimati zanj tudi Lambergar.

Zunaj pa je pljuskal dež, in zdaj pa zdaj se je zabliskalo in zagrmelo zategnjeno, in zgodnji mrak je legel na mokro zemljo. Prazne so bile ceste in ulice. Ako bi bil pa cerkovnik, ki je pri farni cerkvi zvonil hudi uri, zlezel gori do najvišjih lin, morebiti bi bil videl, kako se tolpe vojakov previdno bližajo mestu od treh strani in je obdajajo polagoma krog in krog. Vitovčevemu povelju pokorni so prihiteli ne vedé, zakaj jih je klical. Oddelek za oddelkom se spušča v mesto in zbuja pusto sumnjo temu in onemu miro-ljubnemu poštenjaku, ki hiti zapirat hišna vrata. Le cesarski svetovalci, katere gosti v svoji hiši doktor Lenart, ne slutijo ničesar.

Zadovoljen je poslušal cesar našega Gregorja, ki je obupal od bridkosti, da ga Lambergar ne spozna niti noče govoriti z njim. Še lovsko pesem naj zapoje, menil je cesar, in Gregor uverjen, da je to zadnja prilika, ko more posvariti prezaupljivega cesarja, povzdignil je glas in zapel:

Brzi jelen obleži
V slani tam srebrni,
In na mah zbero v gosti
Se vranovi črni.

Krog se prepeljavajo,
Zoprno deró se.
Rop si razsekavajo
Na debele kose.

A nad njimi zakroži
Sokol sivokrili,
Prestraše razbojniki
Se za plen obili.

„Neumna pesem“, zarenčal je Ostrovrhar, ki je bil že nekoliko pil. Cesarju se je dopadla; Lambergarju pa so šinile grozne misli v glavo. Prebledel je, in tresla se mu je roka, ki je nesla požir vina k ustom. Bliskoma se je spomnil svarjenj svojega brata, spomnil, da je hotel pevec z njim govoriti, spoznal, zakaj vedno vanj upira svoje oči, in obraz in glas, vse se mu je zdelo tako znano, le domisliti se ni mogel, kje je videl tega človeka. Pevec pa je nadaljeval:

Že si namigavajo
Stopajoč oprezno.
S kljuni pobrskevajo
In golčé si jezno:

»Bratje! sokola nocoj
V gnezdo si zvačimo,
Ga prijazno med seboj
Do noči gostimo.

Ko zadremlje brez skrbi,
Srčno ga obsujmo;
Da nas več ne preplaši,
Mu oči izključimo!«

„Molči, prokleti pevec!“ zavpil je Ostrovrhar in hotel vreči mu težko kupo v glavo; a domislil se je o pravem času, pri kaki mizi da sedi. Cesarja pa so jele obhajati čudne slutnje, in ko je odpel pevec kitico:

Sivi sokol, oj varuj
Si svobode zlate!
Razpni krila in odpluj
Izmed črne jate!

zganil se je, v svesti si, da je prevarjen. Ohranil je vso svojo mirnost, kajti je zaupal v Boga, vedel pa tudi, da mu strah ne more pomoči. Lambergar, ki je bil že zbral svoje misli, skoči po konci meneč, da tudi njemu pesem ne ugaja, a da hoče vendar obdariti pevca, ki naj zapoje potem kako veselejšo. Poklical ga je v stransko sobico in med vrati že ga vprašal, kdo da je. Gregor mu je hitro razložil, odkod je prišel, in v kaki nevarnosti je cesar. Lambergar mu je ukazal, naj se vrne v dvorano pet; kaj ima na dalje storiti,

bode mu on povedal. Takoj je imel načrt gotov in preudarjal tako: „Če je grajski poveljnik Hohenwart na Vitovčevi strani, potem je rešitev nemožna; kajti je vse mesto v rokah Vitovčevih vojakov; če pa je Hohenwart, ki je prisegel cesarju zvestobo, v resnici zvest, morebiti se vendar kako rešimo“. Ko je pevec zabaval cesarja in vznemirjenega Ostrovrharja, pomignil je Lambergar Hohenwartu k sebi v sobico. Molče mu je gledal par trenutij v oči, kakor bi hotel iz njih brati njegovo mišljenje.

„Poklicali ste me“, dejal je oni nepotrpežljiv.

„Tiho, tiho, gospod Hohenwart!“ miril je oni.

„Poklical sem Vas, da Vas vprašam, če stojite Vi na strani cesarjevi“.

Onemu pa so se zježile obrvi, in siv plamen je šinil iz temnega očesa. A Žiga ni povesil oči; junaška kri je plala tudi po njegovih žilah; ampak razveselil se je, da je razjezil Hohenwarta s svojim dvomom.

„Ali ste za cesarja?“ vpraša ga iz nova.

„Po kaki pravici dvojite Vi o moji zvestobi!“ vskliknil je oni in obrnil se, da odide. A Lambergar ga ustavi.

„Stojte, dragi Hohenwart!“ miril ga je in zgrabil z obema rokama za desnico. „Nikakor Vas nočem žaliti, a danes je zvestoba redka, in nemara bo še kdo nocoj zánjo glavo dal“.

„Jaz, če treba, častiti gospod“, ponese se Hohenwart. „Prisegel sem cesarju, in kakor sem zvesto služil celjskim grofom, tako ne daj Bog doživeti niti meni niti potomcem mojim tistega dne, ko bi jim omahnila zvestoba do cesarja“.

„Vrlo dobro, gospod Hohenwart! Zdaj pa mene čujte!“ dejal je oni in vlekel ga k oknu in razodel mu ves naklep Vitovčev. Strme je poslušal Hohenwart novico, in krčevito mu je stiskala desnica mečev roč.

„Torej Vi ste z nami tudi proti Vitovcu in njegovi vojski?“ povzel je zopet kapelan.

„Proti vsem vragom, kar jih je v peklu“, odvrnil je oni. „A zdaj brž na delo, dokler je še čas. V gradu je dvesto cesarskih konjikov in pedeset mojih. Dobri vojaki so, in da se z njimi tudi proti premoči

kaj opraviti; in če mi jih pobije Vitovec tudi sto, še bomo branili grad. Kajti, častiti gospod, na planem se ne moremo poskusiti z Vitovcem, in treba bo cesarju bežati v grad, ne v Gradec“.

„V grad, ne v Gradec, bonum omen, gospod Hohenwart!“ nasmehnil se je oni. „Na to grem jaz pripravljat vladarja“.

„In jaz v grad, da ukrenem, kar je potrebnega“, dejal je Hohenwart in hitel iz dvora.

Cesar je bil med tem odslovil igralce in zadržal le Gregorja na migljaj Lambergarjev. Ostrovrharju se je jako sumno zdelo vse to početje, in sklenil je sporočiti vse Vitovcu. Ostavil je dvorano, da poišče prijatelja. Tega ni dobil, srečal ga je pa Jošt Soteški, in ko mu odkrije Ostrovrhar, česa se boji, potolaži ga oni, češ, da zdaj naj cesar ve ali ne, prepozno je, da bi se rešil, ko je po mestu in v okolici že razpostavljenih do dve tisoč vojakov. „A jaz grem do cesarja“, pristavil je porogljivo, „da izda gaslo za nocojšnjo noč“. S tem se je Ostrovrhar umiril, in vstopila sta v dvorano, kjer sta bila Žiga in Gregor cesarja že počila na tanko o vsem, kar se pripravlja.

„Vaše veličanstvo blagovoli“, dejal je Jošt, „dati gaslo stražnikom“.

„Stražnikom, gospod Jošt? Smo li ujetniki?“ nasmehnil se je cesar in bistro pogledal viteza, ki je pobledel in povetil oko. „Dobro, dobro, gospod Jošt! A treba izbrati dobro gaslo za nocojšnjo noč. Gospod Žiga, kateri svetnik je varuh celjskega mesta?“

„Sveti Maksimilijan“, bil je odgovor.

„Torej sveti Maksimilijan za Habsburžane bodi gaslo“, dejal je cesar, in Jošt je odkoračil. Prišel je Hohenwart in tiho se pogovarjal z Žigo in Gregorjem, da je Ostrovrhar na glas začel zabavljati „strahopetim prikrivalcem“. Trebalo je porabiti vsako trenotje, a silna ovira je bil zdaj baš Ostrovrhar. Na nikak način ga ni bilo spraviti iz dvorane; da, ko se mu je naravnost na znanje dalo, da ga ne potrebujejo več v družbi, udaril je, ne oziraje se na visocega gosta, razkačen ob mizo, da ne bode njemu veleval nikdo, kako se ima vesti. Kaj je bilo storiti? Zavratno umoriti ga

Hohenwart ni hotel po nobeni ceni; ako ga pa napadejo očitno, zbudilo bode to vsled neizmerne moči napadenčeve strašan ropot in privabilo ljudi iz vsega grada. A odstraniti se je moral. Brž pošlje Žiga strežaje do cesarskih svetovalcev povabit jih na večerjo in zaklene skrivaj duri za njimi, potem pošepeče cesarju, naj stopi v drugo sobo, Hohenwart pa se ustavi smelo pred Ostrovrharjem: „Gospod Ostrovrhar, mi ostavljamo dvorec Bog vas obvaruj!“

„Z Bogom!“ dejal je oni in srpo ga pogledal; „a cesar ne pojde nikamor.“

„Baš cesar želi iziti.“

„Želi ali ne želi, to mi je vse jedno. On ne bode ostavil dvorca.“

„Ali Vam je resnica?“

„Vraga črnega! menite li, da se šalim?“ zavpil je oni in skočil po konci. V tem trenotji ga zgrabi Gregor, ki se je bil splazil za njega, od zadaj za roki in Hohenwart od spredaj; a dasi sta bila oba močna in jima je pomagalo še vino, katero je bil Ostrovrhar popil, otresel bi se ju bil, da ni priskočil o pravem času Žiga Lambergar. Curkoma je tekel vsem pot po obrazu, in slišalo se je le hropenje in zamolkla kletev; *a po mnogem trudu se je vendar posrečilo napadovalcem spraviti orjaka do tal.* Ko pa je čutil Ostrovrhar, da mu omagujejo moči, hotel je zaklicati na pomoč; a urno mu pomakne Žiga Lambergar zvit robec v usta. Potem mu zvežejo roke in noge, vlečejo ga v drugo sobo in zaklenejo duri za njim.

„Zdaj pa brž iz mesta!“ silil je Hohenwart. Cesar je menil, da bi opozorili še svetovalce, Ungnada in škofa Urha; a uprla sta se Lambergar in Hohenwart. Cesar je ogrnil siv plašč, Lambergar opasal si meč, in Gregor se oborožil na stroške premaganega Ostrovrharja, kateremu je vzel šlem, plašč in meč, in tiho so ostavili dvorec.

Bilo se je že stemnilo, a nevihta še ni bila pojenjala. Dež je lil in bliskalo in grmelo je, in razun nočnih straž, ki so krožile po mestu, ni bilo žive duše na ulicah. Komaj so se bili obrnili ubežniki proti Savinjskim vratom, prikaže se za njimi obhodna straža.

Morali so se jej zdeti sumni, kajti je pospešila korake in viknila, naj stoje. Ne zmenivši se za poziv, hiteli so oni dalje. To pa je potrdilo straži sum, jela je klicati druge stražnike, ti zopet druge in nastal je na jedenkrat krik in vik in ropot in dirjanje po ulicah. Ostrovrhar se je premetaval v svoji ječi in butal z glavo ob tla in vrata, da je priklical strežaje. Takoj je vedel ves dvorec, kaj se je bilo prigodilo. Vitovec, ki se je bil grozil, da ne ostavi kneginje, predno ne odloči usode njegovega srca, pozabil je grožnje in besno kričal nad hlapci, naj mu pripeljejo konja. Meščanje so odpirali okna misleč, da je prihrul sovražnik, in nastalo je vpitje in jok po vsem mestu. Baš do vrat so prihiteli ubežniki, ko se je bil vnel za njimi hrum in šum. Hohenwart je klical stražnikom na nezaupljiva ušesa gaslo svetega Maksimilijana, a vkljub temu so nastavili kopja in ustavili jih. Spremljevalci cesarjevi izdero meče in udarijo po njih, da so se umaknili na dve strani. Zunaj vrat sta čakala na konjih dva sina Hohenwartova, držeč na povodeih proste konje, katere so ubežniki urno zasedli. Za njimi se je vnel prav peklenski vrišč. Po vseh zvonikih bilo je plat zvona, po mestu in okolici se je glasila trobenta in klicala vojake v boj, vmes je pel boben, od te strani je donel topot težkih konj, od one brzi korak pehote, čulo se je kričanje poveljnikov, robata kletev vojakov in vmes vpitje prestrašenih meščanov, ki niso vedeli, kaj se godi. Nad hrumom pa se je razlegalo otlo grmenje, in zdaj pa zdaj je razsvetlil bledorudeč blisk strašansko zmešnjavo. Bila je noč, da bi tudi dobremu junaku upadal pogum; in domislil se je cesar svetega Maksimilijana in prosil ga na tihem pomoči in obljuboval njemu na čast sina, ako mu ga Bog da, imenovati Maksimilijana. Ker niso mogli hitro jezdit v temi po zmočenih tleh, prestregla jih je kmalu močna četa Vitovčevih oklopnikov. Zdaj bi jim ne bila nič pomagala vsa srčnost, da ni Hohenwart vse skrbno uredil za cesarjevo rešitev. Dvesto konjnikov je bil ob cesti razpostavil v zasedo, in ko je zatrobil v rog, planili so od obeh strani na oklopnike in razpršili jih v trenutji. Cesarju so odprli pot in razvrstili se, da so

mu zaslonili hrbet in branili ga novih napadov. Bil je skrajni čas; kajti je že prihitela močnejša sovražna četa, konjiki in pešci, in vnel se je boj med njo in cesarskimi konjiki, ki so se polagoma umikali proti gradu. Marsikateri zvesti vojak je prelil tam pred celjskimi vrati za cesarja svojo kri, zadet od nevidnega nasprotnika. Dolgo so se branili, a vedno hujše je pritiskala sovražna premoč, in ko sta prihrula Vitovec in Ostrovrhar na čelu novih oklopnikov, spustili so se cesarski v beg. Noč jim je pomagala, in kdor ni imel pretrudnega konja, rešil se je; nekaj pa jih je ujel Vitovec.

Z veselim krikom je pozdravila posadka rešene-
nega cesarja, ki se je v gradu oddahnil od groznega bega. Zahvalil je najprej Boga za rešitev, potem pa spomnil se onih, katerim je za Bogom posebno moral biti hvaležen. Poklical je predse Gregorja, pohvalil ga v pričo Lambergarja, Hohenwarta in drugih imenitnih vojakov in velel mu, naj poklekne. Cesar izdere meč, ter ga sploskoma trikrat udari po plečih rekoč: „Boljši vitez od hlapca!“ Ko je Gregor vstal in se zahvalil cesarju za milost, čestitala je vsa družba novemu vitezu.

„Tudi Vaju ne pozabim, Hohenwart in Lambergar“, dejal je vladar; a zdajci je zatrobil čuvajev rog, straže so se jele sklicavati, in kar je bilo vojaštva v gradu, hitelo je v stolpe in na obzidje.

„Vitovec naskakuje grad!“ vskliknil je Hohenwart in ostavil cesarja in Lambergarja, da vodi brambo.

Vitovec, razjarjen kakor še nikdar v svojem življenji, bil se je zaklel, da mora dobiti grad v pest, in zaklel se je bil z njim Ostrovrhar, ki se je kar penil od jeze spomnivši se, kako se je bilo ravnalo z njim. Ta bi bil takoj za cesarjem udaril na grad, a previdni Vitovec je zadržal vojake, ki so pritiskali za cesarskimi, dobro vedoč, da brez priprav ne dosežejo ničesar. Znana mu je bila trdnost gradu in upal je, da si bode posadka, utrujena po boji in zanašajoč se na debelo in visoko zidovje, privoščila počitka. Odbral je najsmelejše in najročnejše vojnike, ukazal

pripraviti, kar je bilo za naskok potrebnega, butare in lestve; in zaviti v temno noč bližali so se napadovalec varno gradu. Nikdo jih ni opazil, ko so prišli do širokega rova in na več krajih začeli ga zvrhovati z butarami in rušami. Na pet delov je bil razdelil Vitovec četo, da bi napadla na petih krajih; na prvem mestu je stal sam z razljučenim Ostrovrharjem, ki se je rotil, da mu nobeden vrag ne ubrani gradu. Dotlej jim je šlo vse po sreči; a ko je naslonil Ostrovrhar lestvo na zid, začul je prasketanje stražeči vojak in zaklical na pomoč. Takoj se je oglasil čuvaj na stolpu, in jelo je vojaštvo stekati se na obzidje. Zablischčale so baklje in razsvetlile silnega Ostrovrharja, ki je stal vrh lestve in pripravljal se, da se popne čez predprse. Za njim je lezel kvišku z mečem med zobmi Vitovec sam in za tem drugi vojaki. Semkaj je prihitela s krikom in vikom množica branilcev, in vnel se je ljut boj. Kamor je udaril Ostrovrhar, naredil se je prostor, a za jednega padlega vojaka prihitela sta dva nova branit grad. Naskakovalec se je držal z levico vrhnjega zidu in mahal z desnico po nasprotnikih, ki so pritiskali od dveh strani z meči, beti in koli. Tudi na drugih krajih se je bil hud boj, a tam so cesarski laže odbijali napad. Pred gradom je stala lesena senica, kamor so spravljali v mirnih časih klajo za živino. Tja je vrgel Hohenwart gorečo bakljo, in dasi je bila streha premočena od deža, vnela se je shramba in razlila svitel žar po bojnem polji. Kjer je bila nevarnost največja, tja, kjer se je boril Ostrovrhar, hiteli so najboljši junaki in napadali ga, da se ni mogel ganiti. Ves togoten zbere vso svojo moč, zgrabi meč z obema rokama ter ga zavihti nad Hohenwartom, a v tem trenotji se polomi lestva pod toliko težo, omajana po silovitem mahanji. Radosten krik je zadonel iz grada, Ostrovrhar pa je klet in po vsej sili hotel z nova naskočiti. A previdnejši Vitovec ga je ustavil in spoznavši, da je izpodletel naklep, in da bodo obleženci gotovo dobro se čuvali, odpeljal je svoje čete, da se odpočijejo za prihodnji dan.

„Kaj pa zdaj?“ vprašal je cesar Hohenwarta, ki mu je prišel naznanit, da je napad odbit.

„Veličanstvo“, dejal je ta, „poslali bomo brzega sela na Kranjsko, da nam pridejo na pomoč. Za jeden teden imamo živeža in lahko se branimo; dotlej pa pridejo rešilci.“

„Menite li, da nas bode Vitovec še napadel?“

„Gotovo, veličanstvo! Če se je upal skovati tak naklep, napel bode vse moči, da ga izvrši. Nevaren sovražnik je, in treba nam biti opreznim.“ Cesar je šel k pokoju, in vsi so se čudili ravnodušnosti njegovi. Tak je bil njegov značaj. Kader se je vse krog njega balo in svarilo ga, naj se ne zanaša toliko na božjo pomoč, da bi puščal v nemar človeško, hodil je on mirno svoj pot in rešil se več nego jedenkrat prav čudovito.

Hohenwart pa je iskal radovoljnika, ki bi se upal za rana družega dne skoz celjski ostrog nesti poročilo v Ljubljano. Ponudil se je Gregor, in vesel je Lambergar mladega junaka potrkal po rami in naročal mu, naj jezdi le do brata Krištofa; vse drugo bode ta oskrbel.

„A zdaj se pojdite najprej naspāt“, nasmehnil se je Hohenwart. „Kar je potrebnega, bomo mi pripravili.“

Na vse zgodaj zbudi Žiga Lambergar Gregorja, izroči mu cesarska pisma do kranjskega deželnega glavarja, grofa Urha Schaumburga, in posebej listek do Krištofa v Črnelem. Na dvorišči je stal Hohenwart pred četo konjikov, in poleg njega je miril hlapec iskrega belca.

„Srečno pot torej, mladi vitez!“ pozdravi poveljnik Gregorja. „Tu doboste najboljšega konja, kar jih je v gradu. Srbski knez ga je dobil od turškega sultana in podaril ga ranjkemu grofu, ta pa meni. Ne prizanašajte mu; a kader Vam opeša, obrnite se do prvega grajščaka, in vsled cesarske poverilnice Vam mora dati najboljšega svojega konja. Toda, Gregor, mimo Celja ne pridete. Obrnite se za Savinjo doli in potem ob Savi gori; in ko dojdete srečno na Kranjsko, naj se zakurijo kresovi po gorah, nam v znamenje, da se bliža pomoč.“

„S Kranjskega se pač ne bodo videli“, opomnil je Žiga.

„Drevi še jih zagledamo od vseh krajev, ako Bog da“, dejal je oni in skočil na konja. Gregor je zajahal belca, ki je nemirno bil s kopiti in grizel brzdo.

„Mi Vas spremimo“, dejal je Hohenwart. „da Vam odpremo pot, če jo nemara Vitovec zapira. A Vi, Gregor, bodite mirni in ne rabite meča, ampak ostroge, če hočete srečno dospeti, kamor ste poslani“. Konjiki so vzeli Gregorja v sredo in v jutranji megli polagoma se pomikali po strmem brdu. Na vzhodu se je zaznaval dan, a spala je še vsa širna zemlja. Komaj se je čulo topotanje konj po premočenih tleh, a ni ga preslišala prednja straža Vitovčeva. Obvestila je takoj krdelo vojakov, ki so bili pod gričem zaprli pot z rovom in nasipom. Urno je skočil oddelek jezdecev s konj in napadel branilce za okopi. Bili so očitno iznenadeni, in posrečilo se je cesarskim po kratkem, hudem boji pregnati jih na jednom kraju in narediti pot našemu Gregorju.

„Z Bogom!“ zaklical je Hohenwart, in „hurá!“ so zavpili njegovi konjiki, ko je preskočil Gregor na urnem belci široki rov in zginil za Savinjo. Curkoma so udrli za njim sovražniki in streljali s puškami in samostrelmi; Gregor pa se je nagnil konju za tilnik in srečno oddrčal proti gorovju, ki meji kranjsko deželo in štajersko.

VIII.

To bandero, dobro vem.
Da ljubljanskim gre ljudem.
N. ps.

V Črnelskem gradu pa je tarnala teta Mina, da ne bode videla Gregorja nikdar več. Grajski gospê se je zdel to nekak oponos, in karala jo je, da je tako malodušna:

„Koliko let“, dejala je, „je že moj sin Žiga daleč od mene, in vendar ne tožim noč in dan“.

„A, milostiva gospa“, odgovorila je ona, „Vi imate dva sina, jaz pa samo Gregorja“.

„In še ta ni tvoj“.

„Čegav pa?“ ponesla se je teta. „Če nima ne očeta ne matere? Samo mene ima še na svetu“.

A da ne pride nobenega poročila o naših fantih, to ni skrbelo samo tete, vznemirjalo je tudi nevesto Lenko, ki je hodila vprašat po Mihi.

„Gotovo se bo z drugo spečal, malopridnež“, dejala je nejevoljna. „Kako se kesam, da sem mu dala ves svoj denar! Zdaj pa druge napaja“.

Le Janeza, ki se je toliko domišljeval, ni pogršel živ krst. Taka je na svetu. Naj smo še tako važne osebe, neobhodno potrebni nismo. Kader odidemo, zapazi pač bližnja družba nekaj praznine; kmalu pa zarase trava svežo prst, in najzvestejšim prijateljem se zdi povsem naravno, da nas ni več med njimi.

Gospodu Krištofu Lambergarju je bilo dolg čas, in odpravljal se je baš na Krumperk obiskat prijatelja, ko se ustavi pred gradom na spenjenem konji Gregor. Takoj ga je spoznal Krištof in prestrašil se, kaj da pomeni njegov prihod.

„Slabe novice“, dejal je Gregor in lezel truden s konja. Krištof mu ukaže prinesiti jedi in pijače in odpre nepotrpežljiv pismo svojega brata. Rudeč in bled je postajal v obraz, in roka se mu je tresla, ko je prebiral drobne vrste. Svojim očem ni mogel verjeti.

„Torej resnica!“ vprašal je, in glas je kazal razburjenost. „Vitovec oblega cesarja!“ Gregor je potrdil; med tem pa sta prihiteli radovedni gospa in gospica. Krištof je skril svoj nepokoj in smehljaje predstavljal novega viteza, da je le še povečal njuno radovednost. Molče je podal materi pismo. Tudi njej so pobledela lica in vprašaje je uprla v sina oko.

„Jaz pojezdim takoj v Ljubljano“, dejal je ta, „in ne bode me domov, dokler ne rešimo cesarja. Gregor naj se spočije in pride jutri za menoj; junaštvo njegovo bomo praznovali po vojski“.

Prikazala se je izza ogla teta in takoj tudi spoznala Gregorja. Zadovoljno je gledala, kako ga obdaja grajska gospoda, kako mu segajo v roke, in z novo močjo se je je lotila stalna misel. Kajti se je bila že

teta malo bala, da utegne Anica vendar pozabiti Gregorja, ki ga toliko časa ne vidi. A zdaj je prišel; kako srečna ga je pozdravljala!

„Toda, teta“, učila je gospa, „to ni več stari Gregor; zdaj je slaven mož, vitez, ki je rešil cesarja“.

„Zdaj ga moram pa že vikati“, dejala je ona in priklanjala se mu, da jo je posadil poleg sebe, boječ se, da mu ne znori od veselja. Z največjo natančnostjo jej je moral povedati vso svojo zgodbo.

Krištofa pa sta napravljali na pot mati in sestra. Gospa se je spomnila, kako je očitala Mini, da se preveč boji za nečaka, in zdaj je tudi njej polnila srce bridka skrb. Krištof sam se je bal, da pride pomoč prepozno; kajti je bil Vitovec na glasu, da se mu ne ubrani še tako trden grad. Tiha in žalostna mu je držala sestra šlem in meč. Bridka je bila ločitev od ljubega brata, ne manj bridka misel, nad koga ide v boj.

„Veseli se, Anica!“ dejal je Krištof. „Dan plačila se bliža Ostrovrharju, in pomnil bode, kdaj je razžalil tebe in mene“. S solzami v očeh se mu je nasmehnila sestra in prosila ga, naj se varuje Ostrovrharja.

„O, sam se ga ne lotim“, dejal je brat, „a mnogo psov zmaga tudi medveda. Toda z Vitovcem se moram poskusiti. Ta je pravi vrag in kriv vse vojske. Dokler tega ne pobijemo, ne bode miru“.

Naročal jima je še, kako naj varujeta grad v opasnih časih, brž se poslovil in skočil na konja, ki je pred vrati s kopitom kopal zemljo. Podkev je zaškrtnila, in oddirjal je Krištof proti beli Ljubljani. Gospa je gledala za njim, dokler jej ni zginil izpred oči, potem pa je šla zamišljena v svojo sobo priporočat ga Bogu.

Anica pa je prisledla k Gregorju in teti in prosila, naj Gregor vse še jedenkrat natanko pove. Kako zvesto ga posluša, kako jej rudi in bledi obraz, to je vse opazila teta, in mnogo zvitejša, nego bi kdo mislil, menila je kmalu, da ima opravka v gradu, in ostavila ja. „Mladi ljudje se radi sami kaj pomenijo“, dejala si je tiho in hitela v družinsko izbo, ki je imela okna baš proti klopi pred gradom obrnjena. Popolnoma je bila srečna; kajti zakaj ne bi sedaj Anica vzela

Gregorja, ki je postal tako imeniten gospod? Kako prijazna je bila pa tudi gospa z njim, kako lepo ga je pozdravil Krištof! Zdaj vleče drug veter. Kdo bi si bil tudi mislil, da se bode Gregor tako skazal! Nikdo, nikdo, razun nje, tete. Samo ona ga je prav poznala; gospa naj pa zahvali Boga, da dobode tacega zeta, in pa njo, ki je sprožila to reč. Radovedna je bila teta, kdaj bode gospa kaj omenila proti njej o tej stvari, in sklepala, da sama pa ne začne; kajti je ona že storila svoje, zdaj naj storé pa drugi, katerim mora biti več do tega. „Oh, kakor dva golobčka!“ zdihišla je pogledavši zopet skoz okno. Anici pa je tolklo srce, in komaj si je urala sopsti, ko je pripovedoval Gregor, kako kmalu bi bili umorili Ostrovrharja.

„In pri naskoku na grad tudi ni padel?“ vprašala je tiho in zarudela, sramujoč se svojega vprašanja. Gregor je trdil, da še živi, kolikor on ve, in moral je vse še znova praviti. Potem pa je šla z otožnimi svojimi mislimi v samotni vrt. Česnje so bile že odevele, jablana pa jej je še sipala rudečkaste cvetke na črne lase. Ona se ni menila za to lepoto, ko jej je bilo tako težko pri srci. Na boj je odšel brat, in Bog ve, če se vrne. In če zmaga, zmagal bode onega, na katerega ona s toliko bridkostjo misli, in za čegar življenje bi tako rada dala svoje. In naj Bog ohrani tudi oba, razširil in uglobil se bode vendar prepad med njeno rodovino in njegovo. Oh, zakaj ga ne more pozabiti in v miru preživeti mladih dni!

Za njo je prišla teta, kateri je bilo srce tako polno, da ni mogla več molčati. Zavzela se je nemalo, zakaj da je Anica tako žalostna.

„Kaj bi ne žalovala, ko se odpravljajo na boj predragi naši!“ odgovorila je ona, in razlog se je zdel teti osnovan; vendar je menila, da je Anica že dolgo časa tako otožna.

„Postarala sem se, teta“, nasmehnila se je ona.

„Pol leta vendar še človeka ne postara!“ čudila se je ona.

„Pol leta! — Jeden dan ga postara. Vidiš li to breskev kako je mršava od lanske toče?“

„Da, res. Postara lahko človeka jeden dan, a ga tudi pomladi. In tak pomladen dan bo prisijal tudi še naši Anici“.

„Nikdar“, šepetala je ona in pobesila glavo.

„Prišel bode“, trdila je ona, „in pripeljal v Črnelo mladega junaka; in Anici bode zopet zažarelo oko, in cvetela jej bodo lica kakor nekdanj“.

„Oh, teta“, karala je ona, „kako moreš gojiti tako ničemurne misli na tak žalosten dan! Meniš li, da Gregor ne more pasti v boji?“

„Ne bode padel“, dejala je teta samosvestna. „Iz tolikih nevarnosti ga je rešil Bog; varoval ga bode še zdaj, ko bodeva midve doma molili zanj“. Anici se je nekako za malo zdelo, da bi morala ona moliti posebno za Gregorja, a rekla ni ničesar teti, ki ni jenjala tolažiti Anice z opisovanjem, kako veselo se bode vrnil Gregor. Ni je potolažila.

„Kako se boji zánj!“ dejala si je teta in prigo-varjala jej, naj le stanovitna ostane, kajti premaga stanovitnost vse ovire.

„Oh, kaj pomaga meni stanovitnost!“ zdihnila je ona in ostavila vrt.

„Gotovo misli, da je Gregor nima rad“, dejala si je teta in sklenila prositi nečaka, da govori z njo in z materjo, da se ne bode deklica mučila delje časa. Šla je nadlegovat Gregorja, ki se je baš spravljal k počitku. Brezozirno mu je zastavila vprašanje, če že misli na kako nevesto. Debelo je gledal Gregor presenečen in lahno zarudel; kajti je bil res baš mislil na Tajdo.

„Ne bodi sitna, teta“, branil se je.

„O jaz že vse vem“, dejala je ona zmagovita; „meni ne utajiš. In saj tudi treba ni, Gregor. Ali si že govoril z materjo?“

„Oh, pusti me pri miru, teta“, prosil je on. „Kako hočem govoriti z materjo; saj še z njo nisem govoril in ne vem še, če mara zame“.

„To pa jaz vem“, dejala je ona živahno.

„Ti da bi vedela!“ zavzel se je Gregor. „Odkod pa?“

„Odkod! Ali nimam oči? Če so prav stare. In tebi ni treba, da bi bil tako skromen in boječ. Kaj nisi fant, kakor se spodobi?“

„Teta, jaz se bom prevzel, če me bodeš ti tako hvalila. Ampak ne skrbi zame. To se bode vse ob svojem času zgodilo.“

„A jaz ti pravim, da ne odlašaj“, opominjala je ona.

„Nocoj vendar ne morem iti snubit!“

„Ampak jutri“.

„Kaj pa še! Jutri pojdem v Ljubljano; iz Ljubljane gremo na vojsko. Nespameten bi moral biti, da bi se pečal sedaj s takimi rečmi.“

„Bodem pa jaz govorila záte“.

„Bog ne zaženi, teta! Kader se vrnem, takrat bomo govorili“.

„A kar danes lahko storiš, ne odlašaj do jutri“.

„Zato grem tudi precej spat. Lahko noč, teta!“

Teta je kimala, da mladeniči niso nič več tako živi, kakor so bili v prejšnjih časih, in prepričana je bila, da ima Anica njega mnogo rajša nego on njo.

Krištof Lambergar pa je še pred mrakom dospel v Ljubljano in oddal glavarju cesarska pisma. Ko je zvonilo večernice, vedela je že vsa Ljubljana, da je cesar obležen, in na vse strani kranjske dežele so hiteli brzi sli klicat plemstvo pod orožje. Glavno mesto je bilo zbirališče. Ko pa se je storila noč, vsplamenel je velikanski ogenj na Šmarni gori; ne dolgo, in pokazal se je ogenj pri Sv. Joštu nad Kranjem in na Limbarski gori in na svetem Kumu, in kmalu so goreli kresovi po gorah od jednega konca dežele do drugega; kajti so bile vedno pripravljene grmade in čuvaji po višinah na znanje dajat, da je pridrl sovražnik v deželo. Preplašeni so si kazali ljudje kresove in popraševali, je li Turek v deželi. Duhovni gospod in grajščinski oskrbnik pa sta jim razlagala, da silni Pehajm, to je Čeh, Vitovec, oblega cesarja. In novica o groznem Pegamu in stiskanem cesarji je šla od ust do ust in spreminjala in vekšala se, čim dalje je prišla, čim dalje je hodila. Druzega dne, 1. maja, pa se je pripravljala na vojsko vsa dežela. Brusili so se meči,

ostrile puščice in kopja, čistili šlemi in oklepi. Vitezi so zbirali svoje hlapce, in med vriskanje pogumnih mladeničev se je mešal jok mater in sestra in nevest; kajti strah je pretresal takrat tri dežele, kader se je začulo ime Vitovčevo. Marsikateri skušeni vojak je majal z glavo in dvojil, da bi oteli cesarja iz Vitovčevih rok.

Tudi Gregor je odjezdil s Črnelega; a slovo od Anice zopet ni bilo nič tako bridko, kakor je pričakovala teta. V gradu pa je postalo tiho. Zgodaj so se zapirala vrata, in s strahom in radovednostjo so čakali vsi novic o celjski vojski in izpraševali popotnike, ki so prihajali od štajerske meje. Najhuje pri srci je bilo Anici, ki si je bila v svesti, da njej ne donese sreče nobena novica, naj dojde katera koli.

Ko so pa sosednji Štajerci in Korošci zagledali kresove po kranjskih gorah, menili so, da je pridrl na Kranjsko Turek, in zakurili jih tudi in preplašili prebivalce. Po Gornjem Gradu je bilo že tako vse vznemirjeno. Nobenega poročila ni bilo iz Celja; raznašale pa so se čudne govorice, katerim so ljudje tem rajši verjeli, čim groznejše so bile. Skrbeti je začelo priorja, a bolj še prelata. Pošiljal je sla za slom do kneginje, do Vitovca, do Ostrovrharja; nobenega, nobenega ni bilo nazaj. Pošiljal jim je slugo naproti, sam se napotil proti Savinjski dolini; nikogar ni srečal. O kako počasi so potekale bridke ure! Ko pa se je posvetil kres in se slišalo, da goré po vsem Kranjskem in so plahi ugibali ljudje, da se godi kaj strašnega: slutil je prior Vitovčevo nesrečo, opatu pa je zašel strah v ude in vrgel ga v posteljo.

Vitovec pa je oblegal cesarja in naskakoval grad v soboto ves dan. Večkrat so bili že prelezli izurjeni njegovi vojaki visoko obzidje, a vselej jih je posadka pregnala. Ko pa so trudni počivali zvečer oboji, spolnilo se je upanje Hohenwartovo in zasvetili se ognji po savinjskih hribih. Z veselim vriskanjem so jih pozdravili obleženci. Postajali so po trdnjavi, zrl na zahod in jug in kazali si kresove in ugibali, kje gori ta, kje oni, in vesela nadeja jim je budila srčnost in vstrajnost. In zagledala jih je tudi Vitovčeva vojska.

Vedel je Vitovec, kaj to pomeni, in jezil se in proklinjal; vojakom njegovim pa je upadal pogum.

„A mi jim zakurimo drug kres“, osrčevali so jih vodje, katerih se je bila lotila nestrpna želja, da si prisvoje grad, predno dobode pomoči. In da te ne bode pred tednom, vedel je Vitovec dobro; kajti takrat je vojska vselej vsacega presenetila. Kdo je v miru mislil nanjo, da bi se pripravljala, in kdo potem v vojski na mir, ko je požigal in ropal po svoji in tuji deželi!

Na snubitev je bil gospod Vitovec zdaj nekoliko pozabil, ko je imel posla za sto rok. Vrh tega je bil zopet sprt s kneginjo. Tisti večer, ko je cesar bežal v grad, ostavil jo je bil brez slovesa, začuvši šum in ropot, ki mu je bil takoj oznanil, kaj se godi. Ona, ki ni vedela, kaj to pomenja, bila je v največjem strahu. Prihitele so hišne in komornica, soproga barona Vajde, ki tudi niso vedele ničesar in tresle se še bolj. Poslala je po Ostrovrharja, po Soteškega; nikogar ni bilo. Tekli so sluge po komornika Vajdo, po tajnika Lennarta in našli svetovalnico obkoljeno od Vitovčevih vojakov. Sama je pisala ukaz na stražnega poveljnika, naj takoj izpusti tajnika. A poveljnik je zmignil z rameni, meneč, da mu je prepovedano pustiti koga ven ali notri razun Vitovca. Jezno je udarila kneginja z nožico ob tla, ko jej je prinesel sluga ta odgovor; a tajnika ni priklicala. Polagoma je zvedela, kaj se je bilo zgodilo, in s strahom in grozo jo je naudala vest o predrznem naklepu. A da Vitovec njej ničesa ni omenil, niti je vprašal za svet, to jo je jezilo, in tako so se križala njena čustva, da ni vedela, ali bi želela srečnega uspeha nezaslišanemu početju ali, da bi izpodletelo. Le zavest, da se za kneštvo njeno ne meni nikdo več, stala jej je živo pred očmi in polnila jej dušo z žalostjo in srdom.

„O, Helena“, zdihnila je zakrivši si oči, ko je bila sama s komornico, „ali ne miluješ svoje kneginje, ko jo obdajajo sami sebični hinavci?“

Ta pa jo je tolažila, da jej posije po nevihti še solnce sreče.

„Sreče, sreče, Helena!“ tarnala je ona, in solze so jej zalile oko; „jaz je ne poznam. Kako malo dni

sem preživela s soprogom! Največ niti vedela nisem, kod se bojuje, in le vedno bala se, da pride zdaj zdaj vest o njegovi smrti. In prišla je. Troje ljubih otrok mi je bil podaril Bog; a komaj sem se jih oveselila, pobrala mi jih je neizprosna smrt. In zdaj sem sama, sama na svetu; in kolika je veljava moja, to veš tudi ti. A naj bi bila še toliko, nikdar me ne odškoduje za prebite nesreče. Kak revež je, kdor stoji na visokem mestu! Njega vidi in gleda vse. Naj poskusi jedenkrat ustreči svojim željam in ne le vedno zahtevam zavistnih gledalcev, konec je njegove slave. Kar je storil dobrega, to se pozabi; slabosti se mu ne odpusté nikdar. Sluga je gledalcem in poslušalcem kakor glumač, ki igra za denar. Kaj bodo ti rekli, to ga skrbi vedno. A miru mu ne daje njih hvala, priganja ga le k večjemu trudu; graja pa ga peče tem bolj, čim menj jo je zaslužil. Tako se drvi brez pokoja za senco slave, ki beži vedno pred njim, dokler ne omaga. Potlej ga slave: živel je zanje, zase ne“.

„Oh, pač res, milostiva kneginja“, pritrjevala je komornica, vesela, da se kneginja vendar jedenkrat obrača na ono pot, na katero jo je ona že tolikokrat napeljavala; „kaj je boljše mirno življenje v sladki nezavisnosti! Kar sami smatramo za dobro in lepo, to storimo; ne, kar se drugim zdi. Preostaja nam časa, da mislimo náse, na svojo dušno in telesno srečo. Kakor trenutje je človeško življenje, in še to kratko dobo nam greni slavohlepnost; in ko se odrekamo časne sreče, zaigravamo često tudi večno. O da bi milostiva kneginja spoznala pravo svojo srečo!“

Pazljivo jo je poslušala kneginja Katarina, a spoznavši mer njenih besedi, postala je nejevoljna in zamerila komornici, da jo je tako hitro prijela za besedo; kakor nam zameri lačen gost, ki se brani jesti, ako mu verjamemo. Dostojanstva so pač bremena, katera malokdo odloži rad, bodi si vaški župan, bodi si vladar na prestolu, naj še tako hrope pod njimi. Premišljevala je nekaj časa in menila, da bi bilo pač prijetno ubežati nadlogam in skrbem; a kaj, ko jo vežejo važne dolžnosti, in niso še prišla leta, da bi smela misliti na mir. Mlada komornica pa ni razumela gospe in ni se

dala premotiti zdaj, ko je videla priliko, da si olajša srce. Živo jej je opisovala sladkost mirnega življenja in iskreno jo vabila v ta svoj raj.

„Tako lahko govori komornica“, dejala je ona ostro, „a kneginja ne. Kamor nas je postavil Bog, tam moramo vstrajati, naj nas tare tudi nesreča. Jaz sem kneginja, in pravicam svojim se ne odrečem, in meč mi je dan, da kaznim krivico. Bog je z menoj in pokoril bode nasprotnike moje“.

Helena si ni upala črhniati več besede; kneginja pa bode kmalu spoznala, koliko več bridkosti nam prizadene maščevalnost nego krivica.

Prišlo je poročilo, da se je cesar rešil v grad in da ga Vitovec oblega. Helena se je pa čudila, da je sprejela kneginja to s tako hladnokrvnostjo. A ta je novemu položaju takoj vedela glas in tisto noč mnogo mirneje prespala nego gospod Vitovec. Druzega dne pa se je posvetovala z doktorjem Lenartom in komornikom Vajdo. Menila je, da je stališče njeno zdaj jasno in ugodno; kajti je Vitovec, na katerega se s konca ni mogla zanesti, storil korak, ki ga je sprl s cesarjem na veke, tako da je primoran zdaj ostati njen pomočnik. Doktor Lenart pa je bil drugačnih misli. Dokazoval je, da so se stvari za njo na slabo obrnile, kajti cesar misli gotovo, da je ona osnovala naklep. Boj da je zdaj skoro neizogiben. Ako zmaga cesar, znosil se bode nad njo; ako pa dobode zmago Vitovec, gospodoval bode tod le on.

„In kaj bi bilo zdaj storiti?“ vprašala je kneginja, neprijetno presenečena in ne mogoč ugovarjati razlogom tajnikovim. Ta pa je menil, da bi bilo najbolje dogovoriti se o vsem do dobra s cesarskimi svetovalci, katere je Vitovec ujel; povedati jim, da je ona popolnoma nedolžna nad tem napadom, in poslati jih k cesarju, da se spor poravna. Cesar bode sedaj voljniji; pod ugodnejšimi pogoji se bode sklenil mir, in ona se bode rešila nelepe zavisnosti. Ta svet se jej je dopadel in poslala je takoj Lenarta in Vajdo do svetovalnice, kjer sta bila zaprta brata Ungnada in krški škof Urh. A prestregel je poslanca Vitovec sam in zaslišavši, da sta prišla vabit ujetnike h kne-

ginji na obed, vedel je takoj, kaj se namerava. Na kratko je zavrnil poslanca, češ, da so to njegovi ujetniki, s katerimi nima nikdo razpolagati razun njega. In da bi v njegovi odsotnosti kneginja vendar ne občevala z njimi, odpeljal jih je še tisti dan Jošt Soteški v svoj trdni grad.

Lehko si mislimo, s kakimi čustvi je sprejela kneginja ta odlok in s kakim obrazom potem Vitovca, ki je prišel na čelu mestnih starejšin naznanit, da je mesto izvolilo jo za svojo vladarico, da jej hoče drugega dne priseči zvestobo in prositi jo, naj potrdi mestu stare pravice. To oznanilo je bilo nekak strelovod, na katerega je napeljal njeno jezo Vitovec. In kneginji so radostno bliščale oči, ko je prijazno odgovarjala poslancem in zagotavljala jim svojo milost. A pozabila ni razžaljenja in mignila Vitovcu, naj ostane. Ta je prekrižal roki na prsih in čakal, na vse pripravljen, kdaj se bode usula toča.

„Kdo Vam je ukazal“, vprašala je, „napasti cesarja in zmešati tako naše pogodbe?“

„Ukazal?“ vprašal je Vitovec zategnjeno. Izraz se mu ni dopadel, a je skril nejevoljo. „Kdo? Vaša korist, milostiva“.

„In če Vam izpodleti, kar ste pričeli po svoji glavi, kdo bode trpel?“ Vitovec je zmignil z rameni. „Čujte, gospod baron, jaz nimam ničesar opraviti z Vašimi spletkami in kovarstvi, in za naprej zavračam vsako krivdo, ki bi se utegnila zvrčati náme“.

„Razumejem, milostiva“, dejal je oni porogljivo, kajti bil je take volje, da se mu ni ljubilo prizanašati jej. „Ako se posreči načrt, žéli boste Vi; ne li? Ako se pa ponesreči, trpim naj jaz! Že velja! A proti meni vendar ni treba kazati take nedolžnosti!“

„Kako, gospod baron!“ vskliknila je ona in polila jo je od nejevolje rudečica. „Vi me vendar ne dolžite sokrivde!“

„Bog ne daj, milostiva! Vi niste vedeli ničesar. Ko sem zbiral jaz vojake, mislili ste, da bodo za parado; prepričani ste bili, da napravljamo v Gornji Grad le pomladanski izlet; in ko je bežal cesar, da tečemo za njim, ker je v mestu pozabil zlatnino in

srebernino, svoj pečat in tri svetovalce. Kdor Vam tega ne verjame, ta mora biti pač hudoben. A bojim se, da bode cesar tako hudoben — če nam uide, seveda. Če ga pa jaz ujamem, potem, pri moji veri, mora Vam verjeti, kar koli mu boste natvezli. „Ah, milostiva kneginja“, sedel je na stol, njej nasproti, „česa se bojite?“

„Krivico storiti se bojim“, dejala je ona zmetena in osolpla nad toliko smelostjo in odločnostjo.

„Kaj je pravica? kaj krivica? V zasobnih zadevah pove nam to sodnik. Kdo pa sodi države? Nikdo. Tukaj velja: *salus rei publicae suprema lex*; korist in pravica sta tu dve besedi za jeden pojem. Državnik, kateri največ koristi, ta je najpravičnejši; najkoristnejši pa je oni, ki je najrazumnejši. Zatorej se ne govori o pravičnih ali krivičnih državnih naredbah, ampak o pametnih in nespametnih. Ako napadete Vi sosednjo državo, če tudi brez vsacega povoda, napadli ste jo po pravici, samo da si jo osvojite; ako Vas pa odbije sosed, potem seveda ste po krivici skušali prilastiti si tuj imetek. Zatorej počakajmo s sodbo, milostiva! Moj načrt še ni izvršen. Ako se mi posreči, vse bode slavilo mojo državniško modrost, in nobenemu državljanu se ne bode oglasila tanka vest, da bi mu branila uživati sad mojih kovarstev. Ako mi izpodleti, potem bode vpil ves svet, da sem krivičnik in sebičnež in kaj vem kaj še. Moč in uspeh, to je pravica; nemoč, neuspeh — krivica“.

„Strašna načela“, dejala je kakor sama sebi kneginja. „Načela divjih zverí“.

„Tako nekako; in čudno bi pač bilo, če bi zapovedovali bedaki razumnikom in strašljivci junakom“.

„Zapovedovati in ropati ni jedno; niti nismo mi zverine, ampak ljudje in kristijanje. Vaša načela pa so povsem paganska“.

„Možno“, dejal je oni, „da me je pohujšal doktor Lenart, ki vedno zagovarja neomejeno oblast gospodarja nad podložnikom. In vendar je oblast po moči mnogo menj krivična kakor oblast po rojstvu“.

„Da, da, in krivično ravnajo stariši, ki zapuščajo otrokom, kar so si pridobili; kajti bi morali

prepuščati najmočnejšemu razbojniku“, rogala se je kneginja.

„To je zasobna reč, milostiva; a v državnih, pravim jaz, ne velja pravica; kajti ni sodnika“.

„O da, je sodnik, ki vidi vsako krivico in ne dela razločka med zasobnim in državnim pravom. Vi, gospod Vitovec, pa ste se zagrizli v načela, ki so Vašemu srcu in razumu tuja. A glejte, da se ne boste pritoževali o krivici, kader pride kak močnejši in zvi-tejši nad Vas. Jaz pa se ne zanašam le na Vaš meč; prva in najmočnejša opora je moja pravica, druga pa ljubezen in zvestoba ljudstva mojega“.

„Ki se Vam bode jutri poklanjalo kot svoji vladarici“, opomnil je Vitovec priklonivši se.

„In sicer radovoljno in iz ljubezni“.

„Gotovo; in če bi komu ne gorela prav iskreno, bodemo mu podkurili. Zakaj pa imamo oklopnike v mestu?“

„Razžaljivi ste, gospod Vitovec“, dejala je ona nejevoljna, „in v čudnem svitu mi kažete zvestobo, ki mi jo boste prisegli jutri“.

„Milostiva“, izgovarjal se je on, „dokazal sem Vam že, da se popolnoma skladata Vaša in moja korist, in da je najina zveza baš zato trdna, ker je naravna“.

„A kader bode Vaša korist kaj družega zahtevala kot moja, razdrla se bode ta trdna in naravna zveza. A čujte, kaj zahteva sedaj moja korist! Izročite mi cesarske svetovalce, ki ste jih ujeli“.

„Obžalujem, milostiva“, ugovarjal je oni, „da ne morem ustreči Vaši želji; kajti sem poslal že vse tri v varnejše zavetje“.

„A vendar ste slišali iz ust mojega tajnika, da jaz sama to zahtevam“.

„Ne zamerite! Jaz nisem mogel verjeti, da bi bila to res Vaša želja. Mislil sem, da Vam je to le svetoval vaš tajnik, ki se meša v vse potrebne in nepotrebne reči in bi rad pokvaril z jezikom, kar smo dosegli z mečem. Dokler nismo dovršili, kar se je pričelo, neumestno je pogajanje. Cesar seveda bi se sedaj rad pogajal, da dobode premirja in časa in

pomoči; a preverjeni bodite, da je Vam na škodo, kar ugaja sovražnikom. Naj Vam svetuje doktor Lenart ali baron Vajda, kar koli hoče, jaz ne privolim v to nikdar, kar bi Vam škodilo“.

Kneginja je stisnila ustni spoznavši, da jej ne bode ustregel, in da ga prisiliti ne more. Treba počakati ugodne prilike, mislila si je, da mu pokažem, kdo sem jaz in kdo on. S hlinjeno prijaznostjo ga je odslovila; a dolgo je še zamišljena hodila po sobi in preudarjala, kako bi izvila Vitovcu vojno moč iz rok. Vitovec pa je njo in njene privrženice obdajal z ogleduhi in stražami, da ne bi se skrivaj pogajali s cesarjem. Taka je bila trdna in naravna zveza.

Napočila je nedelja, dne 1. maja, in ko so Kranjci napravljali se na vojsko, praznovali so Celjanje veliko slovesnost. Po službi božji so se zbrali v knežjem dvorci mestni starejšine, veljavnejši plemiči in poveljniki vojaški z Vitovcem, da se poklonijo kneginji, izvoljeni vladarici, in jej prisežejo zvestobo. Ona je potrjevala mestu pravice, katere je uživalo doslej, in delila milosti na vse strani. Zvonovi so zvonili in godci piskali in mladina pela in plesala. Na glavnem trgu so pekli celega vola, in zastonj se je napil vina, kdor je bil žejen. „Živela kneginja!“ vpila je lehkoživa množica. Kdor pa je videl dalje nego ped pred seboj, ozrl se je sem ter tja na sivi grad nad mestom, ki je tako resno gledal doli na lehkomiselnost vrvenje, in ni se mogel ubraniti skrbem za bodočnost. Vitovec je hodil po mestu prijazno se smehljajoč, pozdravljaj na desno in levo in poslušal, kaj kriči ljudstvo. Zakričal je tu in tam kak vojak: „Živio Vitovec!“ množica pa je vpila: „Živela Katarina!“ in Vitovec si je grizel ustni in jaro se nasmejavši hitel proč, če bo morda drugelj začel svojo slavo.

Druzega dne pa so se nadaljevali naskoki na grad še ljuteje. Vitovec je nabiral novih vojakov, da je nameščeval padle in pripravljaj se na vsak slučaj. Postajal je od dne do dne neučaklivejši; a strast in spretnost njegova se je razbijala ob trdnem zidovji in hrabrosti obležencev. Preteklo je baš teden, in trobenta je baš klicala naskakovalce iz boja k počitku,

ko pribeži po cesti od Žalca tropa vojakov. Bili so ostanki enega oddelka, ki je bil na Vitovčev ukaz zaprl cesto nad Ločico, tam kjer se Črni graben odpira proti Vranskemu. Prinesli so poročilo, da se bliža cesarju pomoč s Kranjskega, nad štiritisoč mož, katerih sami niso mogli udržati. Dasi je Vitovec novice pričakoval, vendar ga je pretresla. Lotevala se ga je malosrčnost in sklical je vodje k posvetovanju. Svetoval je ta to, oni ono.

„In ti, Ostrovrhar, kaj meniš ti?“

„Jaz?“ odvrnil je ta. „Poskusimo jutri za rana še jeden naskok. Toliko časa nas že preganja nesreča, morebiti se vendar kaj prevrže.“

„In če nam zopet izpodleti?“

„Potem se bomo morali pa mi braniti. Mesto obdaja visok okop in širok rov“. Vitovec pa je molčal in temno zrl predse. „Poskusimo se na planem!“ dé naposled.

„Vrlo dobro, Vitovec! Vrag ga vzemi, kdor beži!“ vskliknil je Ostrovrhar, drugi pa so molčali. A Vitovec se ni šalil; obupna trdovratnost mu je narekovala smeli načrt. Po tolikih nezgodah se ni menil za nobeno nesrečo več in privadil se misli, da bode to zanj zadnja bitva. Bolj iz navade kot iz namena je pregledoval kraj, odločen za bojno polje, in pripravljaj vse potrebno za poslednji naskok.

Tudi ta se ni obnesel, in trebalo je misliti na sprejem novih gostov. Zagradil je Vitovec prehode iz gradu, da ne bi se posadka zjediniła s prihajajočo vojsko. Meščanstvo je zasedlo okope krog mesta, vojska pa se postavila na obeh straneh ceste, levo krilo naslonjeno na Savinjo. Ko je šla ura na poludne, vzdignil se je oblak prahu od Žalca sem, in kmalu so se začula konjska kopita in žvenketanje orožja in zabliskali se v solnci šlemi in oklepi. Radostno je zavriskala posadka na gradu zagledavši zaželeno pomoč, in krepko se je odzdravilo iz vrst došlih vojščakov. A kako ostrmé Kranjci, ki so pričakovali sovražnika za okopi, ko se tiho in mirno vzdigne proti njim z naperjenimi kopji razvrščena za boj vojska Vitovčeva. Nastal je v njih vrstah nemal nered, ko

so poveljniki klicali prvim oddelkom, naj obstoje, in zadnjim, naj hité. A predno se je tukaj pričel boj, planila je grajska posadka na sovražnike, ki so jej zastavljali pot, vrgla jih nazaj na glavno vojsko Vitovčevo in ustavila jo ob Savinji. Med tem so se bila razvrstila ona krdela, spredaj konjiki, za njimi pešci, in pomaknila proti mestu. Razločevali so se vitezi po okrašenih šlemih in pisanih ščitih, in ugledal je Apfaltern starega svojega sovraga, Jošta Soteškega, in zavrela mu je kri od togote.

„Jošt je moj nasprotnik!“ zavpil je in nagnil kopje.

„In Vitovec moj!“ dejal je Krištof Lambergar in potegnil si šlem čez obraz.

„In kdo se hoče pomeriti z Ostrovrharjem?“ vprašal je glavar Schaumburg; a tiho je bilo vse, dokler ni pognal konja naprej naš Gregor in se oglasil.

„Vi, mladi vitez?“ nasmehnil se je grof. „Oj nikar, da ne bode za Vami jokala mati in nevesta. Ampak trije skupaj ga napadimo, morebiti ga bomo strahovali“.

Trobenta je zapela in oklopniki se spustili v dir, da se je zemlja potresla. Apfaltern je trčil ob Jošta in takoj ga vrgel iz sedla, da je nezaveden obležal. Vitovec je priskočil v obrambo, da so onega odnesli hlapeci; a Vitovca zadene v tem trenutju kopje mladega Lambergarja. Celjski poveljnik je imel trudnega konja, ki se je sesedel pod silnim udarcem, da je jezdec zdrčel na tla. „Hura! Lambergar je podrl Pegama“, zakričali so Kranjci in pritiskali, in slabo bi se bilo godilo pod težkimi meči in bati baronu Sternberškemu, da ni privršal Ostrovrhar. Na mah se je naredil prostor. Vitovecu so pomagali vojniki zopet na konja. Oni pa je planil v sredo nasprotnikov, in ječali in hreščali so pod njegovimi udarci jekleni šlemi in trdni oklepi. Tu se je nagnil konjik in zrožljaj s konja, tam onemu se pobesila otrpla roka, da se je umaknil iz prednjih vrst. Zopet so napredovali Celjanje, ki jih je izpodbadal in osrčeval Vitovec. Gregorja pa je bil grof Schaumburg razžalil in gual ga je mladostni pogum poskusit se vendar z Ostrovrharjem, in na-

peril je kopje proti njemu. A sreča mu je bila zopet mila; kajti se Janez Ostrovrhar najedenkrat domisli, da se ima še maščevati nad Hohenwartom. Obrnil je konja in vpil Vitovcu, naj se trdno drže, a on ide nad cesarja. Razveselili so se ga na levem krilu, kakor plavalec plitvine, kader mu pojemajo moči. Srčnost in telesna moč odločevali sta takrat največ boje, in obojega je imel Ostrovrhar na prebitek. Ustavil je bil prodirajočega nasprotnika in spravil stranki zopet v ravnotežje. Huje se je vnel boj, in Ostrovrhar preril se je po silnem naporu že blizu cesarja; a kogar je iskal, tega ni dobil, in delal si je gaz zopet po drugi strani, ko ga dojde jezdec poslan od Vitovca, naj pride takoj na pomoč desnemu krilu. Njegov odhod je bil dal premoč nasprotnikom, in korak za korakom je potiskal grof Schaumburg Vitovca nazaj od rova. Godrnjaje je prihitel Ostrovrhar s svojimi hlapci pomagat. Sovražno kopje mu je bilo podrlo konja, in razkoračen je stal v prednji vrsti in branil se mnogobrojnim sovražnikom. Kader so prihruli konjiki nádenj, klical je hlapcem, naj bijejo konje po gobcih. Konji so se spenjali, obračali in mešali vrste, in besno je mahal na desno in levo Ostrovrhar in kopičil mrtva trupla krog sebe. A čez trupla so lezli novi sovražniki brez konca in kraja. Tako so se borili vroče ure, in zmaga se ni hotela nagniti na nobeno stran. Med hreščanje jekla in železa se je mešalo ječanje ranjencev in zamolkli stok borilcev, ki so zamahovali na nasprotnike. Redčile so se vrste Celjanov; a tako zagrizeno so se bojevali, kakor da jim je vsem navdihnili Vitovec obupni sklep, da zmagajo ali padejo. Cesar je gledal, kako umirajo zanj hrabri vojščaki, in inako se mu je storilo. Rešen je bil, in pot mu je bila prosta; a uvidel je, če Vitovca tudi zmore, da ima še utrjeno mesto pred seboj, in da bode stalo še mnogo, mnogo krvi, predno je vzame. Da bode prej ali slej njegovo, o tem je bil preverjen in sklenil je počakati ugodnejšega časa. Ko je ukazal, da ima boj prenehati, pregovarjali so ga vitezi, ki so stali poleg njega, in rotili ga, naj dovoli še jeden napad, ko sovražniki že omahujejo. A on se ni dal pregovarjati. Trobenta je poklicala borilce iz boja, in vojski

sta obstali ne daleč vsaksebi, druga proti drugi obrnjeni. Trudni vojaki so posedli po tleh z orožjem pred seboj. Silno je že bila zaželela malega oddihljaja vojska Vitovčeva, in ne bila bi se mogla več dolgo braniti vkljub trdovratnosti poveljnikov in junaštvu Ostrovrharjevemu. Nestrpno je čakal Vitovec, kaj nameravajo nasprotniki. Cesar pa je skrbel, da dobode celjski grad čvrsto posadko in živeža in orožja za celo leto.

„Jaz pa pojdem z Vami v Ljubljano“, dejal je, „v ljubo mojo kranjsko deželo, da jej potrdim pravice in skažem novih milosti za zvesto pomoč“.

„Hurá, živio cesar Friderik!“ klicali so vojaki in vihteli meče, tako da je Vitovčeva vojska skočila po konci in zgrabila za orožje. Oni pa so se razvrščevali in napravljali na odhod. Vesela slutnja je obšla nasprotnike, a niso si je upali s prva verjeti. Kakor luč iz daljne hiše trudnemu popotniku, ki je zašel po noči, tako je prisvetilo njim rešenje, in nemo so stali v svojih vrstah, da ne bi izzvali močnejšega sovražnika. Le prešernemu Ostrovrharju burna kri ni dala miru. Šel je klicat Lambergarja in vpil, da se morata še poskusiti.

„Dobro“, odvrnil je ta pristopivši; „a sedaj ne utegnem, kajti odhajamo v Ljubljano“. Oni pa se je čudil in vprašal, če vzamejo s seboj padle tovariše.

„Ali pa jih pokopljemo mi“, dejal je, „z vso častjo. Jaz sem porok“. Kmalu je bilo sklenjeno kratko premirje. Vitovčeva vojska je prenočila v mestu, cesarski pa so taborili v mali daljavi. Oskrbeli so ranjence, pokopali mrličje, družega dne za rana pa odrinili veselo vriskajoč, s cesarjem v svoji sredi, proti beli Ljubljani.

IX.

Zamišljena njegova glava,
Srce mu v prsih je tesno.

S. Jenko.

Kake pojedine, kake veselice so se vrstile v Ljubljani, s tem ne bomo dolgočasili bralca. Cesar je bil prijazen in milostiv in bogato plačeval vsako za-

slugo; najtopleje pa so sijali žarki njegove milosti na brata Lambergarja. A on je bil tudi strog sodnik in klical pred sodnji stol nasprotnalce; poslal je sla v Radovljico s pozivom, da se ima mesto pokoriti v enem tednu, in domislil se tudi menihov gornjegrajskih in pozval jih na odovor.

Zopet je jezdil lepega majnikovega dne vitez Gregor — kajti on si je bil izprosil ta posel — proti Gornjemu Gradu. Naudajala pa so ga mnogo prijetnejša čustva nego takrat, ko je prihajal v ta kraj od celjske strani. V sladke sanje vtopljen je premišljeval, kaj se je bilo vse zgodilo v tem kratkem času; koliko je prestal nevarnosti, kako je rešil cesarja, kako ga je ta povzdignil v viteški stan in obljubil izbrati mu primerno last, ko spokori nasprotnike. Spomnil se je svojega bivanja v Gornjem Gradu, in slikala je mlada domišljija vročim željam najsrečnejši izid; kako bode presenetil Tajdo, ko bode baš sama doma šivala; vprašal jo, če je še huda nanj, in podala mu bode roko; prosil jo bode, naj bode njegova žena in pride na njegov grad, in Tajda bode zarudela in ne bode se ga branila; pater Benedikt ja bode poročil pa potem, popelje nevesto in mater njeno na svoj dom; tašča bode s teto oskrbovala gospodinjstvo, on pa bode vodil ljubo ženko ob bistri vodi po zelenem logu.

„Stoj!“ zagrmí nad njim osoren glas. Konj skoči prestrašen v stran, in nehote zgrabi Gregor za meč. Iz gošče pa je stopila trojica bradatih vojakov.

„Po kaki pravici me ustavljate?“ vprašal je Gregor.

„Mi smo samostanski hlapci“, odgovarjal je načelnik, „in hočemo vedeti, kaj Vi iščete tod“. Gregor je povedal, da ima važna pisma na opata; oni pa so ga hudobno pogledovali in šepetali med seboj, kajti so ga bili spoznali. Odvedli so ga v samostan, odpeljali mu konja, a mesto pred opata, prišel je pred vojaškega poveljnika. Ta mu je ukazal, naj mu odda pisma, Gregor pa se je branil, kajti so na opata, na nikogar drugzega.

„Kaj! Izdajalec se upa meni ustaviti!“ zarohnel je oni nad njim, in padli so po njem hlapci, zvezali ga, odvzeli mu pisma in vrgli ga v ječo.

Tu je zdaj premišljeval, kako si sreča in nesreča podajata roko v človeškem življenji. Zavest, da trpi po krivici, tolažila ga je zelo, a malo mu pomagala; in lahko si je tolmačil ravnanje poveljnika, ki hoče, ne meneč se za blaginjo samostana, preprečiti pomirjenje. O da bi pater Benedikt vedel, kaj se z njim godi! Ko je prišel ječar, skušal je z njim govoriti in prosil ga, naj pove opatu ali patru Benediktu, da je on po krivem v ječi. A neprijazni dedec ni dal nikacega odgovora in le migal z rameni. „Tu bodem moral pač čakati“, dejal si je Gregor udano, „dokler se cesarskim ne posreči popolnoma ugnati Vitovca. Toda kdaj bode to!“ Kakor je bil prej poln najlepših nadej, tako je mislil zdaj malosrčen, da je že konec vse njegove sreče.

A bližala se je rešitev, odkoder se je je najmenj nadejal. Rekli smo že, da je bil samostanski krčmar Tomaž pameten mož in za tako starodavne čase jako praktičen politik. Odkar je bil zapazil, da se svet suče, postal je oprezen; malo govoril, a veliko poslušal. Kaj se godi doli pri Celji, bil bi neznansko rad zvedel. In slišal je tudi mnogo. „Cesar je ujet. Vitovec je pobil cesarsko vojsko!“ kričali so vojaki in pili na upanje. „Preklicani bahači!“ srdil se je Tomaž, „ustijo se in ustijo, plačali pa ne bodo. Cesarja bodo ujeli! Da, z jeziki!“ Opazoval je tem bistreje, kako se drže menihi; in ko sreča slučajno gospoda priorja, sname od daleč kapico, prikloni se nizko z glavo in s koleno in vpraša prijazno in prostodušno, če bi smel prirediti v svoji krčmi ljudsko veselico na čast slavni zmagi. Premeril ga je prior od vrha do tal, a tako neumnega se je znal narediti Tomaž, da se mu je prior nasmehnil in menil, naj še počaka z veselico. „Kaj sem rekel!“ dejal si je Tomaž, ko je bil sam, in mahnil z desnico prek glave. „Ti preklicani vojaki, ti lažnivci! Kako lahko bi speljali človeka v nesrečo! Jaz naj vpijem: živio Vitovec, živila kneginja! potlej naj pa zmaga cesar! O ne boste me! Nisem tak bedak“. Inako se mu je storilo, ko je premišljeval, kako huda reč je politika, če človek ne ve natanko, odkod vleče sapa. Prenagli se lahko pri najboljši volji in zabrede

tako rekoč po nedolžnem. On je za kneginjo z dušo in s telesom, če je res zmagala. Toda saj ni; in ni ujet cesar, ne; le bahavi vojaki tako trobijo. Rudeč od jeze je poklical hčer Jerico v klet k sebi. „Punica“, dejal je in vzdignil roko, „ti mi nimaš piti na zdravje kneginje in Vitovca, niti ne zabavljati na cesarja! Razumeješ? Če ne, bodem te jaz pretepel kakor ajdovico. Pusti pri miru vojake in reci, da ne smeš piti. Zapomni si!“ A težko je bilo spolnjevati tako zapoved pri tako veselih gostih. in dan na dan se je tresel skrbni oče, da ga spravi nepremišljeno dekle v nesrečo. Z ječarjem sta si bila pa dobra prijatelja; kajti sta imela med seboj nekako tiho društvo najvišje fruktifikacije premožnejših ujetnikov. Če se je namreč tem zdela hrana slaba — in zato je skrbel ječar — namignil je ta, da bi Tomaž za dober denar dajal drugačne; da, dobilo bi se celo pijače, pod posebnimi pogoji. Tako se je zgodilo, da je Tomaž takoj vedel, kaj se je bilo prigodilo Gregorju. Zdaj mu pa radovednost ni dala več miru. Kdo bi mu mogel bolje povedati resnico in pokazati mu pot, katere bi se bilo držati, kakor baš Gregor? Takoj družega dne ga je obiskal.

„Kako je že?“ vprašal je skrbno zgovorni mož, „ali je res cesar ujet in Vitovec zmagal?“ Gregor se je posmejal in poučil ga o poslednjih dogodkih.

„No, vidite!“ dejal je oni. „Jaz sem tudi vedno tako trdil, da cesar ne more biti zmagan. A ti preklicani širokoustneži, ti vojaki, tako lažejo, da bi jim priprost človek res utegnil verjeti. In kake neprilike lahko potem zadenejo človeka! Ni li res, gospod Gregor? Vi ste pameten človek. Kaj se bom vlekel jaz za kneginjo! Ali imam kaj dobička od tega? In zakaj bi zabavljaj na cesarja, kaj? Ali mi je storil že kaj žalega? Ali nosim jaz svojo kožo na prodaj kakor ti bahači? In če se kaj primeri, ti bodo odnesli pete. Kaj jim bo pa kdo vzel, ko nimajo nič? Jaz pa ne morem ubežati s kletjo. Ni li res?“ Gregor je takoj previdel, kaj je prignalo Tomaža, in porabil je priliko. Jel ga je strašiti, da pride cesarska vojska, ki bode vse razdejala.

„In meni popila vse vino“, dodal je tiho sam pri sebi stiskani krčmar. A Gregor mu je povedal, kako si lahko nabere zaslug, da se mu ne bo zgodilo nič žalega: povedat naj gre opatu ali patru Benediktu, kje da je on, in da bi rad govoril z njim.

„Pri moji veri!“ dejal je Tomaž, „to bodem tudi storil. K patru Benediktu pojdem. Opat je bolan, in s patrom Benediktom tudi laže govori navaden človek. A, gospod Gregor, jaz bodem storil še več. Jaz vam pošljem vsak dan mesa in kupico vina, da boste vedeli. In plačati ni treba takoj; kader boste laže. Jaz vas počakam tudi cel mesec, ker ste pošten človek. In, kaj ne? če pridejo cesarski, vi boste tako govorili da se meni nima zgoditi nič hudega. Vedite, gospod Gregor, v srci sem jaz popolnoma za cesarja; a kaj hočete? Saj veste, kaka družčina zahaja k meni. A naj pride res cesarska vlada, videli boste, kako bodem jaz rjul: živio cesar! in ne zmenim se za par poličev, če jih dam tudi zastonj, ne, gospod Gregor“. Ločila sta se zadovoljna oba, in mël si je roke Tomaž, češ, da je vse to že vedel on sam, ponosen na svojo politično modrost.

Gregorja pa je obiskal kmalu pater Benedikt, prestrašen, po kaj je prišel v sovražni kraj. Gregor mu je razložil natanko povod svojega prihoda, in kako je ravnal z njim poveljnik.

„To so žalostni nasledki naše nepremišljenosti“, tarnal je pater in zagotavljal Gregorja, da bode še danes rešen. Pravil mu je, da je prelat nevarno zbolel, kako pusto je postalo življenje, odkar gospodujejo vojaki v Gornjem Gradu, in kako se boje, da se še shujša. Gregor pa mu je prigovarjal, naj skuša pregovoriti opata, da pošlje zastopnika k cesarju.

„Prelata bi že pregovoril“, menil je oni, „a on se noče več pečati s posvetnimi rečmi, in vodstvo je v rokah gospoda priorja“. Gregor pa je sukal pogovor na domače stvari in vprašal, kako se godi sestri.

„In kaj pa Tajda?“ dejal je na videz malomaren.

„Oh, ta je vedno dobre volje“, dejal je oni; a te reči ga niso zanimale, ko je imel toliko drugih skrbi; popraševal je le po Vitovci, po vojski, po cesarji, in

zaman je čakal Gregor, da pride Tajda na vrsto. Zdelo se mu je, da oni nalašč noče govoriti o njej, in na jeziku mu je ostala vroča želja, da bi jo videl. Postal je malobeseden, in ločila sta se.

Prior pa je bil jako nejevoljen zaslišavši svojevoljno postopanje vojaškega poveljnika. Poklical ga je predse, in preplašeni so se popraševali menihi, nad kom tako kriči, in skriti čakali, kdo bode prišel iz njegove sobe. Priplazil se je gospod poveljnik in tiho proklinjal in ne ozirajoč se ne na desno, ne na levo koračil v svoje stanovanje. „O da bi vedel za ovadnika!“ stokal je in stiskal pesti.

Po Gregorja pa je prišel sam prior, prosil ga odpuščanja, pogostil ga in spremil ga do zaseke proti kranjski strani. A ko ga vpraša Gregor, kaj naj odgovori cesarju, menil je, da se bode o tem še posvetoval. Odjezdil je Gregor, vesel, da se je rešil, in nezadovoljen, da se je izšlo vse drugače, nego je bil pričakoval. „Strijc in nečakinja, oba sta še huda name“, dejal si je, „in Tajda se meni zame kakor za lanski sneg“. In kdaj pride zdaj še v te kraje! In če pride še katerikrat, Bog ve, kje bode ona! Oh, zakaj vendar ni razodel strijcu želje, da bi jo rad videl še jedenkrat! Gotovo bi mu jo bil uslišal. — Seveda, ljubi Gregor; a preje bi si bil to reč dobro premislil, kajti kesanje ti zdaj ne pomaga nič. Sploh ima pisatelj z zaljubljenimi ljudmi velik križ. Samo zavirali bi kolo časa in tok povesti. Zakaj ni vprašal Gregor, kje da so njegovi tovariši, hrabri Jernej, prostodušni Janez in ženin Miha? Pozabil, seveda. Oj, ni ga egoista nad zaljubljenca! In tako nič ne vemo, kaj počno slavni Dobljanje v Gornjem Gradu, in prišla bode vprašat nevesta Lenka in tudi ničesar ne bode zvedela.

A kako zvesto je poslušala Tajda, ko jej je strijc pripovedoval čudno zgodbo Gregorjovo! Ponosna je bila nanj in skoro odpuščala mu, da se je oslavlil na stroške celjskih mogotcev. Vedno je še izpraševala, kako je bilo to, kako ono, in kaj je še govoril, in nepotrpežljivo čakala, da bode strijc še kaj povedal. A zaman. Kaj! nje ni nič omenil?, nič pozdravil? Neizrečeno je užalilo to njen dekliški ponos. Da bi ona

marala zanj, ko on ne vpraša po njej. Bog ne daj! Obrnila je govor na drugo stran.

„A Vitovec je vendar zmagal cesarja“, dejala je zmagovito. Strije je menil, da vojske še ni konec; a one to ni strašilo, kajti je bila prepričana, da bode zmagala kneginja, ki zapoveduje takim junakom. Njej se je nad vse dopadlo burno življenje, ki se je bilo pričelo v Gornjem Gradu. Utrdbe so se popravljale, živež dovažal, vojaki se vežbali po dvoriščih in pred samostanom. Vse je govorilo o junaštvih Ostrovrharjevih in zvitih naklepih Vitovčevih, in nepotrpežljivo čakalo vsako sredo sla, ki je prihajal iz Celja s polno torbo dobrih novic. Kako rada bi bila Tajda v Celji, kjer se vsak dan toliko zgodi! Starost pa ne ve ceniti prijetne razburjenosti, ki jo provzročuje nagel tek dogodkov; želi si miru, in da bi jednolično lezli dnevi, kolikor jej je še prisojenih. Benediktu niso polnile srca vesele nadeje: bal se je bodočnosti, ne toliko zaradi sebe, kolikor baš zaradi nečakinje.

Cesar pa se je jezil v Ljubljani na menihe gornjegrajske in čakal, da se mu pokore. Važen posel ga je zadrževal ondi: ustanavljal je škofijo ljubljansko in pridno dopisoval v Rim kardinalu Eneju Silviju in papežu, in v Dunajsko Novo Mesto opatu cistercijskemu, ki naj bi odstopil bodoči škofiji faro sv. Petra v Ljubljani in v zameno dobil faro mengiško. Prešel je teden, iz Gornjega Grada še ni bilo ne poslanca, ne poročila; čakal je cesar še jeden teden, potem pa mu je pošla potrpežljivost. Zbral je krog sebe veljake kranjske dežele in razložil jim, da je ustanovitev škofjske stolice zagotovljena.

„In če kaj velja moja beseda pri svetem očetu“, dejal je, „prvi škof ljubljanski bode moj zvesti Žiga Lambergar. Da se bode mogla pa vzdržati stolica, odkažemo jej dve grajščini iz celjske dedine, Goričane in Gornji Grad“. Opomnil je nekdo, da sta oba grada še v celjskih rokah, a cesar se je nasmehnil meneč, da se treba ravnati po Norimberžanih, ki ne obesijo nikogar, ako ga še nimajo. „A Goričane“, dejal je, vzamemo gredoč, ko pojdemo nad Radovljico. Gornji Grad bode pa osvojil v mojem imenu gospod Krištof

Lambergar, in varuh bodi ondi moj rešitelj Gregor. Menihi naj si pa po družih samostanili iščejo zavetja“.

Prve dni meseca junija ostavil je cesar z velikim delom kranjske vojske Ljubljano in napotil se proti Kranju. Grad Goričane, čegar zaraščene razvaline se še dandanes vidijo nad novim škofovim gradom, vzeli so vojaki z naskokom. Nekaj dni se je mudil cesar v Kranji in potrdil meščanom stare pravice, katere so pa dvesto let pozneje tako uspešno skrivali pred zvedavim Valvazorjem, da še dandanes ne vemo kaj prida o njih.

Sredi meseca junija stala je cesarska vojska pred Radovljico, katero je branila precej močna celjska posadka. A ni se mogla ustavljati dolgo. Mesto je padlo; cesarski so je utrdili z nova, preskrbeli z živežem in vojaki pod poveljstvom Gašparja Lambergarja in spremili cesarja do koroške meje, kjer ga je pričakovala vojna koroških stanov, da mu pomaga prisvojiti si celjsko last po Koroškem.

X.

Pa kakor govoril.
Tako je res storil:
Prišel je na pir.
S. Jenko.

Bil je lep poletni večer, ko je jezdil Gregor na strani Krištofa Lambergarja v družbi mnogih družih vitezov proti domu. Sreča mu je sijala z obraza. In kaj bi ne, ko mu je šlo vse tako pogodu! Ko se je poslavljal od Žige Lambergarja, poprosil ga je bil, naj dovoli patru Benediktu, da ostane do smrti v Gornjem Gradu, in preprosil ga je bil. Kako prijetno družbo bode imel Gregor in kako veselo živel kot poveljnik! Krištof ga je popraševal, kako bi se dalo najbolje napasti samostan, a Gregor je komaj odgovarjal, vtopljen v sladke misli. Tovariši pa so bili glasni in dobre volje, da se je vojna tako hitro končala, in da gre cesarju vse tako lepo od rok. V Radovljici so hoteli prenočiti pri Lambergarjevem sorodniku.

„Kako smo se pa zasukali?“ dejal je mlad jezdec in postal s konjem. „Do zdaj je bil tukaj zahod, zdaj se pa žari nebo na tej strani“.

Tovariši so obstali in gledali in gledali in menili, da to ni večerna zarja, ampak ogenj, in ugibali, kje da bi gorelo. Pognali so konje. Žar je rasel na vse strani, in ko so jezdili skoz prvo vas, slišali so kričanje ljudi, da gori Radovljica. Zunaj vasi pa jim pribeži naproti v največjem neredu tolpa konjikov. Ne vedoč, kaj to pomeni, izdero vitezi meče in jih ustavijo. Takoj spozna med njimi Krištof sorodnika svojega, Gašparja, brez šlema, vsega okrvavljenega.

„Rešite se!“ klical jim je ta. „Vitovec dere za nami“.

In pokazala se je v bližini tropa oklopnikov z naperjenimi kopji. Marsikateri junak je pobledel zaslišavši to novico; konje pa so obrnili vsi in naglo odjezdili proti Jesenicam. In res, komaj je bil odšel cesar iz dežele proti Beljaku, pridrl je bil vanjo skoz Črni graben Vitovec, dobivši vojakov z Ogerskega in Hrvaškega. Menil je, da dobode cesarja še pred Radovljico; a mesto je bilo že v cesarskih rokah. Razkačen je ukazal takoj naskok, in ni mu odpovedala sreča. Mesto je bilo zopet njegovo, cesarska posadka deloma ujeta, deloma pobita ali razkropljena. Ko je zopet utrdil mesto, drl je za cesarjem na Koroško branit celjske gradove.

Tako se je vnel ljut boj za bogato dedino, in tri dežele, Štajerska, Koroška in Kranjska, čutile so vse nadloge brezobzirnega bojevanja. V cesarskem imenu so napadali Štajerci, Korošci in Kranjci celjsko last, Vitovec jo je branil v imenu kneginje, prav za prav pa zase. V vednih bojih so previhrale njegove čete vso Kranjsko, predirjale vso Koroško in podile nasprotnike iz celjskih pokrajin. Predno je padel prvi sneg, bilo je v Vitovčevih rokah skoro vse ozemlje celjskih grofov. Zmago za zmago so slavili Celjanje; kneginja Katarina pa se ni mogla veseliti prav iz srca. Hvaležna je bila svojemu poveljniku, občudovala ga je, a rada ga ni imela. Z nekako tesnobo in strahom je pričakovala trenutja, ko se vrne na čelu svoje

vojske kot gospodar. Često se je posvetovala z zvestima svetovalcema, doktorjem Lenartom in baronom Vajdo. Ta je menil, da se ima Vitovcu odvzeti poveljništvo, oni pa je dokazoval, da ima kneginja pravico, da spravi s poti sitnega moža, kakor si boji. Streslo je kneginjo tako govorjenje, in jezil se je Lenart, da jej ne ugaja brezobzirna njegova zvestoba. A ona ni hotela nič slišati o skrajnih sredstvih in pregovarjala se, da se z lepa iznebode Vitovca; treba le podkupiti del njegove vojske in potem se bode stopilo na noge. Izbrala je za ta nevarni posel komornika Vajdo in poslala ga z mnogim denarjem na Koroško. A baron Vajda se je kmalu vrnil; spodil ga je bil Vitovec, češ, da ne potrebuje nadzornika. Kako se je Vitovec s tem zopet kneginji prikupil, mislimo si lahko. Šepetal jej je v prvi jezi zli duh hude misli, da ima prav doktor Lenart, da ni treba izbirati sredstev; in rajši je že poslušala tajnika in zlorada se spominjala besed Vitovca samega, da v državnih zadevah ne velja zasobna pravica, in da proti upornikom nobeno postopanje ni krivično.

„Milostiva kneginja“, dejal je tajnik, „dajte meni pooblastilo, in jaz Vas rešim kmalu vseh skrbi. Vam ni treba nič videti, nič slišati“. Baron Vajda pa ni odobral teh nasvetov in menil le, da treba misliti na brambo in ne pustiti Vitovčeve vojske, kader se vrne, v mesto. Nabiral je on posebej vojakov za kneginjo, skrbel, da so se meščanje pridno urili v orožji in sprijateljevali z njegovimi vojniki. Češče je vabila mestne veljake kneginja na obed in pridobivala si s prijaznostjo njih srca. Lenart je raznašal resnične in neresnične besede, s katerimi je bil Vitovec žalil meščanstvo, podtikal mu, da skuša izpodriniti kneginjo in zadovoljno opazoval, kako raste sovraštvo proti oblastnemu poveljniku. Kneginja pa ni še popustila prvega svojega načrta, da odtuji Vitovcu vojsko, misleč, da prvič le pravega moža ni bila izbrala, ki bi bil poveljniku kos. Prišel jej je na misel, drug ki je bil pri vojakihi baš tako v čisljih kakor Vitovec, a priljubljen še mnogo bolj, namreč sam Ostrovrh; ta naj bi z njeno pomočjo izpodnesel onega.

Dnevi so postajali mrzli, in sem ter tja je že pobelil sneg poljane. Vitovec je zavaroval koroške trdnjave s krepkimi posadkami, ki bi opazovale in ustavljale cesarja mudečega se v Velikoveci, in odrinil s precejšnjo vojsko proti Celju. Izprevidevši, da je radodarnost najpopularnejša čednost vladarska, obdaril je bogato vse svoje vojake. Ti so ga že pozdravljali kot grofa celjskega in prepevali vso pot pesmi sva-tovske. In spomnil se je Vitovec, da je baš preteklo leto, odkar je kneginja Katarina vdova, in da je za-doščeno že vsem zahtevam ženske zvestobe in do-stojnosti. In vendar ni zagledal z lahkim srcem mesta celjskega. Sprejem je bil slovesen, a nekako hladen. Povabila je kneginja na obed poveljnike, a ukazala tudi, naj se vojaštvo utabori zunaj mesta, češ, da stanovanj še ni pripravljenih. Vitovec je malo osolpnil in sklenil ostro paziti na vse, kar se godi na dvoru. Ljubeznivost gostoljubne kneginje so si razlagali po-veljniki po svoje. A ona je kazala veselo lice, ko so jej dušo polnile skrbi. Izvršitev načrta svojega ni smela delj odlašati in še ta dan je morala govoriti z Ostro-vrharjem. Po obedu so moški še obsedeli, kakor je bila takrat nelepá navada, in Ostrovrhar je bil že precej dobre volje, ko ga pokliče skrivaj kneginja k sebi. Bila je neizrečeno razburjena, kajti morala se je kmalu odločiti usoda njena. Premišljevala je, kaj bode, če jej odreče Ostrovrhar in razodene nakano Vitovcu. Vstopil je povabljenec, ona pa je bila tako zmetena, da dolgo ni našla besede, ki bi napeljala govor v pravi tir.

„Milostiva kneginja“, dejal je Ostrovrhar, nič prav zadovoljen, da je moral ostaviti prijetno družbo, „poklicali ste me“.

„Da, res“, menila je ona in ponudila mu stol. Pričela ga je hvaliti, koliko uslug jej je že storil, kako se je skazoval v vseh bojih in zatemnil slavo marsi-katerega veljavnejšega moža. „Ne laskam se Vam“, dejala je; „saj ves svet ve, da ste v zadnji bitvi pri Celji Vi rešili našo čast in naše mesto, ko je bil Vi-tovec oboje spravil v največjo nevarnost“. Ostrovrhar je mahnil z roko, češ, ne omenjajmo teh malenkosti, a hvala je déla tudi njemu dobro.

„Milostiva“, dejal je, „kader se reče: Udrimo in hurá! takrat ni boljšega od mene. A Vitovec je boljša glava. On si ve pomagati, ko misli nas kdo, da je že vse zgubljeno. Mi planemo na sovraga, kader ga vidimo pred seboj; a on ga zna zasačiti in ogniti se mu, če treba; kajti je vedno poln načrtov in naklepov“.

„Jako lepo“, dejala je ona“, da na svoje stroške povzdigujete prijatelja; a jaz vendar vem, da bi bili Vi baš tako dober poveljnik kakor on, in z lahko vestjo bi Vam izročila svojo vojsko. In izročila Vam jo bodem tudi; kajti, da naravnost govorim, baš zaradi tega sem Vas poklicala“.

„In Vitovec?“ vprašal je oni.

„Vitovec!“ ponavljala je ona v zadregi, nepripravljena na to vprašanje in sramuje se nekoliko svojih naklepov. „Njega čaka druga čast“, dejala je in živo zarudela. Takoj si je bistrournni Ostrovrhar raztolmačil rudečico in nekako domače nasmejavši se voščil jej mnogo sreče. Ona pa je naročala, naj ne omeni o tem ničesar Vitovcu.

„Brez skrbi“, dejal je on, „jaz znam govoriti, kader treba, in molčati. Presenetili bodemo Vitovca, milostiva; kaj ne?“

„Da, popolnoma presenetili. Če ne, utegne nam izpodleteti vse“.

„No, no, no“, tolažil je oni. „Kaj pa hoče izpodleteti! A lepše je vsekako, da ne sluti še ničesar“.

„Ni samo lepše, gospod Ostrovrhar, ampak najnujnejša potreba“, poudarjala je ona, on pa prikimaval, češ, ženskam so pač malenkosti važnejše od poglobitnih reči. „Vi morate najprvo pridobiti vojaštvo“. Ostrovrhar je mrmral, da je to nepotrebno, kajti če ga kneginja postavi za poveljnika, mora se ga poslušati. A ona je ugovarjala in menila, naj poskrbi, da mu bodo vojaki tako slepo udani, kakor so sedaj Vitovcu, in da k temu treba denarja.

„Gola istina! Treba denarja, milostiva kneginja“, menil je junak in skočil po konci.

„In baš tega morebiti Vi nimate na prebitek, gospod Ostrovrhar. Ne zamerite!“

„Bog ne daj, milostiva, da bi Vam jaz kaj zameril. A Vi vidite človeku na dno duše in pregledate ga na prvi pogled“.

Ona se je nasmehnila prostodušnemu možu in omenila, da mu nakaže na svojo blagajnico denarja, a da naj ne štedi.

„Zagotovljam Vas“, dejal je on, „da ga v vojski nimate viteza, ki bi znal bolje obrniti denar. Predno mine teden, ne bode več vprašal po Vitovci nobeden vojak; vse bode vpilo: živio Ostrovrhar!“

„In potem se zmeniva dalje“, dejala je ona po davši mu roko; on pa jo je premeteno pogledal in modro opazil, da se žalovanja naveliča sčasoma vsak pošten človek.

„Vsi ljudje so si jednaki“, dejala si je kneginja sama, vesela, da se jej je posrečil zviti naklep. „Svoji koristi žrtvuje vsakdo najzvestejšega prijatelja“.

Ostrovrhar pa je zopet poiskal družčino, ponosen, da mu zaupa kneginja srčne svoje skrivnosti. Sumnjivo in zvedavo ga je pogledoval Vitovec, ki je slutil, odkod da prihaja, oni pa se je skrivnostno nasmehnil in sedel na svoj prostor. Vitovec je bil jezen, kajti ni skrival doslej Ostrovrhar ničesar pred njim; obrnil se je v stran s porogljivim smehom na ustih, češ, zvedel bodem vendar tvojo skrivnost.

Preprijazno ga je sprejela kneginja še tisti večer. Natanko jej je moral razložiti vse svoje vojevanje, posvetovala sta se o zvezi s kraljem Ladislavom, o naskoku na celjski grad in urejala druge važne reči; a ko je vprašal, kdaj da napravita svatbo, menila je, da mora še žalovati ta mesec, smrtni mesec ranjega grofa. Zadovoljen se je poslovil Vitovec; a ko je začel premišljevati njene besede in njeno vedenje, polotevala se ga je nejevolja, in kakor sumnjivi ljudje sploh najnedolžnejšo stvar tako tolmačijo, da se jim krepí in opravičuje sumnja, tako se je tudi on vprašal, zakaj je bila tako prijazna, zakaj ne ponosna in ravnodušna kakor po navadi. Oh, ona že ve zakaj, on pa tudi! Prišel je podkupljen dvorni sluga in povedal, kako dolgo in prisrčno se je menila kneginja z Ostrovrharjem; tudi par besedi je bil ujel sluga. Pobesila

se je Vitovcu glava, ko je v misli vtopljen hodil po sobi. Zakaj je Ostrovrhar tako skrivnosten! Ako bi mu bila naročila kaj poštenega, ne bi on skrival. Oj, pletose zanke, in ujel se bode Vitovec, ako ni oprezen! Prav nesrečen je bil. Dokler se je vojskoval, imel je mir v srci; zdaj pa se je pričel notranji boj mnogo mučnejši od onega. Najbolj ga je bolelo, da se mu od-tujaše Ostrovrhar. To je bil jedini prijatelj, kateremu je on zaupal vse, in ta kuje zdaj proti njemu Bog ve kake naklepe! Vprašala ga je vest na tihem, če ni on jednako ravnal ob tej in oni priliki; a takoj ga je začel opravičevati razum, da se je on pač čudno vedel proti cesarju, da se nekako čudno vede proti kneginji; a razžalila sta ga bila cesar in kneginja, oni je njegov nasprotnik, tej pa je že obilno zadostil za krivico. Ostrovrharju pa je bil vedno najzvestejši prijatelj, od-likoval ga je vedno, veselil se z njim in žaloval. Če ga izdaje Ostrovrhar, kdo ga ne bode izdal o priliki! Vitovec, ki že prej ni mnogo čislal človeškega rodu, jel ga je zdaj zaničevati in sovražiti. A hudo ga je skelel čut osamelosti. Kajti smo ljudje navezani drug na drugega, in nesrečnež je odljudnik, dasi nikdar ne brez nobene svoje krivde. Bistro naj pregleda svojo dušo in zapazil bode v skritem kotu čepečo ničemurnost, ki mu šepeta, da je on mnogo boljši od drugih, in če je tako moški, da jo iztira, zagledal bo za njo kup svojih napak; in dasi so morebiti manjše od tujih, vendar ne bode videl več samo tujih; kakor nam mali hribci, ako stoje blizu nas, zastavljajo raz-gled celo na visoke gore. Gospodu Vitovcu pa ni prišlo na misel to sredstvo; kakor bi marsikateremu dru-gemu tudi ne, kajti živimo ljudje bolj vnanje. Preu-darjal je le, kako bi se rešil iz zagate. Ali bode kos kneginji in Ostrovrharju? Hladni razum mu je zani-kaval vprašanje; strast mu je velevala, naj se poskusi z obema. Saj poskrbi naj, da se ne bosta smejala na njegove stroške. Vojska je njegova, vsi poveljniki razun Ostrovrharja so zanj, kaj bi se bal! In je li Ostrovrharjeva krivda tako dokazana? Sme li po videzu obsoditi skušenega prijatelja? Morebiti je pa Ostrovrhar zvest! „Oj, da bi bil!“ zdihtnil je Vitovec, in

zasvetila se mu je iskra upanja, ki jo je skrbno netil v svojem srci. Sklenil je nikomur ne verjeti razun svojim očem in ušesom, in nadejal se, da se kmalu razprši bridka sumnja.

Druzega dne sreča Ostrovrharja. Ostro mu pogleda v oči, ki so ga prijazno pozdravljale, in napelje govor na kneginjo in nerazumno njeno vedenje. Ostrovrhar, sicer tako odkritosrčen, molčal je trdovratno. A bil je baš tako vesel, kakor Vitovec čmeren; tako da ga je začel oštevati Ostrovrhar, češ, da ni nikdar zadovoljen in vesel in kazi celo drugim veselje, in da take žene, kakor je kneginja, še vreden ni.

„Meniš, prijatelj?“ siknil je oni med zobmi, ne pogledavši ga. „Ti se imaš pač za vrednejšega“.

„Boljši mož bi bil gotovo“, hudoval se je prijatelj. „Ti ne smeš misliti, da se dopada ženskam vedno premišljanje in vse tiste skrivnosti, ki nam kisajo srce in obraz. Bodi vesel in ne kliči slabih časov! Povej, kaj imaš zopet, da ti odvalim kamen od srca!“

„Ti meni?“ rogal se je Vitovec. „Od kedaj si pa tako zvit? Moje skrivnosti hočeš vedeti, a svoje hraniš záse“.

„Jaz, skrivnosti?“ odgovarjal je oni počasi, nekoliko oparjen. Spomnil se je dogovora s kneginjo in na jeziku mu je že bila beseda, ki bi bila pomirila sumnjivega tovariša. A premagal se je misleč, da bi kneginji pokvaril veselje, in ker je hotel Vitoveca, ki ga je srpo gledal, dražiti. „Aj, kako si zvedav!“ zagrohotal se je. „Potrpi in počakaj!“

„Morda še ni vse pripravljeno?“ vprašal je oni zlobno.

„Ne še“, rogal se je Ostrovrhar, kar je Vitoveca še bolj kačilo.

„Torej hitite, da Vas jaz ne prehitim! To ti povem, Ostrovrhar!“ zapretil je Vitovec in ostavil ga. Oni pa se je grohotal za njim, vesel, da ga je tako razjezil, in preudarjajoč, kako se bode sam smejal svoji jezi, ko ga iznenadijo prijetni dogodki; kajti je bil preverjen dobri Ostrovrhar, da izpregovori kneginja v par dneh odločilno besedo.

Vitovec pa ni dvojil več, da ga je prijatelj prodal in se zarotil s kneginjo proti njemu. Bridko je bilo spoznanje in sklonilo je glavo ponosnemu možu. Razvrstili so se zopet pred njegovimi očmi važni dogodki prošlega leta. Kolika moč je bila v njegovih rokah, ko se je bil ustavil kneginji in dogovarjal s cesarjem, ko mu je ponujal kralj Ladislav poveljništvo svoje vojske, ako mu izroči grofijo! Potem se je bil sprl s cesarjem in maščeval se nad njim, odbil je vse sovražne napade in priboril kneginji vso prejšnjo last. In kaj je priboril sebi? Ničesar. Oj, grenki sad grenkega truda! Kaj je bilo treba vseh naporov! Čim dalje je premišljeval razmerje med nagibi in uspehi svojega delovanja, tem bolj mu je silila v glavo zavest, da je vedno srečen, kader dela za druge, vedno nesrečen, kader zase kaj ukrene. Baš ko je priplaval do brega, strmi mu nasproti pečina, in zaman išče trudna roka opore, ki bi mu pomagala na suho. „Ni mi usojeno“, dejal si je potr; „a tudi kneginji, tej pisani kači, ne bode!“

In gospod Vitovec, spreten s peresom kakor z mečem, sédel je in pisal dolgo pismo! In ko je spisal, prebral je pisanje še dvakrat, zganil je in zapечатil. To ga je bilo nekoliko umirilo. Hodil je nekaj časa zamišljen sem ter tja po sobi, potem pa vtaknil pismo v žep, dal si pripeljati konja in jezdil počasi po cesti od mesta. Takoj so ga obsule zopet neprijetne misli. Zakaj je nahujskala kneginja proti njemu Ostrovrharja? Zakaj mu naravnost ne odreče, če ne mara zanj? Kdo jo more siliti! — Boji se očitvidno, da ne bi se on maščeval in potegnil jej raz glavo knežjo krono, katero je on postavil nanjo. In, bogme, bojazen ni prazna. Sama pa nima moči, da bi to preprečila, zatorej išče zaveznika; in izbrati bi si ne bila mogla boljšega. „A jaz jima zmešam račun“, dejal si je razjarjen. „Če me ne prehitita“. Mraz ga je pretresel pri tej misli. On jezdi mirno svojo pot, in ura poteka za uro; ona dva ga pa zalezujeta in pridobivata z denarji in laskanjem pomočnikov, in kader bode večina poveljnikov na njuni strani, nobene rešitve ne bode več zanj. Koliko častnikov pa mu je še zvestih? In on niti ne poskuša raztrgati mreže, ki se bode kmalu

zadrgnila nad njim. In kaj potem, če ga dobe v pest sovražniki, ki ga črté toliko huje, kolikor bolj se ga boje! Burno je obrnil Vitovec konja in dirjal nazaj proti mestu. V taboru je oddal konja in peš napotil se med šatori proti domu. Vojaki so sedeli krog ognjev pri večerji in pogovarjali se in šalili.

„Dober poveljnik bode“, menil je jeden.

„Ostrovharja misliš“, oglasil se je drugi. Vitovec pa je postal v temi in poslušal radoveden in sumnjiv, kaj da se govori.

„Da“, dejal je zopet prvi. „Ne bode nas tako strahoval niti ne gledal na vsak vinar“.

„Nocoj napaja častnike pri „črnem volu“, povzel je zopet oni. „Jutri večer pridemo pa mi na vrsto“.

„Bog ga živi!“ odgovril je tovariš. „Ni ga boljšega viteza“. Bled od jeze je hitel Vitovec iz vojaškega stana“. „Torej vse že dogovorjeno in uloge že razdeljene!“ dejal si je bridko. „O zle slutnje moje, kako se resničijo! Ženska me je prekanila; in jutri nemara nisem že več poveljnik, nemara že ujetnik in —“. Ni si hotel dopolniti misli. Kaj, ko bi vdrl z vojaki svojimi v mesto in zajel zarotnike! A negotovo in opasno bi bilo početje, ko ne ve na koga se zanesti; in morebiti pa častniki še niso popolnoma pridobljeni, in spravi jih nemara še na pravo pot, če stopi naravnost med nje.

Pol jezen, pol pobit je hitel naravnost v imenovano krčmo. Od daleč mu je že donel naproti vesel hrup, in uho je dobro razločilo Ostrovharja. Oj, koliko krat mu je ljubo zadonel v boji grmeči njegov glas, kako je osrčeval svojce in plašil sovražnike! A sedaj mu je presedal, in čul je iz njega zlobno roganje. „Živio naš poveljnik Ostrovhar!“ kričala je glasna družčina, in kozarci so zveneli, ko je vstopil Vitovec. Spogledali so se veseli tovariši, in nastal je mučen molk. Bliskoma je pregledal Vitovec vso družbo, kakor je stala po napitnici krog Ostrovharja. Na njegovi desni je zapazil Jošta, ki se mu je zdel posebno v zadregi.

„Bog te živi, Vitovec!“ zakričal je Ostrovhar, zgrabil vrč, nalil kozarec do vrha in nesel ga Vitovcu.

A ta ga je mrzlo pomeril od vrha do tal in zavrnil kozarec rekoč: „S teboj ne pijem iz jednega kozarca“.

Oni ga je gledal in strmел, kakor bi ne verjel sam svojim ušesom; a polagoma so se mu pririle v zavest nesrečne besede, togota je napela žile na sencih vročekravnega moža, in grozno so se zabliskale temnomodre oči. Predno je izbruhnila razbrzdana jeza, obsuli so ga tovariši, prestrašeni in popolnoma nevešči, kaj to pomeni, in vlekli ga nazaj za mizo, ko je kričal, da more le kri izprati to sramoto. Jošt pa je pogovarjal Vitovca in prosil ga za žive in mrtve, naj prisede, da poravnajo prijateljski krivdo, katero je gotovo rodila žalostna pomota.

„Jaz, z Vami sedel pri jedni mizi!“ dejal je ta trdo. „Nikdar ne! Tukaj sem; izderite meče in posekajte me! Kaj gledate? Nimate poguma! A da delate spletke za mojim hrbtom, za to seveda ga ni treba“.

Ponosno je gledal Vitovec v zmešnjavo, kjer se je ruval Ostrovrhar z osolplimi tovariši, ki so ga držali, zasukal se po peti in odkoračil. Tam se je vnelo hrupno popraševanje, kaj pomenja vse to, in ugibali so tako in tako in prigovarjali razkačenemu Ostrovrharju, naj počaka par dni, da se položaj razjasni. Vitovec pa je šel po temnih ulicah v knežji dvorec. Neka posebna sila ga je gnala, da pospeši usodo. Kaj mu je bilo mar življenja, ko je doigral nehvaležno ulogo! Straže ga niso zadržavale spoznavši ga; a ko je prišel pred sobe kneginje, prepovedala sta mu stražnika vhod. Z lepa se ni dal odpraviti Vitovec, po vsej sili je hotel govoriti s kneginjo. Od znotraj je poslušal prepir baron Vajda in poleg njega doktor Lenart. Kneginja je vedela, kdo da čaka zunaj, a ob tej uri Vitovca ni hotela sprejeti. Zdaj je imela priliko, da mu pokaže, kdo je gospodar, kajti jej je dajal pogum, dogovor z Ostrovrharjem. Tajnik pa je njej namigaval in komorniku, da bi se dala prilika še bolje porabiti.

„Ostrovrhar se gosti s častniki“, dejal je, „vojakji so vsi zunaj mesta; slavni mož je sam. Primimo ga!“ Lahna rudečica je polila kneginjo. Zapeljiv je bil nasvet, in kdo ve, če bi se bila srdila, da ga je iz-

vršil Vajda na svojo roko. Premišljevala je nekaj časa; a kader začne človek premišljevati, z Bogom, smeli načrti!

„Ne, ne“, dejala je razburjena. „Potrpimo še nekoliko časa! Kader stakne, česar išče, ne bomo si saj očitali, da smo se prenaglili“. Vajda se je poslovil od kneginje in za njim tajnik, ki ga je zadržaval za rokav: „Čujte, gospod baron, priliko porabiti, to razumejem jaz drugače“. Zamahnil je z roko. „Nobeden pes ne bo zalajal“. Komornik je pomislil, zmignil z rameni in menil, da kneginja ne ukazuje tako. Osorno in oblastno je odpravil Vitoveca, nasprotnika svojega, ki ga je bil tako sramotno iztiral iz tabora.

Moral je Vitovec iti. Premišljeval je, zakaj se mu ni nič žalega zgodilo, ko je prišel sam med zarotnike; zakaj ga ni dala kneginja prijeti, ko je imela tako priliko in toliko povoda. Vojakov se bojé, dejal si je in ostavil mesto, da prenoči med vojaki, katerim jedinim je mogel še zaupati. Ali pa hočejo postopati z njim po strogem redu in postaviti ga pred sodišče. Bridko se je nasmejal. In kdo jim brani postaviti za poveljnika Ostrovrharja! „Oj, Ostrovrhar, Ostrovrhar“, tarnal je silni mož, „preje bi bil mislil, da steče Savinja navkreber proti planinam, nego da me ti prodaš. Najprvo si me speljal na rob prepada in zdaj me pehaš vanj“. Domislil se je tistega dne, ko je sklenil snubiti kneginjo. Ostrovrhar mu je bil navdihnil nesrečno misel, ki mu je rodila toliko pekočih skrbi, toliko bridkih prevar! In to je hudobnež napeljal zaradi tega, da ga izpodrine pri kneginji. Oj, ni ga prekanjenca od onega, ki se skriva za dobrodušnim obrazom! „Prevarjen sem, premagan ne še“, dejal si je trdovraten. „Do zadnjega se ne umaknem. Treba poskusiti, na čegavi strani so vojaki!“

Druzega dne za rana je dal sklicati vojaštvo, da mu z nova priseže zvestobo. Mora se pokazati, kdo je zanj, kdo proti njemu. Častniki, ki so bili zbrani krog Ostrovrharja in živo se razgovarjali, kako bi se dal poravnati sinočnji spor, gledali so debelo začuvši to povelje. Namigavali so si, češ, bodoči grof si zagotavlja vernost najvažnejših podanikov. Vojaki pa so

prisegli brez pomišljanja, in Vitovec se je prepričal, da so mu še udani, in potolažil se. A vere v samega sebe in svojo srečo mu ta zvestoba ni vrnila. Poklical je zvestega vojaka, dal mu pismo, naj je nese v domovino, na češko zemljo, do kralja Ladislava; a samo kralju naj je izroči, drugemu nikomur. Čakal je Vitovec, da si vojniki osedla konja, in nem in otrpel zrl za njim, dokler mu ni zginil izpred oči. Podrl se je mogočen grad, sezidan v oblake. Ponudil je bil kralju Ladislavu celjsko grofijo in preračunjal, kdaj se bode vrnil sel, in premišljeval zadovoljno, kako bode iznenadil kneginjo in hinavca Ostrovrharja. Naj slavi zdaj zmago kneginja, naj se roga Ostrovrhar; ne bode dolgo, in stresla se bodo tla pod kopiti ogerskih in čeških konj, in maščevala se bode krivica nad krivičniki! Tolažila ga je zavest, da je izpodnesel prestol zoper nikom, ki so njemu ubranili zasesti ga. Hladna mu je bila duša, pokojna ne, in preudarjal je, kako bi postavil nezveste vodje pred vojni sod.

Iz Gornjega Grada pa je prišel brzi sel in oznanil, da Krištof Lambergar oblega samostan. Jošt, ki se je posebno trudil, da bi spravil Vitovca z Ostrovrharjem, pristopil je in menil, da oddelek vojske bi zadostoval, da odpodi Lambergarja; kar Ostrovrharja naj pošlje.

„Ni treba“, odločil je Vitovec. „Samostan je trden; brani se lahko dve leti“. Jošt ni ugovarjal, marveč branil še Ostrovrharju, ki je hotel vkljub prepovedi odjezditi s svojimi hlapci samostanu na pomoč. Tako so se bile napele strune. Vitovec ni občeval z nikomur in bival le v taborišči; Jošt pa je hodil iz mesta in v mesto in miril in pogovarjal in hudoval se nad trmo tu in trmo tam.

XI.

Ti štibalarski tatje
Hujši so kakor volcje.

N. ps.

Na zimo se navadno ne pričenjajo vojske; kajti je takrat mnogo lažje braniti se kakor napadati, in v srednjem veku so največ tudi že pričete vojne miro-

vale čez zimo. Prekanjeni vojskovodje pa so si v prid obračali to šego, prehvapujoč poštenjake držeče se starega kopita. In baš Vitovec ni ločil zime od poletja. Tudi Krištof Lambergar je bil sklenil nenadoma napasti Gornji Grad; če bi se ponesrečil naskok, odrinila bi vojska, da poskusi srečo drugikrat; kajti je Krištof vedel od Gregorja, kako trden je samostan, in na dolgotrajno oblegovanje ni bilo misliti, dokler je stal Vitovec nepremagan pri Celji. Zbrana je bila vojska pri Kamniku in čakala zime. Ko pa je zapadel sneg, vzdignila se je necega večera preskrbljena z vsemi pripravami za naskok, da preleze obzidje, predno napoči dan. Sneg je bil južen, da so se vdirale noge konjem in pešcem, in noč temna. Tiho je stopala vrsta za vrsto, čulo se je le zamolklo hropenje, in sem ter tja je zadelo ponevedoma orožje ob orožje. Krištof je jezdil takoj za voditelji, ki so kazali pot, in poleg njega Gregor, ki mu je poluglasno odgovarjal na redka vprašanja. Poveljnik, razburjen po nevarnem početju, preudarjal je to in ono, kar bi se utegnilo pripetiti. Gregor pa, kateremu je tako povsodi na roke šla sreča, gojil je najboljše nade. Čutil se je že gornjegrajskega varuha in ni si izbijal iz glave Tajde, ki mu je hodila na misel. Tako so mu hitro tekale ure, in zavedel se je, ko mu je pred konjem obstal voditelj in tiho opozoril, da zagraja cesto širok in globok rov. Zdaj ga je bil napolnil sneg; a s konjem se ni moglo čez in poiskati je bilo treba ozkega prelaza med dvema nasipoma. Tu bi bili najprvo zazveneli meči in poskusili se junaki, da niso bili okopi zapuščeni. „Dobro znamenje“, mislil si je Krištof; „zanašajo se na zimo in sneg“. Vojniki so postali, da si malo oddahnejo, in odbral je poveljnik one, ki bi pod vodstvom Gregorjevim prvi po lestvah prelezli zid. Oprezno so se bližali zidovju, ki se je dvigalo kakor slaba senca v daljavi. Tiho je bilo vse okrog, le zdaj pa zdaj se je v gozdu ulomila pod težkim snegom suha veja. Očividno sovražnika še nikdor ni bil opazil, in niti zvesti varuhi, čujni psi, se niso bili še oglasili. Na obzidji tik stolpa je dremal stražnik, prepričan, da je nastopil varni zimski čas, ko bode

nepredoren sneg branil trdnjavo, ko bodo v gostilni presedévali dolge večere in brez strahu prespavali dolge noči.

Na drugi strani blizu cerkve pa je slonel na predprsi visok mož, zavit v temen plašč, in zrl v zimsko noč. Bil je Gregor Ostrovihar, zdaj opat gornjegrajski, izvoljen od bratov po smrti prednikovi. Zakaj so ga volili, to je dobro vedel, a zavedal se tudi težke svoje naloge. Z vso silo jeklenega značaja se je držal pota, katerega je bil nastopil meneč, da je pravi; a kako da je težaven in nevaren, tega si nikakor ni prikrival. Da se samostan lahko ubrani cesarski sili, o tem ni dvojil, a trebalo je zagovarjati pravno stališče. Poslal je bil že učenega sobrata v Rim, da brani ondi pravice samostanske, druge je bil poslal do družih benediktincev po Štajerskem, da bi mu pomagali dognati pravdo. A v miru je bil mogočen vpliv cesarjev, bratski samostani pa so se bali zameriti cesarju. In ko so bratje veselo napivali kneginji in Vitovcu, morale se opata skrbí in podile spanje od njegovih oči. Da vstraja, če tudi sam, na strani celjske kneginje, za to je bil odločen, a skrbela ga je nad vse mržnja med kneginjo in Vitovcem, ki mu ni bila neznana. Če se ne dožene sloga, zaman bodo vsi naporí; in če pade Celje, mora se udati samostan. To so bile neprijetne misli, ki so ga nadlegovale, da je hodil sem ter tja po sobi ali po obzidji. Trdnjava ga je spominjala mladih let, ko je sukal meč in kopje, zatorej se je tudi rad sprehajal po njej in razmišljeval temno bodočnost. Tako so ga bile tudi ta dan še pred zoro zdramile skrbí, da je ostavil sobo in hitel na mrzli zrak. Nebo je bilo oblačno, in le zamolkla svitloba odsevajoča od snežne odeje kazala je predmete po daljavi bolj ali menj razločno. Na jedenkrat se zazdi opatu, da se je potemnila široka pot proti kranjski strani. Senca se je gostila in premikala in čulo se je kakor stopanje mnogih nog po mehkih tleh. Strmé je napenjal oči in zrl nepremično na čudno prikazen, ne verujoč sam svoji slutnji. A kmalu je prešel dvom, bila je množica vojakov, in razločil je že dobro znani žvenk orožja. Kakor okamenel je

stal nekaj časa. Ko pa se je tolpa približala rovu in so se vzdignile lestve, šinila mu je burno kri po vsem telesu; zakričal je na pomoč in hitel sam na nevarni kraj. Trobente so se oglasile od vseh oglov, in kakor v mravljišči, katero je predril s palico poreden fant, tako je vse oživel po samostanu. Predno so prvi naskakovalci prilezli do prelpsja, bil je že trop vojakov pripravljenih, da odbije napad. Tem pa so hiteli na pomoč drugi od vseh strani. Po konci so bili takoj menihi in mešali se med vojake, da se z orožjem v roki ustavijo napadovalcem. Izpodletel je naklep Krištofov. Ko so bili sovražniki odbiti, ošteval je opat poveljnika in stražnike, ki niso bili storili svoje dolžnosti.

Iz vasi pa je donel krik in vik prestrašenih ljudi. Vojaki so bili obkolili hiše čakaje novega povelja, Krištof pa se je posvetoval s častniki. Kajti dasi je bil prvotni in, če se prav premisli, pametni načrt ta, da se takoj umakne iz Gornjega Grada, ako se mu ponesreči naskok, vendar se ni mogel odločiti. Še jedenkrat bi rad poskusil srečo, kakor jo skuša nesrečen igralec s trdovratnostjo obladati. Mladi častniki, ki so vsi slutili, česa želi poveljnik, in največ bali se, da ne bi s previdnim svetom kazali boječnosti, bili so tega mnenja, da se samostan obleže. Ako bi prišla pomoč iz Celja, vrnejo se brez težave na Kranjsko. Nasvet je obveljal. Takoj so pričeli kopati rov, da utrde taborišče, pomaknili prednje straže daleč doli proti dolini in razdelili si hiše po vasi.

Vznemirjen je hitel Gregor k znani hišici ob potoku, da ne bi se kaj žalega storilo Tajdi in njeni materi. Vojaki so bili baš vlomili v vežo in razbijali ob vrata v sobo, ko jih je Gregor ustavil. Klical je potem ženski, da sta ga spoznali in odprli mu, prestrašeni po nenadnem napadu. On ji je miril in tolažil in opravičeval se, kolikor je mogel.

„In kaj nama je zdaj storiti?“ tarnala je mati. „Ali smeva v samostan?“ Gregor pa je obžaloval, da ni več možno. V Tajdi pa se je oglasilo rodoljubno srce, ko je videla samostan obležen, sovražnika v vasi in razdejjane lepe sanje o zmagi celjskega orožja.

Bridkost jej je netila pogum, in hudo se je jela znati nad Gregorjem; kajti jo je posebno jezilo, da je baš on, ki ga je ona vendar nekako čislala, prišel na njeno domačijo.

„Ali se morava takoj pobrati iz hiše?“ popraševala je nejevoljna. „Smeva li vzeti kaj s seboj? Ali naji boste popolnoma poropali?“ Gregor je odgovarjal užaljen, da ni razbojnik, naj odstopita le jeden del hiše za malo časa, najboljšo naj ohranita zase, po vojni pa se bode povrnila vsa škoda. Ona ga ni poslušala in le očitala mu, kako vračuje samostanu gostoljubnost in prijateljem prijaznost, ki so mu jo bili skazali. Komaj se je Gregor začel izgovarjati, da mora pač spolnjevati ukaze drugih, segla mu je zopet v besedo in trdovratno kot prava Evina hči borila se za zadnjo besedo. Ko je bila povedala, kar jej je bilo na srci, udrle so jej gorke solze po lepih licih, obrnila se je proč in ostavila ga, potrtega, da jo je tako moral zopet videti. Tudi ona je bila vsa nesrečna in zdelo se jej je, da ne more in ne more ostati pod jedno streho z njim. Še ta dan se morata preseliti z materjo k sorodnikom v Mozirje, in potem naj gospodari on, kakor se mu ljubi; a ona ga ne pogleda nikdar več. Mnogo jo je stal ta trdni sklep, a ne bila bi ga premenila za ves svet. Čakala je matere, ki se je dogovarjala z Gregorjem o nastanjenji vojakov. Ta je uvidela, da Gregor ne more ravnati drugače, in hvalo mu vedela za toliko obzirnost; neljub seveda je sovražnik, bodi še tako pravičen in prijazen. Zagovarjala pa ga je proti hčerinim tožbam.

Opat pa je s tiho zadovoljnostjo opazoval početje Lambergarjevo. Prepričan, da ne opravi ničesar proti samostanu, vedel je tudi, da ga stisneta kmalu glad in zima. Tema naravnima silama treba priskočiti na pomoč, mislil si je in namignil poveljniku, naj napade skoro z izbranimi vojaki oblegovalce, da jim požge hiše, kjer so se bili nastanili in imeli shranjen živež in vojno pripravo. Takoj je začel poveljnik zbirati radovoljnike. A da se nekaj pripravlja, slutil je tudi Lambergar, ko je videl, kako se menjavajo vojaki po obzidji, in koliko je prihitelo moštva na stolpe.

Imel je za boj pripravljen močan oddelek, drugi pa so še utrjevali tabor. Ko pa so zapeli zvonovi k večernicam, odprla so se na mah samostanska vrata, in od treh strani je planila na sovražno četo posadka. Vnel se je vroč boj. Napadovalci, katere so izpodbujali z obzidja svojci z besedo in rokami, skušali so predreti sovražno ograjo in zapaliti hiše. Leteli so po strehah ogorki in smolnjaki; a sneg se je skazal dobrega ognjegasca, in kader se je kje prijemala lesovja iskra, tlačili in gasili so vojaki in od njih prisiljeni prebivalci.

Med borilci Lambergarjevimi se je skazoval Gregor. Bil je take volje, da se ni menil za nobeno reč več na svetu. Čemu bi še dalje živel? Da se bode dolgočasil po pustem Gornjem Gradu in spominjal se lepih nadej, ki so mu splavale po vodi! Nikogar nima več, komur bi posvetil življenje svoje. Kako ga je pahnila od sebe Tajda! Morebiti jo potolaži njegova smrt, da potoči vendar solzico za njim, ko ga ne bode več na svetu. S to mislijo v srci je vihtel meč nad trdovratnimi sovragi in potiskal jih nazaj proti samostanu. Dolžnost in sla sta ga gnali, in kako prijetno in uspešno je delo, kader se skladata te dve čustvi! Ko je omahnila sovražna četa na jedni strani, jela je tudi ona na drugi strani misliti bolj na svojo rešitev nego na pogubo sovražnikov. A kader prešine ta misel borilce, težko jih je zadrževati. Ko so jedni počasi se umikali, počeli so drugi že bežati, zavistno se boječ, da jih prehite tovariši. S podvojeno silo so se vrgli nanje osrčeni nasprotniki in sekali jih, ki so se gnetli pri vratih. Gregorju pa je prišlo na misel, da bi s sovražniki vred prodrli v samostan. Neudržen se je gnal za njimi na čelu predrzne čete.

Na stolpu nad vhomom je stal poleg poveljnika opat, nejevoljen, da mu je nakana izpodletela, in z bridkostjo opazujoč, kako mu padajo vojaki. Ko pa so se jeli umikati, polotil se ga je strah, da ne bi se zgodilo to, kar je nameraval Gregor. Ukazal je donesti na rob zidovja hlodov in kamenja, da bi se zvalilo na napadovalce. Bolj in bolj so se bližali ti, oni na trdnjavi pa so čakali povelja, da sprožijo gromado.

Tovariš je opozoril Gregorja, kaj da se pripravlja; a tega je bila tako prevzela bojaželjnost, da ni ne videl ne slišal ničesar in le drl tja, kjer so pod sklonjenim oblokom režala široka vrata. Še kratek napor, in izvršen bi bil smeli naklep; a jeden migljaj, in zdrčala je ob zidu težka klada, odkrehnila kameniti grb nad vrati, odskočila na odkraju in polomastila pod seboj konje in moštvo. Zmagovit krik se je razlegel raz obzidje, napadovalce pa je stresla groza, ko so videli pomendrane tovariše in čuli ječanje izmed razmesarjenih trupel. Srce se je stisnilo od bridkosti Krištofu Lambergarju zaradi Gregorja, in ukazal je rešiti saj telo njegovo. Priskočili so najpogumnejši vojaki, odvalili hlod in odnesli nezavednega. Nesli so ga v stanovanje, položili na posteljo in odpeli mu šlem in oklep. Na blazino se je nagnila blede glava, in mrtvi sta ležali roki ob truplu. Prestrašena je prihitela Tajdina mati in križala se zagledavši ga. Tekla je hčeri praviti, da je mrtev Gregor ali da umira, in prišla zopet, če bi mogla kaj pomagati. Tajda pa je pobledela, in zastala jej je beseda v grlu. Zdaj ni bil Gregor več sovražnik, stal jej je pred očmi v tisti podobi, kakor ga je bila prvokrat videla, oni mladenič, v čegar družčini je bila preživela toliko lepih dni v najlepši mladosti svojega življenja. Sama je jela opravičevati njegovo ravnanje. Si li more pomagati, ko ga sili dolžnost? A s koliko obzirnostjo je olajšal trdi ukaz! Kako hudo mu je dejalo izvrševanje! Ni jej rekel žale besede, dasi ga je ona tako žalila. In sedaj umira, in ona ne bode mogla več poravnati storjene mu krivice. „Ne, ne, ne sme umreti“, dejala si je tiho, hitela za materjo in zaječala na glas, ko ga je videla kakor smrt bledega.

„Stok ne pomaga nič“, menil je star vojak, ki je pretipaval Gregorja. „Pripravita rajši povojev in deščice, da mu naravnamo zdrobljeno nogo. Nemara je še živ“. In razlagal je, da je padel Gregor na oglu tik odnašavca, tako da ga ni zadel hlod z vso težo. Mati je skrbno tekala sem ter tja in pripravljala potrebne reči; Tajda pa je bila tako zmešana, da ni bila za nobeno rabo. V tedanjih časih, ko še ni bilo toliko zdravnikov po svetu, morali so ljudje bolj sami

skrbeti za svoje zdravje. Potreba jih je učila spoznavati zdravilna zelišča, in teorijo je namestovala skušnja. Spretno so si obvezali vojaki rane in uravnali zlomljene ude. Tudi za bradatega samouka, ki se je sukal krog Gregorjeve postelje, to ni bil prvi zanimivi slučaj. Po njegovi pameti bi se imel bolnik kmalu zavedeti; kajti je spoznal, da ima le nogo zdrobljeno, udarec na glavo pa ga je bil omotil, a ne prebil črepinje. Brizgnil mu je vode v obraz, in Gregor je odprl motne oči, in mrtvaška bledoba je zginjala s trudnega obličja. A kmalu je zopet zaspal, dokler ga niso zdramile bolečine v nogi in mu ne izvile zamolklega stoka iz krepkih prsi.

„Ne bo še umrl“, zagodrnjal je vojak zadovoljen sam s seboj.

„Hvala bodi Bogu!“ zdihnila je Tajda; a oni je popravljal prav po eskulapski svojo prognozo, češ umrje še tudi lahko. Ona pa se je oklepala te mrvice upanja in ni si mogla misliti, da bode Gregor umrl; kakor sploh mladi ljudje brzo in brez pravih vzrokov menjavajo misli in čustva. Koliko se je bila prej hudovala Tajda, koliko si je bila napravila nepotrebnega dela, ko se je odpravljala iz Gornjega Grada! Zdaj je trebalo zopet odklepati skrinje razvezavati zavoje in razkladati pospravljeno robo; kajti vendar ne moreta tacega ostavljati Gregorja; zlasti ko jima je Krištof Lambergar, obiskavši ga, tako naročal, naj mu skrbno strežeta.

XII.

Gorje, kdor nima doma.

Kdor ni nikjer sam svoj gospod.
S. Jenko.

Nesreča Gregorjeva je bila hud udarec za poveljnika, a ni mu vzela poguma. Zanašal se je, da se mu vendar posreči kak naklep, predno zapade večji sneg. Posve-toval se je pridno s častniki, strogo pazil, da so bili vojaki pripravljeni odbiti vsak napad, in da se je redno dovažal živež iz bližnjih vasi. Seveda so morali hoditi vojaki ponj vedno dalje, in zdaj pa zdaj kake čete ni bilo več nazaj, ker so jo bili pobili razjarjeni

kmetje. Strahoma je kmalu videl Lambergar, kako se bliža dan, ko se ne bode mogel več držati pred samostanom.

V samostanu pa so imeli vsega zadosti. Bili so židane volje in posmehovali se lehkomiselnim oblegovalcem. Le jednega izmed menihov je trla bridka žalost, patra Benedikta. Uresničile so se bile njegove slutnje, in prepričan je bil, da se bliža konec gornjegrajskemu samostanu. Prva zmota je bila vrgla voz s pravega tira in obrnila ga k prepadu; zaslepljeni voznik pa brezkrbno poganja, meneč, da je na pravem potu. „Božja volja mora biti tako“, dejal si je udano in čakal tistega dne, ko pridere sovražnik in ga prežene iz ljubega doma. A to ga ni tolikanj žalilo; huje mu je délo, da je zadela vojna šiba nedolžne kmete; v največjih skrbih pa je bil zarad sestre in Tajde. Brez varuha sta v oblasti surovih vojakov. O da ni Bog poklical njega s tega sveta, predno je doživel to bridkost! Prosil je bil, naj se ga pusti v sovražni tabor, a ni se mu dovolilo. Dan na dan je hodil na obzidje gledat, če še stoji bela hišica, in čakal znamenja, da bi zvedel, ali še živita sorodnici in nista li pregnani iz tihega kraja, kjer je Tajda kot malo dekletce trgala prve spomladanske cvetke. Oh, kako je bila mična in kratkočasna! Dorasla je na veselje materi in strijcu, a z njo vred so zrasle skrbi. Kaj mu je pomagalo, če so mu samosvestno zatrjevali bratje, da ne mine mesec in ne bode nobenega cesarskega moža več v Gornjem Gradu! On je odkimal nejeverno, da so ga milovali, reveža, ki tako malo razumeje o vojnih rečeh.

Baš tako malo pa je tudi razumel o tedanji strategiki in taktiki strastni miroljub, krčmar Tomaž; zato tudi on niti besedice ni verjel bahatim vojakom. Počasi so tudi njemu tekli dnevi bridkega strahu; in nočnega miru je zaman iskal v črni starini, katero je poprej le za zdravilo pokušal. Kader se je oglasila straža, zganil se je; kader je zatrobil rog, klical je hlapca, naj teče gledat, kaj da je; in če je po noči prevrnil maček skledo, planil je potem iz spanja, kajti se mu je bilo sanjalo, da bobnajo cesarski po njegovih

sodih. Vrh vsega tega pa so še postali pivci njegovi, odkar je bil samostan obležen, neznosno oblastni in prešerni. A da bi saj plačevali, kakor se spodobi! Ampak kaj še! Tolažili so ga, naj počaka, da bodo tepeni cesarski. Njemu pa se je milo storilo in kimal je, da bode to najbrž o svetem nikoli. Takrat so pa začeli zabavljati. Kdo bi to prenašal? Tomaž je bil potrpežljiv kakor le kak krčmar; svetnik seveda je malokateri: a če niti oni, ki pijo na upanje, ne bodo mirovali po krčmah, kam pa pridemo! Zdaj pa zdaj je pošla Tomažu potrpežljivost. Najhuje ga je jezil oklopnik Gašpar. Nič manj kakor od bele nedelje je že pil na kredo ta brezvestni človek, in na največjem sodu že ni imel več prostora njegov račun. In ta goba! če je bil bolj suh, bolj je vlekel. A mu je gorke pravil včasi Tomaž in moško zavračal njegovo bahatost.

„Boste jih ugnali, cesarske, da“, rogal se mu je nekoč, ko sta bila sama; drugače se ne bi upal. „To je baš tako, kakor če bi me ti, Gašpar, držal čez pas, in jaz bi“ —

„Ne govorite tako abotno“, segel mu je oni v besedo, „jaz Vas še ne objamem ne čez pas“. Tomaž je osolpnil nad tem mnogo menj zbadljivim kakor neumnim ugovorom; a spoznavši kmalu vso logično revščino njegovo, ohrabil se je in drugače zasolil Gašparju rekoč:

„Pij, pa plačaj!“

„Ta krčmarska ošabnost“, hudoval se je oni, „presega že vse meje. „Kaj! Še za to naj bi plačal, ker resnico govorim?“

„Govori resnico“, dejal je oni, „le govori; a poslušaj, da jo tudi jaz povem. Kaj mi pač segaš v besedo, ko še ne veš, kakšna prilika mi je bila na jeziku?“

„Kaj prilika, oče Tomaž! Pilka se držite, pilka. — Jerica, glej prazno kupo! To je prilika. Prinesi ga še na vso jezo!“ Krčmar je zopet osolpnil. Gotovo si že naletel, častiti bralec, v svojem življenji na trma-stega bedaka, kakoršnemu bi kralj Salomon zaman dokazoval, da je bedak. Meni se je že tudi tako godilo. Kaj ne? nisva vedela, ali bi se jezila ali smejala.

Najpametneje bi seveda bilo, ako bi ga pustila pri miru; a zloradost in ničemnurno zadoščenje, ki se nam napoveduje, ako bomo izpodbili puhle razloge, žene nas v nepotreben, ker brezuspešen prepir. Baš tako Tomaža, ki se je jezil, a vendar tudi domišljeval si na tihem, da pouči zmotenca Gašparja. Jel mu je brez prilik, jasno kakor beli dan dokazovati, da bi se bili že zdavnaj otresli cesarskih, ako bi se dalo.

„Kaj le čakate?“ vprašal je okoliščinam jako primerno. „Da vam poide v samostanu jed in pijača?“

„Do jedi, vedite, oče Tomaž, nam ni toliko“, odgovarjal je trdovratni Gašpar. „Zarad pijače se pa nikar ne bojte. Kleti so polne, in naš poveljnik ima vse natanko popisano, koliko sodov ga imate še Vi. Še ga bomo pili.“

„Ali pa ga bodo cesarski.“

„Dajte si kaj dopovedati, oče, in ne delajte sramote svojemu patronu, ki si je dal na vse zadnje vendar dopovedati. A to Vam rečem: nobene kaplje Vašega vina ne bodo popili cesarski, in če imajo popokati od vode.“

„Bahač grdi!“ srdil se je Tomaž.

„Kako bahač? Stoinpetdeset vojakov nas je, sama krepka grla; in poveljnika niti ne štejem, ki pije za tri. In da ne bi osušili Vaše kleti? Glejte, da se Vi ne skažete bahača! Seveda dolivati, oče Tomaž, in zalivati nič!“ Neznano se je jezil Tomaž, da Gašpar ne razumeje njegovih ostrih in deloma bistrournih opazk. Najrajši bi mu bil priskočil na pomoč s palico, a ni bilo varno. In ta bedak je začel zdaj njemu razlagati, kako se suče svet!

„To je jako naravno“, dejal je, „in vsakemu otroku mora iti v glavo, da bomo mi vojaki, če nam začne presti, pobrisali jo od tod.“

„Mi naj pa ostanemo, kaj ne!“ očital je bridko Tomaž.

„Kaj že to! Mi bomo poskrbeli, da Vam ne bodo mogli cesarski nič škodovati in nič vzeti. Na primer, če Vam mi popijemo vse vino, ali se boste še bali kacega žejnega razbojnika? Smejali se mu boste v zobe. Ne res? Govorite! Kaj mendrate po hiši, kakor

bi proso phali. In to bodedo naredili mi tem prešmentanim cesarskim. Ne bodo se napajali z Vašim vinom. Kader bodedo videli, da se ne moremo več držati, jedli bodedo in pili, kar se da; kajti, Tomaž, takrat bode vse zastonj.“

„Oj, grdobe!“ zdihnil je Tomaž.

„Kako se motite, ljuba duša! Ne iz požrešnosti in pijančljivosti. Tomaž, ampak iz vojnih ozirov; da ne pade nič sovražnikom v roke. Razumejete?“ To pa je bilo Tomažu že preveč. Da bi se njemu, ki nikomur nič žalega storil ni, godila taka krivica! V pikrih besedah je dal duška svojim čustvom in razlil žolč ne samo nad Gašparjem, ki je to popolnoma zaslužil, ampak, ko je bil prisedel k Gašparju še tovariš, nad vsem vojaštvom.

„Nad vinom bi se znašali!“ dejal je; a da je govoril splošno, to ni bilo prav. „Znosite se nad cesarskimi, če ste za kaj! A se jih bojite in boste še brusili pete, kakor ste jih že. Premalo vas je!“ Tovariš Gašparjev je porasel in udaril ob mizo, da je odskočil kozarec, Gašpar pa je miril.

„Molči ti!“ dejal je. „Midva imava s Tomažem svoj pogovor. Kako, oče? Vi trdite, da je nas premalo, in da nas bodo zmogli cesarski? Da, vse se utegne primeriti. A prosil bi Vas jaz, da mi nikar ne jemljite poguma s takim strašenjem. Kajti če mu trobite to dan na dan v ušesa, zbal se bode tudi junak. To sem že jaz sam skusil. V prejšnjih časih sem drl v boj kakor lev, zdaj se pa držim le bolj zadnjega konca. Seveda, ker vedno slišim, da bodedo premagani, kako bi ne zgubil srčnosti? A tako govorjenje je kaznivo, Tomaž. Kajti poslušajte! Naš poveljnik je hud mož in ne pozna nobene šale. A rekel je, če bi kdo plašil tovariše, češ, sovražnik je premočan ali nas premalo, dal ga bode obesiti. Zakaj me torej plašite Vi? Veste kaj? Ovadil Vas bodem jaz poveljniku, dokler še niste napravili večje nesreče. To mi velewa vest in pa vojaška dolžnost.“ To govorjenje se je pusto zdelo Tomažu in jel je na smeh obračati svoje besede, a Gašpar ga je z neprijetno resnobo zavračal in skliceval

se na pričo. Prisiljeno se je smejal krčmar in menil, da takim junakom še poguma nikdo vzeti ne more.

„Ker ga nimajo, kaj ne? O, le zabavljajte“, dejal je oni, „saj ne boste dolgo.“ Tomažu je prihajalo vroče in menil je, da ni govoril za res, da ga je le skušal.

„Kako pa?“ dejal je oni hladnokrvno. „Danes ste skušali mene, drugič boste druge. A baš to je Vašemu vratu nevarno. — Kje je moja kapa?“ Krčmar se je prestrašil in videl, da treba napeti drugo struno.

„Ne boš mi šel, ne“, zadržaval je Gašparja. „Jerica, bokal boljšega, na moj račun.“ Gašpar je še vedno iskal kape. „Sedi, Gašpar, in pij pa molči! Še ta bokal izpraznimo, pa še ne gremo.“

„A mi gremo“, dejal je Gašpar s tako kruto odločnostjo, da je Tomaža stresel mraz na dnu srca.

„Le pojdi!“ dejal je milo v največji stiski. „In spravi me v nesrečo, če si tak. Kaj ne? jaz ti nisem storil nikoli nič dobrega, in ti se nisi nikoli zastonj napil pri meni! Le pojdi! Do danes sem mislil, da si moj prijatelj. Sedaj pa vem, kakšen si. In jaz se ti nič ne smilim in Jerica nič, nedolžna moja hči.“ Kamen bi se moral omečiti; in ganil je res ubogi Tomaž Gašparjevega tovariša, ki je začel pogovarjati hudomušneža in posadil ga zopet na klop. Sedaj so se začeli pogajati in pogovarjati, da sta se do dobra napila oba junaka.

„Ampak to Vam povem, Tomaž“, zagrozil se je na zadnje Gašpar, „če me boste Vi še katerikrat nesramno potirjali v družini, jaz bom storil svojo dolžnost?“

Vojaka sta se grohotala na dvorišči, Tomažu pa je krvavelo srce za mizo. Kajti obešen biti za prazen nič, to niso mačje solze; zlasti za človeka, ki ni modrijan kakor Sokrat, da bi se mu le količkaj slajše zdelo umreti po nedolžnem. „Oj, ti jezik nesrečni!“ dejal si je Tomaž in udaril se po ustih. Zapravljivec on ni bil, a zdelo se mu je, da bi dal rajši sod najboljšega vina, nego da ga obesijo. Da, kako zapelje človeka strast! Zdaj je popolnoma v rokah tega brezvestnega človeka, in drago ga bode stala prevelika odkritosrčnost. In sitna nevarnost bode trajala, dokler

bode Gašpar tu (da bi ga prenesel vrag!). Sedaj bodi človek pa še domoljub! Kako pa! Pri tej priči se je odpovedal Tomaž nepraktičnemu domoljubju. Po njegovi pameti bilo bi najbolje, da cesarski vzemo samostan, še predno bode on obešen. Kajti ali mu popijo sovražniki vino ali pa domačini, to je pač vse jedno. Nemara bodo pa ti še lepo ravnali z njim. Spomnil se je Gregorja in obilih dobrot, katere mu je bil skazal. Saj ga je bil on rešil iz ječe, in hvaležen mu mora biti zato, če je le kaj poštenjaka. „A kaj, ko je hvaležnost dandanes tako redka!“ zdihnil je bridko. Dobro mu je vendar délo, da je bil proti Gregorju tako dobrosrčen. Samo, če ima ta dosti veljave pri poveljniku Lambergarju, da bi ga branil, to ga je skrbelo. Če bi le mogel tudi poveljniku storiti kako uslugo? Zamislil se je, in čudne misli so mu jele rojiti po glavi. Roke križem na hrbtu, začel je urno korakati po izbi, in razburjenost mu je rudečila lice. Na jedenkrat je obstal. „Da, to bom storil“, dejal si je tiho in mel si roke; „a treba kmalu.“ Zganil se je, ko so se odprla vrata, zasačen pri vratolomnih naklepih; a takoj se mu je razvedrilo čelo; kajti sta vstopila naša pozabljena prijatelja, Janez in Miha, ki sta bivala še vedno v samostanskem obzidji. Kaj sta vse doživela, treba ob kratkem povedati.

Tisti večer, ko je bil ušel Gregor v Celje, prijeli so bili vojaki samostanski Jerneja, ko je ostavljal trdnjavo, da poišče poveljnika. Miha in Janez sta pre-spala še mirno vso noč; družega dne pa je zadela tudi nja ista usoda. Pobrli so jima orožje in prepovedali ostaviti obzidje. Sicer so smeli vsi trije početi, kar se jim je ljubilo. Mihi in Janezu se je zdelo to ujetništvo do cela spodobno in krščansko. Pomagala sta po vrtu vrtnarju in v gostilni Tomažu in redila se, da ja je bilo veselje gledati. Jernej pa je hiral. Odkar ga je bil pretisnil divji Ostrovrhar, ni bil več prav zdrav; a nad vse ga je grizla sramota, da je bil tako ravnal z njim oni orjak vpričo Mihe in Janeza. Tudi z novo usodo se ni mogel sprijazniti in le pre-mišljeval, kako bi šel za Gregorjem. Nagovarjal je tovariša, naj pobegneta z jim, spominjal Janeza vojaške

časti, Miho hrepeneče neveste, rotil ja pri vsem, kar je blazega na svetu; zaman!

„Kaj bi si prebiral, ko se mi nikdar še ni godilo tako dobro“, odgovarjal je materijalist Janez in zravnal se po slamnici.

„Zdaj me boš pa še ti začel dražiti z nevesto!“ hudoval se je Miha. „Če je cesarskim kaj mar zame, odkupijo naj me! Kakor tat pa ne bom bežal; to meni prepoveduje vojaška čast.“ Ob teh nizkih načelih so se razbijale vzvišene misli Jernejeve. Miha si je tiščal ušesa, kader jima je govoril na srce, Janez je dremal. Sklenil je Jernej naposled ubežati sam. Ponudila se je prilika, a poskus se mu je ponesrečil. Padel je v rov in polomil se tako, da je par dni pozneje izdihnil pošteno dušo. „Sedaj ima mir, midva pa tudi“, dejala sta Miha in Janez, ki ga nista razumela nikdar in pomiluje ga imenovala prenapeteža. Zadovoljna sta se redila dalje in, da ju ni motila Jerica, vstopila bi bila v samostan za brata.“

Tomaž ja je čim dalje rajši imel, prvič, ker sta mu precej zalegla, in potem, kakor smo že omenili, iz političnih vzrokov; kajti se ljudje sploh dokaj zvesto držimo prijateljev, ki nam utegnejo še koristiti. Mnogo važnejša sta postala fanta, ko se je oblegel samostan. Čim ostreje so pazili nanja drugi, tem prijazneje se je vedel Tomaž. Kader je bila krčma prazna, stikali so glave skupaj, poluglasno govorili in veleizdajsko si namigavali.

„Bog ga živi, že vesta, koga!“ dejal je krčmar in zvito se jima nasmejal. In zvito se je posmejal Miha in pil na zdravje cesarjevo; in posmejal se je zvito, kar se je dalo, Janez, in misleč, da velja zdravijca Belčevemu Janezu iz Doba, trčil: „Bog ga živi in pa Jerico!“

Še nikdar pa ni bil krčmar tako vesel naših fantov kakor ta večer, ko ga je bila jezičnost spravila v tako neprimliko. Šel je zatvarjat vnanja vrata. Jerica je prinesla vina in sedli so v kot, in menil je Tomaž, da se cesarskim pač godi slaba zunaj v mrazu po rovih in nasipih. Miha je zmignil z rameni: „Kaj pa hodijo na zimo!“

„Mnogo bi dal vajin gospod, ako bi mogel do nas. Kaj, Miha?“ Miha je prikimal in pil.

„Preklicano bi se mu prikupila vidva“, povzel je zopet krčmar, „ako bi mu pomogla noter.“

„To je vse res“, dejal je Janez; „a kaj govorimo, kar ni nič. Pijmo!“

„I Janez, iz nič je Bog svet vstvaril. Nemara pa bi mi tudi kaj uganili. Jaz pravim, da bi vidva lahko prišla v taborišče k cesarskim; treba samo srčnosti“.

„Srčnost, oče Tomaž“, menil je Janez, „bi se dobila. A polomiti se ne maram kakor Jernej. Za plezanje in skakanje sem že pretežak“.

„Oče Tomaž“, potrdil je Miha, „da Vam naravnost poveva, nama se nikamor nič ne mudi. Če dobodo naši ljudje samostan v pest, v božjem imenu! Če ga pa ne dobé, naj pa gredo, odkoder so prišli. Da bi si pa jaz zlomil vrat zaradi njih, tega pravičen človek ne more zahtevati“. Po pravici rečeno, malo presenetila sta naša junaka očeta Tomaža. Tako omehkuži človeka predobro življenje! A Tomaž, ki mu je šlo za kožo, ni obupal. Jel jima je kazati, kako se da izvršiti vse brez nevarnosti, in koliko bi si stekla časti in slave.

„Za slavo mi ni nič“, dejal je Miha, „da si le ohranim dobro ime. Ampak če stvar res ni nevarna, jaz bi se je lotil“.

„Jaz tudi“, pritrdil je Janez.

„Sedaj pa poslušajta!“ dejal je Tomaž malo tiše. „Pojutrišnjem je nedelja. Zvečer pridejo po navadi v zadnjo izbico pater prior, pater nadlogar, pater oskrbnik in gospod poveljnik, da malo kvarte pomešajo. Najdelje ostane poveljnik, ki tudi pije največ. Ključ, ki odpira stranska vratica glavnega vhoda, ima privezan pri sebi in večkrat se potiplje, če ga še ima. Kader se napije izmaknem mu ga jaz in mu navežem ključ moje kleti, ki je podoben onemu. Potlej bomo pa čakali. Straža nad vhomom je najhujša, ker gori brije najsilnejši veter. Ako vidi stražnik, da je pri nas še luč, priteče jedenkrat ali tudi dvakrat po noči doli k meni na požir vina, da se malo pogreje. Kader pride, jaz ga bodem motil

s pijačo in s kramljanjem, da bosta vidva lahko v miru odprla vratica in privabila svojih ljudi. Videla bosta, kako bosta Lambergarja razveselila“.

„Oče Tomaž“, dejal je Janez osrčen, da pojde vse brez plezanja in skakanja, „Vi ste premeten in moder mož. Pohvalil vas bode gospod Lambergar, in še boste točili tod“.

„Vidva morata pa tudi govoriti zame“, dejal je oni. „Povedati morata, koliko sem vama storil dobrega. In vama li nisem res?“

„O res“, pritrdila sta fanta.

„Da sem rešil gotove smrti gospoda Gregorja; da sem si sam iz svoje glave in iz rade volje izmislil ta naklep, da pomorem cesarju k temu, kar mu gre. Čujeta? Za cesarja je meni in za nikogar drugega; za kneginjo in za Vitovca se pa nisem zmenil nikdar nič. Ali bosta povedala tako in ne bosta pozabila?“

Fanta sta trdila, da ne; on pa ja je še opominjal, naj ne črhmeta proti nikomur nobene besedice o tej nakani.

„Kako vendar!“ zagotavljal je Miha. „ko smo si taki prijatelji Meni se zdi, kakor da bi si bili že kar v svaščini“.

„Ti prav govoriš, Miha“, potrdil je Janez. „Oče Tomaž, Vi ravnajte z menoj kakor z zetom!“

„Kako! Če ni še govorila Jerica“, jezil se je Miha, in Janez mu je hotel zopet oponesti nevesto, ko ja je pomiril krčmar in spravil spat.

V nedeljo pa je bil prav zimski dan. Metlo je, da se ni videlo pet korakov predse. Sneg, tiho padajoč v debelih kosmih, kopičil se je vidno in sproti zagrebal gazi, katere so si delali vojaki. Hrumno so si otrkavali Tomaževi gostje snežne črevlje in spominjali se hudih zim in visocih snegov in zadovoljni bili, da so na gorkem pod streho.

Pred ognjem, ki je živahno plapolal v levi, sedela sta opat in poveljnik in pomenkovala se o važnih rečeh.

„Če danes odidejo“, menil je prelat, „jutri so že ujeti. Tega snega ne bodo pregazili in živeža tudi ne

dobodo, ko je vse zameteno. Potem jih pa nič ne nadlegovati! Kader se spostijo, bodo voljnejši. A jaz se bojim, da nas ostavijo še nocoj“.

„In drugo leto pridejo z nova“, dejal je poveljnik.

„To se ne ve. Treba počakati, kako se razvijo stvari v Celji. Če sta kneginja in Vitovec jedina, cesar bode sklenil mir še to zimo. Pred petnajstimi leti, ko se je bil sprl s svojim bratom, bojevali smo se tudi le jedno leto. A če vleče kneginja sem in Vitovec tja, potem bo pa druga pela.“

„Opat je omolknil in zamislil se, poveljnik pa porabil zaželeno priliko in meneč, da je že predolgo nadlegoval, poslovil se.“

„Hvala Bogu!“ zdihnil je hiteč proti Tomaževi krčmi; „tovariši me gotovo že dolgo čakajo“. Opat pa je zamišljen hodil sem ter tja v skrbeh zaradi kneginje. Sklenil je prej ko možno podati se v Celje mirit razburjene duhove.

Še hujše skrbi pa so mučile Krištofa Lambergarja pred samostanom. Oziral se je proti nebu, če se ni že iztresel sneg, gledal po cesti, koliko je že narasel, in kesal se, da ni bil že odšel na Kranjsko. Prišli so prijatelji posvetovat se, kaj bi bilo storiti. Sklep je bil, da popuste vse oblegovalno orodje in odrinejo pred dnem; po noči se bodo dala vojakom potrebna povelja.

„Če nas pusté pri miru“, dejal je Krištof, „bodemo se dokopali do doma; a če nas napadejo, težka bode pot. In treba misliti, da nas napadejo; kajti bojim se, da ne bodemo preslepili opata“.

„Še jedenkrat bi naskočili“, menil je baron Ravbar; a zavrnil ga je Lambergar:

„Jedenkrat me je zapeljala ta piščalka, a nikdar več. Se jeden naskok, in ne pridemo več domov“. Slabe volje so se pripravljali na neslaven odhod. Mežavemu dnevu je sledila temna noč, in metež ni prejenjal. Komaj se je videla luč sosednje hiše. Vojaki so šli zgodaj k počitku, da se okrepe za težavno pot; Lambergar pa ni mogel spati. Očital si je, da je s trmasto lehkomiselnostjo spravil v nevarnost svojo vojsko, in preudarjal, v kakem redu bi se umikali, da

bi bilo najvarnejše. Ura je potekla za uro, in na zadnje ga posili spanec, ko se je bil naslonil na stol. Najedenkrat ga zbudi trkanje na vrata. Sluga je tekel odpirat, in straža je pripeljala dva človeka iz samostana, ki želita govoriti s poveljnikom. „Iz samostana“! začudil se je Lambergar, pomel si oči in gledal Miho in Janeza, ki sta ga tudi gledala debelo.

„Milostivi gospod, naju ne poznate več“, menil je Miha.

„A jaz sem Vas spoznal na mah“, dostavil je Janez. „Gospa mamka so zdravi?“

„I to sta Miha in Janez, ki sem ja poslal z Gregorjem v Celje“, vskliknil je Lambergar in pristrčno se jima nasmejal. „Kako pa prideta k nam?“ Jela sta mu razlagati čudovite dogodke svojega ujetništva; in da je konec jako prijetno presenetil Lambergarja, mislimo si lahko. Kar verjeti ni mogel njunim besedam; a tako prepričevalno ga je vabil Janez, naj ide sam gledat, da ni dvojil več. Žareč od veselja in srčnosti je hitel oroževat se, sklical vodje in razodel novost, ki je zbudila glasno radost, in postavil se sam na čelo stražnemu krdelu, ki je oprezno sledilo Mihi in Janezu.

„Ampak, gospod“, šepetal je Miha, „Tomažu se ne sme zgoditi nič žalega.“

„Bog ne daj!“ dejal je Krištof, in tolklo mu je srce, ko je prestopil prag samostanskih vrat in imel tako rekoč v pesti trdnjavo, ki bi se bila gotovo ubranila mnogo večji sili. Pod stolpom je tiho razvrščeval četo in čakal, da dojde več moštva. Ko pa je menil, da je zadosti krepak, vlomil je, ostavivši stražo pri vratih, v veliko dvorano, kjer je počivala dolga vrsta vojakov. Zaman je bil upor, pobrali so jim orožje, zatorčili in zastražili izhode. A brez nobenega ropota se to ni izvršilo. Oglasili so se čuvaji, zapela je trobenta, in planili so po konci vojaki po samostanu, a nikjer se niso mogli resno ustaviti. Pred vrati v notranji dvor se jih je branila tolpa pod poveljnikom, ki je bil že trezen; a videvši premoč, udarili so skoz druga vrata in ubežali v temno noč. Po samostanu so se prižigale luči in begale sem ter tja.

Kakor odrvenel od grozne slutnje je sedel opat na svojem stolu in strahoma pričakoval poročila.

„Vse zgubljeno!“ prikričal je mlad menih. „Lambergar je v samostanu.“

Nemo je prikimal opat in bridek smeh mu je zaigral krog izrazitih usten; a obsedel je, kakor bi se ne mogel geniti več.

„Zgodi se božja volja!“ mrmral je zaporedoma sam pri sebi, in ko so prihiteli prestrašeni bratje iskat zavetja, opominjal je, naj ide vsak v svojo celico in počaka mirno jutra. Pred dnem se je zjasnilo nebo, in s trdo skorjo je prevlekel mrzel veter belo odejo. Hladno solnce je zagledalo samostan že ves v rokah Lambergarjevih. Na vse zgodaj se je poklonil Krištof opatu, objavil mu odlok papežev, ki razpušča gornjegrajski samostan, in povelje cesarjevo, da imajo benediktinci takoj ostaviti Gornji Grad.

Molče se je priklonil prelat. Ko je pregledoval Lambergar samostanske utrdbe, poklical je zvon vse brate k poslednjemu zborovanju v dvorano. Nepotrj po nezgodi, z močnim, mirnim glasom je naznanil prelat sobratom trdi ukaz; spominjal se veselih in žalostnih dni, katere so bili preživeli skupaj, svetoval jim, kam naj se obrnejo sedaj, prosil jih odpuščenja in priporočal se njih molitvi. Vse je bilo ginjeno; mlajši so skrivali svojo boleost, starejši pa so plakali na glas, ko jim je segal v roke. Tudi patra Benedikta je posilil jok, ko sta se poslavljala; kajti se mu je smilil tem bolj, ker se je spominjal Benedikt, kako ponosno in zmagovito se je prej vsekdar izražal o nevarnostih, katere je nakopala samostanu smer njegovega vodstva. Bratje pa so se spomnili Benediktovih svarjenj in nejevolja jih je obšla. Kajti smo čudni ljudje: kader nas zadene nesreča, iščemo krivca, da se imamo jeziti na koga; hudi pa smo tudi na onega, ki nam jo je napovedal, češ, da hoče biti modrejši od nas, in boječ se, da nam bode še oponesel lehkomiselnost. Benedikta pa je bolelo srce, da mu tuja nejevolja vekša svojo žalost. Solze so se mu bliskale v trudnih očeh, ko je taval sam v celico. Šel je mimo družbe so-

bratov, ki so se pogovarjali in izpraševali, kam se obrnejo.

„Kam pa Vi, pater Benedikt?“ vpraša ga jeden.

„Pusti ga!“ oglasil se je poluglasno drugi. „Sam naj hodi in prorokuje.“

Slišal ga je pater Benedikt in podal mu roko rekoč: „Zdrav, brat! In z Bogom, če se ne vidiva več!“

Ko pa je prišel v tesno stanovanje, premogla ga je bridkost in polile ga solze, katerih tu ni bilo treba skrivati.

Sam in zapuščen! Ta žalostna misel mu je polnila dušo. Dasi je bil vedno nekako osamljen med brati, imel je do sedaj vendar domovje, ki ga je priklepalo k sebi z vso sladko silo dolzega privajanja in brezštevilnih spominov. Otožnomila misel: tu živim, tu umrjem, prepregla mu je bila vse življenje in kakor v majhen ljub okvir devala vse njegovo delovanje. In sedaj? Kdo ga bode rad sprejel, ko ga neprijazno gledajo celo svojci, in kam naj se obrne v taki zimi! A kaj je pomagalo tarnanje! Na dvorišči je stala vrsta vojakov, čakajoč, da odidejo dosedanji prebivalci. Po hodiščih so se zbirali menihi, da se skupno napotijo; le za njegovo družčino ne mara nihče. Zdaj mu je prišla na misel sestra in nečakinja. Ali sta še živi in še v starem stanovanji! O, kako rasejo s starostjo skrbi! Ostavil je naglo svoj dom in hitel čez dvorišče k potoku, kjer je stala hišica. Taka je bila še kakor poprej. Nastanjeni vojaki so jo bili že ostavili in brž je vstopil v prvo sobo.

Na pol sklonjen je ležal v postelji Gregor, in poleg njega je sedel Krištof Lambergar.

„Gospod Gregor!“

„Gospod Benedikt!“ in prijatelja sta si segla v roke. A pogledal je pater po sobi, kakor bi iskal še koga, in prestrašil se, ko ni bilo ne sestre ne nečakinje. Uganil je njegove misli Gregor in opravičeval se, da se je polastil tujega stanovanja, in zagotavljal, da poravna kmalu vso krivico. Nemo je prikimal Benedikt meneč, da sta sorodnici pregnani.

„A to mi boste nemara povedali, gospod Gregor“, dejal je premagujoč svoja čustva, „kam sta se obrnili moji ženski.“

„Najbrž sta šli v cerkev, ki sta jo toliko časa in tako težko pogrešali“, dejal je oni; a pomiril ni skrbnega strijca.

„V katero cerkev pa?“

„V katero?“ povzel je Gregor. „Ali jih je več v Gornjem Gradu?“

„Torej nista ostavili Gornjega Grada?“

„I seveda ne. Ves čas sta mi stregli, kakor more le mati bolnemu otroku; in za Bogom se imam njima zahvaliti, da sem prebolel.“ Pravil je Gregor, kaka nezgoda se mu je bila pripetila, ko sta vstopili ženski in radostno pozdravljali sorodnika po dolgi ločitvi. To je bila prva tolažba njegovi žalosti, a kmalu jo je izpodrinila misel na ukaz, ki ga goni iz domačega kraja.

„A sedaj, ljuba moja“, dejal je sestri, „prišel sem prav za prav po slovo.“

„Po kako slovo, strijček?“ izpraševala je Tajda. „Saj smo se komaj zopet sešli.“

„In vendar treba ločiti se, Tajda. Ali ne veš, da je zemlja kraj neprestane ločitve. Sedaj nas ostavi ta prijatelj, sedaj oni, da ostanemo na zadnje sami in tudi zaželimo preseliti se v oni kraj, kjer bomo združeni na veke. Koliko časa pa bi mogli biti skupaj, če bi nam bila sreča še tako mila? Jedno leto, dve, več komaj. Zatorej, Bog vaji obvaruj! Nemara prideta po leti za menoj.“ Sorodnici sta se čudili, kam da odhaja ob takem času; on pa je omenil cesarskega povelja.

„A gospod Gregor je vendar pravil“, ugovarjala je prestrašena sestra, „da ostaneš ti tukaj!“

„Da, res je tako“, posegel je Lambergar vmes. „Gregor ostane v gradu kot poveljnik in oskrbnik mojega brata; Vam pa, gospod Benedikt, izgovorjeno je po njegovi prošnji bivališče do smrti.“

To je bilo preveč sreče na jedenkrat. Nobene besede ni mogel izpregovoriti; solza se mu je zalesketala v očesu in hvaležno je stisnil roko Lambergarju

in Gregorju. Zdelo se mu je, da se pričinja zanj nova, veselejša doba. Poslovil se je kmalu in hitel nazaj v svojo celico, da zahvali Boga in se prepusti tili svoji sreči.

XIII.

Zgubljen pokoj, kesanja strup,
V potrti duši črn obup.

S. Gregorčič.

V Celji pa je hodil tistega večera po svoji sobi v knežjem dvorci zamišljen baron Vajda. Odločilni dan se je bil približal. Kneginja, dobro vedoč za ljuti spor med Vitovcem in Ostrovrharjem, bila je preverjena, da zdaj lahko strmoglavi prešernega poveljnika. Važna uloga je bila izročena baronu Vajdi, in skrbel ga je izid nevarnega početja. Premotil ga je tajnik Lenart, ki so ga bile pripeljale baš iste zadeve. Sedel je meni nič, tebi nič na stol in jel razkladati svojo modrost.

„Kakor sem prorokoval jaz, prijatelj Vajda“, dejal je; „če se delje odlaša, večja bode sitnost. Takrat, ko ste imeli Vitovca v rokah, zakaj niste porabili prilike? Prvi dan bi bilo malo hrupa; a kričačem bi zamašili usta z Vitovčevim denarjem ali s povišanjem, druge bi pa oplašili, in kmalu bi bilo vse tiho in mirno. Sedaj ga imate pa še vedno na glavi.“

„Resnica“, dejal je oni, ustavivši se pred njim; „a saj veste, da se kneginja nikakor ni dala pregovoriti?“

„Ha, kako ste mladi!“ nasmejal se je oni. „Dvornik, ki razumeje svojo stroko, stori, kar ugaja gospodi, bodi si ukazano ali ne. Mnogo je kočljivih stvari, katere treba urediti na svojo roko; kajti onim brani dostojnost in čast in kaj vem kaj še, dasi bi nad vse radi. Tu treba priskočiti, in brezmejna hvalježnost je plačilo. Da bi kneginja ukazala kaj tacega, tega ne boste pričakali; a kako iz srca rada bi se iznebila Vitovca, to veste Vi bolje nego jaz. In Vam njena želja ni ukaz? Jutri se zopet ponudi prilika; torej, gospod Vajda, pozor!“

„Občudujem Vas, gospod Lenart“, dejal je Vajda, pogledavši mu v oči, „da tako mirno govorite o takih rečeh!“

„O kakih rečeh!“ vskliknil je oni. „Koliko tisoč ljudi stori smrt, ne da bi vedeli, zakaj da umirajo. Državna korist zahteva to, tako se jim reče, in navdušeni dero v boj brez nobenega pojma o državni koristi. In če ne speče vest državnika, ki žrtvuje tisoče in tisoče prostodušnega ljudstva, cvet svoje države, državni koristi: ali se boste Vi pomišljali žrtvovati jednega samega človeka? In to žrtev zahteva, ne korist, ampak obstanek, gospod Vajda, obstanek naše države. Ako ne pade Vitovec, pasti mora kneginja; in Vi, ki ste prisegli tej zvestobo, nečete onemu izpodnesti tal?“

„Nečete, nečete!“ jezil se je oni. „Kdo ne bi hotel! Ali razumejete, da je poštenjaku težko zavrtno umoriti kogar si bodi? In kaj tega treba! Jaz imam vojakov dosti v mestu, vse meščanstvo je pripravljeno bojevati se za kneginjo, in jutri vržemo Vitovca v ječo, ako se ne pokori. To se ve, če pride v mesto.“

„Obljubil je in ne bode se skesal.“

„Dobro. Ostrovrhar prevzame poveljništvo, in oni bode premišljeval, kako nizko pade, kdor visoko leta. Postavimo ga pred sodišče, in potlej naj gleda, kako se izvije iz Vaših krempljev, gospod tajnik. Kneginja si bode potolažila vest in spravila javno mnenje na svojo stran.“

„A to so ovinki, gospod Vajda!“ ugovarjal je oni. „Kneginja Vam ne bode hvaležna, da jo mešate v to pusto zadevo. Vrh tega jaz tudi ne zaupam Ostrovrharju.“

„Komu pa sploh Vi zaupate?“

„Še sebi ne brezpogojno. Večkrat se je že gojlfal moj razum, ko se je preveč zanašal na voljo. — A tu treba baš trdne volje in srčnosti. Zato ste Vi pravi mož. Kajti, ne da bi se hvalil, najskušenejši privrženec kneginji sem jaz; a najsrčnejši in najodločnejši ste Vi, ne da bi se Vam laskal. Ko je vprašala kneginja, kdo naj bi namestil Vitovca, jaz sem imenoval Vas.“

„Da, to vem in zahvaljujem se Vam.“

„In to je še vedno moje mnenje. Bodoči poveljnik ste Vi. Ostrovrhar je za silo, da izbijemo Vitovca. A premislite to! Vas je razžalil Vitovec hudo, neodpušljivo, ko Vas je sramotno pred vsem vojaštvom gonil iz tabora.“

„Strela ga ubij!“ mrmral je oni, rudeč od jeze.

„Če boste Vi to prezrli“, nadaljeval je tajnik počasi, „skazali se boste bogaboječega moža; a vojaki so surovi; pohlevnost jim ne imponuje, ampak odločnost, ki ne izbira sredstev. Kogar pa se razžali brez kazni, kdo se bo tega bal!“ Nemiren je hodil Vajda po sobi, ko je bil oni že omolknil. Vest njegova se je protivila takemu namigavanju, a ugovarjati ni mogel, in obhajala so ga neprijetna čustva, kakoršna rodi boj vesti s koristjo; a s koristjo v zvezi je bila maščevalnost.

„Ne, ne, nikdar mu ne odpustim tega“, mrmral je sam zase.

„Jutrišnji dan bode odločil“, povzel je tajnik, „ne samo med kneginjo in Vitovcem, ampak tudi med Vami in njim. Kajti premislite! Vitovec pride gotovo na obed. Da ga sovraži kneginja, da je sprt z Ostrovrharjem, to ve dobro. Na kaj se torej zanaša, da se podaje v nevarnost! Kajti da bi mežé šel v zanko, tak tepec ni. Zanaša se na vojsko. Ta mu je tako slepo udana, da mu niti Ostrovrhar ne izneveri izdatnega dela. In poslušajte me, gospod baron! Vi boste peljali Vitovca v ječo, mesto bode pa naskakovala njegova vojska“.

„Mi jo odbijemo“, zmignil je oni z ramenj.

„Ali pa ne. A recimo, da se ubranite. Kam pa pojde Vitovčeva vojska brez vodij? Nekaj časa bode pustošila naše kraje in nadlegovala nas; potlej se bode pa udala. Toda nam ne. Cesar je še vedno na Koroškem; vsa okolica pa mrgoli njegovih ogleduhov in pošljikov, ki imajo varno zavetje gori v gradu. Z obljubami in denarjem bodo pregovorili ti vojake in posadke, drugo za drugo, da prestopijo k cesarju. In potem smo pogoreli.“

„Da, pogoreli,“ dostavil je nehote komornik.

„In kaj sledi iz tega?“ pritiskal je neodjenljivi tajnik. „Se li bojite izvesti sklep?“

„Sam vrag Vas sčuje,“ srdil se je oni; kajti ga je bil spravil tajnik iz ravnotežja. „Drugam pojdite svetovat! Jaz vem sam, kaj imam storiti. Zavratno ne bodem moril ne Vitovca, ne nikoga družega. A če se vojaki ne pokore kneginji, padla bode njegova glava; ne bojte se!“

„Da bi le ne bilo prepozno!“ menil je oni, kislo se nasmehnivši, in poslovil se, prepustivši onega neprijetnemu premišljevanju. Skušal je Vajda sam pri sebi ovreči tajnikove nasvete; a čim dalje je premišljeval, tem pametnejši so se mu zdeli; le kader ga je dovedla misel do izvršenja, prestrašil se je, kakor kdo, ki se je zaletel da preskoči širok rov, a mu je ob robu upadlo srce. Pregovarjal se je z nova, da se doseže namen tudi po drugem potu, a vendar ni prav verjel sam sebi. Iz zlih misli ga je zbudila mlada ženska, oklenivši se ga z rokami.

„Oh, vedno še tako zamišljen,“ zdihnula je, „da ne vidiš nič, ne slišiš nič! Kakor kneginja! Sebi grenita življenje in drugim; in vendar z vso skrbjo in vsem premišljevanjem ne bosta odvrnila, kar nam je namenil Bog. Kneginja je bolna od samih skrbi. Spanja nima nič. Da se jutri odloči njena usoda, to žene naprej in naprej in skopnela bo še nocoj. Oh, nesrečna žena, ki jo naudaja taka častilakomnost! Ali je preživela le že jedno mirno in zadovoljno uro, odkar vlada sama? Praznim domišljam žrtvuje pravo srečo. Oh, Bog me varuj take slave! In ti nisi nič drugačen. Ona me muči tam in ti tukaj. Kaj gledaš tako mračno? Poglej me lepo!“

„Oh, Helena, pusti me, pusti me in pojdi spat!“ branil se je on. „Ti ne razumeješ mojih skrbi.“

„Oh, kaj pa!“ dejala je ona, in solze so se jej zalesketale v očeh. „Kneginje ne razumejem, tebe ne razumejem. Prava norica sem vam. Le to razumejem, da sem nesrečna, ko ne slišim nikdar ljubeznive besede iz tvojih ust. Oh, zakaj sva ostavila mirno Zagorje in prišla v to nesrečno mesto! In, mili mož, kdaj bode konec temu strašnemu drvenju?“

„Ljuba moja,“ zavrnil jo je on, „prepusti to nam in ne skrbi po nepotrebnem!“

„Da, po nepotrebnem!“ zajokala se je ona. „Koliko me še čaka bridkosti! Jedenkrat si ušel smrti, ko te je poslala kneginja proti Vitovcu, v drugo ne bodeš. Žrtvovala te bode ona svoji častilakomnosti in mene poplašala s sožalnico. Neusmiljeni ljudje, ki se jim zdi naravno, da se žrtvujejo drugi zanje.“

„Vidiš, draga, kako govoriš otročje!“ zavračal jo je mož. „Kneginja je velikodušna in ne misli prav nič nase. Svoj mir in svojo srečo žrtvuje ona koristi svojih državljanov.“

„Kaki koristi?“ vprašala je ona. „Ali ni potrdil cesar državljanom vseh starih pravic in ponujal jim novih? Ne more li on skrbeti bolje za njih blaginjo nego kneginja, ki niti jednega nepokornega vojaka ne more spokoriti? Prej ali slej bode vendar vse cesarjevo. Večno ona ne bode živela; otrok nima in omožiti se noče. Oh, bežite mi vi vsi! kar imenujete državno korist, to je ženska ničemurnost in svojeglavnost.“

„Oj, Helena,“ nasmehnil se je mož, „kaka sreča, da te ne sliši kneginja! A premisli, ki tako ostro sodiš, da bi nemara ti na prestolu ne bila nič boljša.“

„Jaz?“ ponesla se je ona, „Morebiti imam mnogo in velikih napak; a, za Boga, slavohlepna nisem.“

„Saj to ni slavohlepnost, Helena. A kneginja se bori za svojo pravico; in to jej bodeš vendar dovolila.“

„O, pravica!“ zdihnila je ona. „Kje pa je bila prej njena pravica, dokler se ni bil sprl Vitovec s cesarjem? Pozno se je našla. In sedaj, ko se ne moremo več opreti na Vitovca, zginila bode zopet čez noč domišljena pravica in z njo naša slava in, oh, tudi marsikatero drago življenje!“ Pretrgal je pogovor sluga naznanivši, da želi kneginja še govoriti s komornikom.

„Oh, na polnoč gre že ura, in ni še miru!“ zdihnila je ona in pomagala mu opravičiti se. „Dragi Ivan,“ prosila je, „svetuj jej, da se pogodi s cesarjem in nas reši neprestanega strahu!“

Težavno je bilo stališče kneginje. Zvedela je bila, kako je vsa vojska udana Vitovecu, in bala se, da mu Ostrovrhar ne bode kos. Po nasvetu tajnikovem je bila odpravila poslanca k cesarju v Velikovec, da bi se z nova pričelo pogajanje; a nazaj ni bilo ne poslanca ne poročila.

„Neče se več pogajati z menoj,“ dejala je v skrbeh.

„Ali pa je poslanca prestregel Vitovec,“ menil je tajnik.

Tajnik je govoril resnico: vse poskuse kneginje, da bi se približala cesarju, uničil je Vitovec, ki ga je naudajala le maščevalnost. Zaman mu je dokazoval Jošt, da po krivem dolži Ostrovrharja, po krivem druge častnike. Vitovec je odkimaval: „Moje oči in moja ušesa mi ne lažejo. Ti zagovarjaš Ostrovrharja, ker si se meni izneveril.“

„Jaz izneveril!“ strmel je oni. „Kake sanje te mučijo o belem dnevi!“

„Ne hlini se, ko ni treba,“ zavračal ga je oni mrzko. „Kaj bi se jezil nate, ko me ostavlja vse, na kar sem se zanašal!“

„Ti jezil name!“ porasel je on. „Kako pravico imaš? Jaz bi se smel jeziti, jaz, ki me dolžiš take podlosti!“

„No, no,“ rogal se je Vitovec. „Nisi li tudi ti nazdravljajal bodočemu poveljniku, Ostrovrharju?“

„Torej odtod ta spor in srd!“ strmel je Jošt in jel pripovedovati, kako je naznanila kneginja Ostrovrharju, da ga postavi za poveljnika, kader bode povišan Vitovec.

„Kako povišan?“ vprašal je ta, ne pogledavši ga. „Na vislice?“

„Kako?“ čudil se je oni. „To je pač znano vsemu svetu, da te vzame za moža.“

„Mene za moža!“ vskliknil je Vitovec. „Verjame li to še kak tepec?“

„Taki tepci smo mi vsi,“ dejal je oni prostodušno. Vitovec pa mu je kazal pisma, katera je bila pisala kneginja cesarju, in v katerih je z najhujšimi besedami obsojala postopanje Vitovčevo.

„Neslišano!“ mrmral je Jošt. „Prevarjeni smo vsi.“

„Vsi ali pa ne vsi,“ dostavil je Vitovec; oni pa se je začel potegovati za Ostrovrharja, da ne pozna zvijače in je gotovo tudi prevarjen, če kneginja res slepi Vitovca.

„To se bode pokazalo jutri,“ dejal je. „Ti prideš na obed?“

Bistro ga je pogledal Vitovec v oči; a Jošt ni trenil, ampak nasmejavši se vskliknil:

„Za Boga, kakšen si! Meni tudi ne zaupaš!“

„Jaz pridem vsekako,“ zatrdil je Vitovec in obrnil se. Novi dvomi so ga začeli mučiti. Morebiti je pa vendar po krivem obdolžil Ostrovrharja. A zakaj bi ta skrival, kar mu je bila zaupala kneginja? Zakaj je skrivaj gostil častnike? Toda, če je res zarotnik, zakaj ga ni umoril, ko se je ponujala prilika? Oh, kdo bi razmotal to zmešnjavo! In Jošt? ali je odkrito-srčen? Oh, neznosno stanje, ko meni človek, da ga obdajajo sami sovražniki! Zdelo se je Vitovcu, da je boljša nagla smrt od tacega življenja, in nepotrpežljivo je čakal družega dne, ki bode rešil mučno zastavico.

Baš tako težko ga je pa čakal tudi Ostrovrhar. Svest si svoje nedolžnosti je bil neizrečeno hud na Vitovca. Vedno mu je sililo v glavo, koliko dobrega je že skazal temu nevrednemu človeku; vedno se je boril zvesto na njegovi strani; Vitovčevi sovražniki bili so tudi njegovi; da, ostavil je nevesto, ko se je bil Vitovec sprl z Lambergarji. Priplavala mu je pred oči dražestna podoba mladenke, ki se je vsa srečna imenovala njegova, in ki jej je bil s trdo roko razdril sladke nadeje — zaradi prijatelja Vitovca. Davno bi bil že nastal v taboru pobje, da ni miril in pogovarjal stari prijatelj Jošt. Zagotavljal je, da bode sam pomagal mu kazniti Vitovca, ako ta ne spozna in ne obžaluje krivice; a treba, da se pokaže prej vzrok in povod žalostnemu sporu. In ko je zvedel vzroke Jošt, hitel je praviti Ostrovrharju. Ta pa je strmel, ko je slišal, kaj je pisala kneginja cesarju.

„To ni možno, ni možno,“ mrmral je sam pri sebi. „Ona je blaga in ni pisala tega. Zlobni kovarniki nas slepe vse.“

Da ni bilo že pozno zvečer, šel bi bil sam nad kneginjo; a tolažilo ga je, da se kmalu razvije klopčič zvičaj in goljufij.

Ko je odzvonilo po celjskih cerkvah poludne, zbirali so se veljaki, posvetni in duhovni, dvorniki in vojniki, v dvorani okrašeni z zastavami in grbi nad dragocenim pohišjem. Po mestu je razburjen tekal baron Vajda, razpošiljal čete oborožencev in posvetoval se s starejšinami. V taboru zunaj mesta pa so postajali v gručah vojaki, živo se pomenkovali, pripravljali si orožje in kazali na mesto, kjer so se za okopi prikazovali vojaki kneginje in oboroženi meščanje.

Za mizo je sedela kneginja in gostila ponosne goste. Oči so se jej svetile in lica rudela od notranjega nemira; a kazala se je mirno in z ljubeznivostjo očaravala mnogobrojno družčino. Ne daleč od nje je sedel Vitovec, malobeseden in raztresen. Ogibal se je mračnih oči Ostrovrharja, ki mu je sedel nasproti, in radovedno opazoval kneginjo. Sluge so pridno polnili kozarce, in pričakovati je bilo, da kmalu odjenja napetost, ki je pri tacih pojedinah navadna. Sosednja soba pa se je natihoma polnila z oboroženci, in za vrati je stal baron Vajda in poslušal, kaj se govori v obednici. Vstala je kneginja in z zvonkim, nekoliko drhtečim glasom spominjala se poslednjih dogodkov, ki so spravili pod njeno oblast vso celjsko grofijo. Zahvaljevala se je onim, ki so jej z orožjem v roki ali z modrimi sveti pomagali, in imenovala pred vsemi Vitovca. Priklonil se je Vitovec in nasmehnil se porogljivo. Ostrovrhar pa se je komaj držal mirno iz same nepotrpežljivosti. Imenovala je kneginja zdaj njega, in vanj so se obrnile vse oči; on pa je nepremično zrl v govornico, ki je nadaljevala, da se hoče hvaležno skazati za tolike usluge, in da postavlja njega za poveljnika vse svoje vojske.

„Gospod Vitovec pa mora stati bliže mojemu prestolu,“ dejala je; „kajti ne morem pogrešati nikdar modrega njegovega sveta. Njega imenujem za svojega maršala!“

„Živio maršal Vitovec!“ zavpila je družba celjske gospode in obsula s kozarci v rokah Vitovca, ki se

je zaničljivo smejal. Ostrovrhar pa je gledal kneginjo in grizel si ustni in nič ni razumel, kaj mu je Jošt z rokami mahaje živahno pripovedoval. Zdelo se mu je vse kakor težke sanje, in nehote si je ponavljal besede, katere je bila govorila kneginja; tako je bil oparjen, da dolgo ni mogel zbrati misli. Ko pa se je polegel šum in je Vitovec v kratkih besedah naznanil, da ne sprejme nove časti, zavedel se je tudi on. Kri mu je zagnala v lice zavest, da je preslepljen, prevarjen, zlorabljen. Mučen molk je nastal v dvorani. Zmagovito je merila kneginja Vitovca od vrha do tal, gostje pa so vstajali in obstopali jo.

„Milostna kneginja,“ ogласi se Ostrovrhar, in glas se mu je tresel, „jaz ne sprejemem poveljništva.“

Kneginja je prebledela; na prejšnji odgovor je bila pripravljena, na tega ne.

„To so malovredne spletke! Idimo, Ostrovrhar!“ zakričal je Jošt in zvrnil kozarec po mizi.

„Nesramnost! Vrzite jih ven!“ vpila je množica krog kneginje. Dvigale so se pesti proti Vitovecu, ki se je nasmeheval, in proti Ostrovrharju, ki je mirno stal prekrižavši roke na prsih in bolj začudeno nego jeznó zrl v razburjeno gospodo. Kneginja pa je bila kmalu gotova s svojimi mislimi.

„Kot vladarica,“ dejala je krepko in ponosno. „imenujem za poveljnika svoje vojske komornika barona Vajdo.“ Obrnila se je, da odide; Vitovec pa je postopil za njo in zaklical:

„Vojska je moja; njej ukazujem le jaz!“

„Vi ste moj sluga,“ odgovorila je ona ostro, obrnivši se in udarila z ного ob tla.

„Nikdar!“ kričal je Vitovec in hitel iz dvorane in Jošt za njim, ki je vlekel Ostrovrharja. Urno je odprl oni glavna vrata, a odskočil še urneje; naproti so mu štrlela svitla kopja, in pritislila je za njim četa oborožencev, in druga vstopila skoz stranske duri z baronom Vajdo na čelu. Jošt je tekel k oknu, da se tod reši; a zagledal je pod seboj stražnike, ki so branili izhode. Prednje je stopil baron Vajda z golim mečem. „V imenu kneginje,“ dejal je, „udajte se!“ Upor bi bil zaman, ko niti oboroženi niso bili.

A dasi so slutili vsi, da jim gre za glavo, pretresle so besede le Jošta. Vitovec se ni zmenil več za tako malenkost; Ostrovrharju pa so temnile duševni obzor mučne misli in burna čustva. Očital si je usodno lehkovernost proti zviti kneginji, usodno skrivanje proti Vitovecu. Zmočen je bil ves, in popolnoma ga je bila zapustila prirojena odločnost. Kakor topoumen se je dal odvesti s tovarišema v tesno stanico, v katero je svetil zimski dan visoko od zgoraj skoz majhno, trdno omreženo okno. Sedel je k robati mizi, podprl si glavo s komolcem in premišljeval čudno naključje. Da so bile med kneginjo in Vitovcem strune tako napete, tega on niti slutil ni; saj je vendar vse govorilo o bližnji svatbi. A Vitovec je moral to vendar vedeti. Spominjal se je, da mu Vitovec, kader ga je vprašal o tej zadevi, ničesar naravnost ni povedal in sploh nerad govoril o tem. Prikrival mu je tihi spor in zapeljal ga na krivo pot; sam pa je zablodil še bolj, ko je po svoje tolmačil dvoumne besede kneginje Katarine. A naj je ravnala kakor koli, ni li bila primorana braniti se in slepiti in prevarjati nasprotnike do ugodne prilike?

Vitovec pa je hodil z Joštom počasi po sobi sem ter tja.

„Sedaj smo staknili, kar smo iskali“, dejal je Jošt po daljšem molčanju.

„Ali se bojiš umreti?“ vprašal ga je Vitovec in pogledal ga po strani.

„Ne; ampak jezi me, da moram baš na tak način iti s tega sveta, ko sem zamudil toliko lepih prilik“.

Vitovec ga je komaj poslušal; spomnil se je, kako je bil po krivem obdolžil Ostrovrharja, in žal mu je bilo. Stopil je k staremu prijatelju, položil mu roko na ramo in vprašal ga, če je hud nanj. Kakor bi se prebudil iz sanj, pogledal ga je Ostrovrhar in se pomišljal.

„Za Boga,“ vskliknil je Jošt, „spravita se brž, dokler še utegneta!“ in zgrabil je obotavljajočo se roko in položil jo v Vitovčevo.

„Jaz sem te hudo razžalil“, dejal je Vitovec, in molče je prikimal oni. Videlo se je, da je zamrlo staro

prijateljstvo. Vitovec je zopet nastopil pot po ječi, in oni se zopet zamislil. Naj bi bil Vitovec odkritosrčen, dejal si je, vse bi se bilo razvilo drugače. A niti ne bi bilo prišlo tako daleč, če bi on sam ne bil tako skrivnosten. Skrivnosti razdirajo prijateljstva. Toda njemu je bila prepovedala govoriti kneginja in res je presenetila Vitovca in prekanila njega. Ravнала je premeteno, lepo ne. A sedaj, ko je stopila z jedno nogo, stopiti mora tudi z drugo. To se mu je zdelo tako naravno, da se je ozrl, če ni že vstopil rabelj. Misel na smrt pa ga je pomirila popolnoma. Vstal je in podal Vitovcu roko.

„Lej, Vitovec“, dejal je, „ti meni nisi nič pravil, da si s kneginjo sprt, in jaz ti nisem povedal, da je bila meni namenila poveljništvo. A jaz sem mislil, da jemlje tebe v zakon. Tako smo se goljufali drug drugega, in zdaj smo goljufani. Kneginja bi bila jako nes pametna, ako nas je vrgla v ječo in nas ne usmrti. V božjem imenu! Kolikokrat smo šli zanjo smrti naproti!“

„Nemara pa slepi sebe najbolj, meneč, da je preslepila mene“, dejal je Vitovec hladnokrvno. „Moji vojaki vedo sami, kaj jim je storiti.“

Pred gradom pa je nadlegoval novega poveljnika, barona Vajdo, ki se je odpravljaj v Vitovčev tabor, tajnik Lenart in rotil ga, naj stori, kar mu je bil svetoval on.

„Mrtev pes ne vgrizne več“, dejal je. „Če pokažete vojakom v taboru Vitovčevo glavo in oznanite, da bode tako kaznjen, kdor se upre, vse se Vam bode pokorilo: če pa zvedo, da je Vitovec še živ, ne boste jih ukrotili.“

„To se bode kmalu videlo“, dejal je Vajda in skočil na konja. Pred njim so jezdili štirje trobci in klicar s pismom, v katerem postavlja kneginja barona Vajdo za poveljnika, za njim četa izbranih konjиков za častno spremstvo in za brambo v potrebi. Lenart pa je hitel k stražnikom pred Vitovčevo ječo in ukazal jim, naj takoj usmrté ujetnike.

„Na čegavo povelje?“ vprašal je malo osolpel stražni poveljnik in spravil v zadrego tajnika, ki je lagal, da je kneginja tako ukazala. A stražnik se je

pomišljaj. „Taki ljudje“, dejal je, „se ne devajo ob glavo, kakor se klatijo jabolka. Dokler ni pisanega povelja od kneginje, mi jih ne usmrtime“. Tajnik se je jezil na trmastega človeka, ki tako slabo umeje državne koristi in hitel h kneginji.

Ta je bila kakor na žarjavici. Da se jej je bilo posrečilo prijeti Vitovca, to se jej je zdelo dobro; a da je morala kazniti tudi Ostrovrharja, to jej ni bilo po godu. Premišljevala je, kako bi ga oprostila, in sklepala, da postavi onega pred sodišče. Najhuje pa jo je skrbelo, kake novice prinese iz tabora baron Vajda. Na jedenkrat se vzdigne divji krik zunaj mesta. Po mestu se oglase zvonovi, in vpitje in tekanje in ropot nastane po ulicah. Groza je preletela kneginjo, in morala se je prijeti za naslonilo pri stolu. V sobo prihiti prestrašen sel s poročilom, da je baron Vajda ubit, in da Vitovčevi vojaki naskakujejo mesto. Kneginja je prebledela in se zgrudila na stol. Predno je zbrala razburjene misli, napove se tajnik Lenart. Dobro jej je došel svetovalec, in takoj ga je sprejela. Ta pa je zopet zapel staro pesem, naj da, za Boga, usmrtiti Vitovca, če hoče zadušiti upor in potrditi svojo oblast.

„Toda takoj, milostiva kneginja, takoj!“ silil je. „V pol ure bode prepozno“. Kneginja je bila v neznanu stiski. Razum je pritrjeval Lenartovim razlogom, a ustavljala se je ženska narava. Dasi bi rada videla, da bi bil Vitovec spravljen s poti, hudovala se je, da bi morala ona baš ukazati kaj tacega. Že je omahovala in pregovoril bi jo bil tajnik, da niso nujne zadeve pripeljale mestnega sodnika.

„Milostiva kneginja“, poročal je, „zdaj zdaj bode mesto v rokah Vitovčevih vojakov. Komaj se še branijo naše vrste besnim napadom. Od vseh strani lete bakle in smolnjaki, in na dveh krajih se je že prijel ogenj. Usmilite se, milostiva, mesta, usmilite se meščanov in izpuscite Vitovca in Ostrovrharja! Napadovalci se grozé, da razdenejo vse mesto, ako ne dobodo nazaj poveljnikov“. Neprijetna je bila prošnja kneginji, in takoj je živo jel nasprotovati Lenart, češ, kako se more svetovati vladarici kaj tako sramotnega; upornikov se ne posluša, dokler ne odlože orožja; in

kneginja mora braniti svojo pravico, ako hoče še kakorikrat komu zapovedovati.

„Da, milostiva“, ugovarjal je oni, „še jedno uro se branimo, in nikomur več ne boste imeli zapovedovati“.

„To so ponosne besede, gospod sodnik!“ dejala je ona srdito.

„Jaz ne govorim zase“, dejal je sodnik. „Pogum mi daje dolžnost, ki mi velewa skrbeti za meščanstvo“.

„A poguma treba proti sovražniku, gospod sodnik, ne proti vladarici!“ kričal je tajnik rudeč od jeze in obrnil se zopet do kneginje in prosil na žive in mrtve, naj mu da pisan ukaz. A v tem trenutji so se odprla vrata, in prikričal je drugi sel, da deró v mesto razkačeni vojaki.

„Milost, kneginja!“ prosil je sodnik.

„Izpustite jih!“ ukazala je ona na kratko tajniku in ne pogledavši sodnika obrnila se in odšla iz sobe razžaljena in potrta.

Sodnik je hitel k ječi in klical od daleč stražnikom, naj oprosté ujetnike v imenu kneginje. Radi so poslušali stražniki boječ se Vitovčeve vojske. One pa je spremil sodnik sam iz ječe in prosil jih, naj hité in pomirijo ljute vojake.

Mesto je gorelo, in kričanje in jok in stok se je razlegal po ulicah, ko se prikaže Ostrovihar. Zagrmel je nad bojaželnimi četami in ustavil jih; od druge strani pa so obstale pred Vitovcem, ko je mignil z roko. Do neba se je razlegel radostni krik vojakov, ki so zagledali poveljnika s tovarišema. Glasno vriskajoč so jih odpeljali v taborišče.

Kneginja pa je pretakala grenke solze, ponižana in nesrečna kakor še nikdar. Na nizkem stolci pri njenih nogah je sedela mlada komornica Helena, zakrivala si z rokami obraz in ihtela za možem svojim, ki je umrl za kneginjo v sovražnem taboru.

Tam pa so se posvetovali v Vitovčevem šatoru rešeni junaki. Da bi se posebno veselili, ni bilo videti. Najveselejšega izmed njih, Ostrovharka, je bila minila vsa mladeniška prešernost. Zdelo se mu je, da se je postaral za dvajset let, in hladno je premišljeval, kaj

storiti, če Vitovec kneginji boj napove. Sklenil je odtegniti se v takem slučaju; kajti mu je že nekako presedala vojna sploh. Trezno je bilo mišljenje tudi tovarišev. Mirno je narisal Vitovec v glavnih potezah položaj; a predno se je pričelo razgovarjanje, začul se je od zunaj prepir; kajti je branil stražnik vstopiti prišlec, ki je hotel po vsej sili govoriti z Vitovcem. Znan glas je zaklical ime poveljnikovo.

„To je moj brat,“ dejal je Ostrovrhar in skočil po konci. Za njim je šel iz šatora Vitovec in pozdravljali so opata gornjegrajskega.

„Kako prihajaš ti sem?“ čudil se je brat.

„Jaz? Naravnost iz samostana.“

„Ali ni več obkoljen?“

„Nič več. Včeraj ga je vzel Lambergar.“

„Kako je to možno!“ vskliknil je Vitovec, dobro razumevši pogled, ki ga je vanj obrnil Ostrovrhar. „Taka trdnjava! tako preskrbljena!“

„To mi je še zastavica,“ dejal je oni. „A da smo bili prodani, to je gotovo. Toda, kar je, to je; in, gospod Vitovec, do sedaj sem jaz Vas poslušal, sedaj pa poslušajte Vi mene.“ Sedel je častitljivi mož v njih sredo in spomnivši se najvažnejših dogodkov po smrti ranjkega grofa, opozoril je na čudno nesrečo, ki jih vedno preganja, tako da jim izpodletavajo najbistroumnejši naklepi. „Meni je stvar jasna,“ dejal je resno. „Bog se bori na strani cesarjevi, in proti takemu zavezniku so vse naše sile prazne. Kaj nam preostaja nego udati se cesarju in prositi ga odpuščenja?“

Ostrovrhar je prikimal, a dostavil, da njemu to ne bode pomagalo. „Še spomladi se mi je zagrozil,“ dejal je, „da pride dan plačila. Kako bi ga mogel jaz prositi!“

„Tudi treba ne bode,“ opomnil je samosvestno Vitovec. „Kaj bi se poniževali pred cesarjem, ko smo mi ugnali njega, ne on nas! A čez kneginjo storimo križ; ona je dogospodarila. Naš vladar bodi kralj Ladislav, nečak ranjkega grofa!“

„Vrlo dobro!“ oveselil se je Jošt. „Znajden človek si ti, Vitovec; in če ti izpodleti jeden naklep, imaš dva druga pri rokah.“

Vitovec se je nasmehnil prijatelju nekako tako, kakor lisjak kislemu grozdju, in vprašal Ostrovrharja, kaj meni on. Ta je pritrdil predlogu, a pristavil, da se ne bode boril proti kneginji.

„To ni prava pot, prijatelji!“ svaril je prelat. „Zgrešili smo jo bili takrat, ko smo se uprli pravnemu nasledniku celjskih grofov. Da smo se potegnili za vdovo Katarino, za to smo imeli še blagih povodov. A kar se je zgodilo pozneje, to je bilo vse napačno, in Bog je že razsodil.“

„Ne zamerite, gospod prelat,“ oglasil se je Vitovec, „da Vam ugovarjam. Jaz sem bil vedno tega mnenja, da se le malodušni ljudje povsod tolažijo z božjo razsodbo. Kader jim kaj izpodleti, zazdi se jim, da je božja volja tako, in ta misel ugaja njih lenobi prav posebno, kajti jim jo opravičuje ter jih rešuje daljših naporov. Tako se rado dogaja, da so najpobožnejši ljudje za resne opravke najnesposobnejši. Zanašajo se le na Boga, nase nič; in molitev se jim bolj dopada od dela. Kader treba nagle odločbe, pričakujejo višjega navdihnjenja, dokler jih ne prehvapi sovražnik. Nezgoda jim je pa potem zopet božja kazen in ne posledica svoje nemarnosti.“

„Gospod Vitovec,“ dejal je prelat prijazno se nasmehnivši, „Vam vendar noben pravičen človek ne more očitati malomarnosti; ali da ste se preveč zanašali na Boga in premalo nase; ali da se Vam je bolj dopadala molitev od dela, in vendar —. Cesarja nismo ujeli, samostana ne ubranili in niti jedne ženske, kneginje, nismo mogli pregovoriti.“

„Istina,“ pritrdil je oni; „a pokazalo se bode, da je to večja nesreča zanj nego za nas. Kajti, gospôda, da povem resnico, jaz sem že odpravil poslanca do kralja češkega, in v enem tednu mora priti odgovor, ki bode povedal, kaj je božja volja. Ali menite, gospod prelat, da bode Bog posegel tudi tu vmes?“

„To sam On ve,“ dejal je opat karajoče. „A Vi, Vitovec, govorite predrzno, kakor se ne spodobi smrtnemu človeku.“

„Oprostite, gospod prelat,“ popravljal je oni. „Tudi jaz verujem v vseмогоčnega Boga. A to me jezi, da pripisujejo ljudje njegovim naredbam vse neuspehe, katere so zakrivili sami. To se ne spodobi mozem. Ampak, gospod opat, ako se mi ponesreči še ta načrt, dejal bodem z Vami vred, da nismo na pravem potu, in da treba obrniti se. Do tja še počakajmo!“ Zdajci je vstopil sluga in sporočil, da je došel z važnimi pismi konjik, ki ga je bil poslal Vitovec do kralja Ladislava.

„Kaj! Iz Prage da bi prišel? To ni možno.“ strmel je Vitovec in velel, naj vstopi poslanec. Konjik je pripovedoval, da prihaja iz Gradca, kjer je bil prenočil pri bratu Jošta Soteškega, kakor mu je bilo ukazano. Ko je bil že odjezdil drugEGA dne, dojde ga jezdec poslan od onega prijatelja Vitovčevega ter ga obrne, češ, bode se mu povedala važna novica. In povedalo se mu je, da je umrl 20. dan meseca novembra v Pragi Ladislav, kralj češki in ogerski; tako da govori pismo gubernatorja češkega, Jurija Poděbrada.

„Ker je postala moja pot odveč,“ sklenil je vojak, „vrnil sem se in vračam Vam pisma neodpečatena in ob enem pisanje prijatelja Vašega iz Gradca.“

Vitovec je mignil vojaku, naj ide, in z očmi preletel pismo.

„Istina; Ladislav je umrl,“ dejal je s hripavim glasom in podal pismo prelatu. Vse je bila pretresla ta novica, in nemo so se gledali nekaj časa. „Z Bogom se ne bomo borili,“ dě naposled Vitovec. „Treba pokoriti se!“ Sedli so z nova k dolgemu posvetovanju. Potem pa se je poslovil od njih prelat, da obišče kneginjo in jej svetuje, naj se uda v božjo voljo.

XIV.

Kot solnčeece čist
Moj srčni je žar.
Ne bo me ga sram
Pred tabo nikdar.
S. Gregorčič.

Krištof Lambergar je bil pustil Gregorju v Gornjem Gradu toliko vojakov, kolikor se mu je zdelo

potrebnih za brambo, dokler se ne konča boj za celjsko dedino. Sam pa se je bil vrnil domov v Črnelo. Naravno, da je bil vesel, ko je bil tako lepo izpeljal nevarno podjetje. Veselila se je z njim vsa grajščina, in povsod je slišala srečna mati hvalo svojih dveh sinov. Smehljala se je „slavnemu junaku“ tudi sestra; a prav od srca jej ni šel smeh. Ostala je tiha in zamišljena in vedno bolj želela vstopiti v samostan v Mekine, dasi sta jej odgovarjala mati in brat sklicujoč se na mnenje Žige samega. Zgubila je bila še zvesto tolažnico, teto Mino; kajti, ko je slišala ta, da je Gregor bolan, ni je držala več nobena zima v Črnelem; morala je v Gornji Grad, da streže ljubljencu svojemu, in ostavila je Anico roteč jo, naj ostane stanovitna.

„A zakaj se ne omožiš in ne vzameš mladega barona Ravbarja?“ govoril je Anici brat, ko sta sedela pri oknu in gledala po snežni ravnini mengiški.

„I Krištof“, dejala je ona nasmehnivši se, „zakaj se pa ti ne oženiš?“

„Jaz?“ nasmejal se je tudi on. „Ali ne veš, Ana, kako pravi mamica, da hčere treba kmalu pomožiti, sinovi pa lahko čakajo?“

Med tem je prijezdil hlapec na dvorišče, in Krištof je odprl okno in vprašal ga, če ima kaj pisma.

„Imam, gospod“, odgovoril je ta peljaje konja v hlev.

„Hitro se je vrnil“, menil je Krištof. „No, rad bi bil videl, kako vesel je bil brat Žiga, ko je bral, kako sem mu priboril lepi Gornji Grad, in kako debelo je potem pogledal, ko sem mu našteval stroške slavne vojne. Kajti razumeješ, Anica? Računal sem mu kakor ljubljeni brat, ki vedno potrebuje denarja, zvestemu bratu, ki živi v jako ugodnih razmerah.“

Hlapec je prinesel list, in brž ga je Krištof odpečatil. A branje mu ni šlo tako od rok kakor borjenje.

„Od leta do leta Žiga slabše piše“, godrnjal je slovkujoč besede. „Oh, Anica, ti si spretnejša, preberi mi te čirečare! Bodoči škof bi moral vendar lepše pisati.“

Anici se je bolje spešilo, in kmalu sta zvedela, kaj piše brat Žiga iz Velikovca:

„Dragi brat!

Mnogo sem se smejal, ko sem bral poročilo Tvoje, kako ste vzeli Gernji Grad. Lepa batrahomijomahija*) bi se dala pisati. Hvala Ti za to junaštvo! Stroške Ti kmalu povrnem, premda se mi zdi, da si nekoliko previsoko cenil prestane težave in nevarnosti. Hvala Bogu, vse teče gladko. Iz Rima je došel dovoljen odgovor, in če Bog da, prihodnje leto me bodeš že spremil kot škofa v Ljubljano. Zdaj Ti pa povem novico, ki Te bode jako razveselila in Ti ob enem dokazala, da se še vedno gode čuda. Dva meseca sta prošla, odkar posedamo v Velikovci. A to še ni omenjeno čudo. Kako neugodno so se bile poslednji čas obrnile stvari za cesarja, to veš. Vitovec je bil dobil zopet v pest vsa štajerska posestva, mnogo kranjskih in koroških. Konjiki njegovi so nas nadlegovali po vsem potovanji, in da nas vendar niso še polovili, tudi je nekako čudo; a pravo še pride. Na spomlad nam je napovedal vojsko kralj Ladislav, in da bi bila mera zvrhana, vdrl je zadnje dni meni nič tebi nič goriški grof v koroško deželo. Tudi on hoče dedovati po celjskem grofu in se nadeja, da mu v toliki stiski prepusti cesar saj delež. Marsikateremu zvestih cesarjevih svetovalcev je padel že tudi tak svet v glavo, vsem pa že, da bi saj ostavili Koroško in poiskali varnega zavetja v Gradci; kajti zabredemo lahko v kratkem med tri sovražnike. A cesar se ne gane. On ne odstopi od svoje pravice, naj se zdi drugim to koristno ali nekoristno. Mi plaho poprašujemo, kaj počne sovražnik, je li še odprta pot do Gradca; on pa mirno opravlja svoj posel in piše svoj A. E. I. O. U.,**) preverjen, da ga reši Bog iz vseh nevarnosti. Zaman so

*) Žabjemišja vojska. Stara grška parodija Homerjeve trojanske vojske.

**) Cesar Friderik IV. je imel navado pisati na pisma, knjige, stene, vrata itd. skrivnostno vrsto samoglasnikov A. E. I. O. U. Zgodovinarji razlagajo te črke kot začetnice proroških besedi: »Austria erit in orbe ultima« ali »Austriæ est imperare orbi universo«, to se pravi: Avstrija ostane do konca sveta, ali: Avstriji gre oblast nad vso zemljo.

mu prorokovali najbistroumnejši možje, da bode zajet, kakor hitro skopni sneg; in že sem Ti hotel pisati, da se pripravite Kranjci na nov hujši boj spomladi proti trem sovražnikom. In kaj se zgodi! Predvčerajšnjim je prišlo pismo iz Prage, da je umrl nagle smrti kralj Ladislav. In včeraj —. Solnce je zahajalo, ko naznajo čuvaji z gradu, da se bliža od štajerske strani mnogobrojen sovražnik. Velik strah je prevzel takoj vse naše hrabre junake, vso častito duhovščino in vse pošteno meščanstvo. Vitovec! Vitovec! šlo je od ust do ust. Proroki so bili vsi po konci. Saj smo to že naprej vedeli; kaj smo vedno dejali? slišal sem trikrat iz jednih ust in premišljeval, ali se modrijan bolj boji ali bolj veseli, da se je uresničilo njegovo prorokovanje. Pripravili smo se na bran, kolikor se je dalo v naglici. Dozdevni sovražnik pa je obstal pred mestom. „O Vitovec je zvit lisjak!“ dejali so strokovnjaki. Iz tabora pa so prišli proti mestu trije odposlanci. Mi jih gledamo, gledamo; zdeli so se nam tako znani. „I za božji čas!“ vsklikne tovariš poleg mene, „to sta naša dva Ungnada!“ In zares, cesarska svetovalca, brata Ungnada, sta prišla v mesto in z njima njegova milost, krški škof Urh, ujetniki Vitovčevi. To je bilo čudenja! Cesar jih je sprejel takoj; prišli so bili, oproščeni, v imenu Vitovčevem, ki se podaje cesarju z vso svojo vojsko, samo da jih cesar pomilosti in jim pusti, kar imajo. Neizmerno je bilo veselje v Izraelu. Kdo bi mogel misliti, da ne sprejme cesar pogojev z razprostrtimi rokami! A kaj še! On zahteva, da se podajo na milost in se pokoré njegovi sodbi. Kak strah nas je zopet obšel, tega mi Ti ne verjameš, če Ti tudi popišem. Pričakovali smo, da bode Vitovec razjarjen takoj naskočil mesto. A čuda se gode. Posvetovali so se dolgo; nasposled pa prijezdijo iz tabora brez orožja vsi vodje Vitovčevi, na čelu on sam med dvema Ostrovrharjema, mojim prednikom v Gornjem Gradu in orjaškim njegovim bratom. Vse je drlo na ulice gledat glasovitih mož. Vitovec je srpo zrl predse, Ostrovrhar pa se je prijazno oziral okrog, in vse se je čudilo moški njegovi lepoti in viteškemu držanju“.

Anica je malo premolknila in natihoma še jedenkrat prebrala zadnje vrste.

„Kaj ne, kako slabo je pisano?“ opravičeval je brat. Anica pa je vzdignila pismo više k obrazu, da si pokrije rudečico, in brala dalje:

„Danes na vse zgodaj je sedel cesar na sodnji stol. Vitovca je pomilostil takoj, ko ga je prosil odpuščenja, in tudi druge vodje, ki so se bili vojskovali proti njemu. Janeza Ostrovrharja pa je vrgel v ječo in brani se pomilostiti ga. Postavil ga bode pred sodišče, in Bog mu bode milostiv!“

Anici se je trgal glas.

„Naš pisar lepše piše“, hudoval se je Krištof na škofa, ki piše tako grdo. Anica se je premagala in nadaljevala poluglasno:

„Vzel mu je cesar vsa posestva, kamniški grad, Galenberg, pokroviteljstvo mekinskega samostana, sploh ves imetek. In veš Ti, komu podeljuje cesar vse to? Tebi, Krištof. Naj bodem jaz prvi, ki Ti vošči srečo. Ostrovrhar pa bode glavo dal“. Anico je posilil jok. Zaihtela je na glas pred bratom in skрила obraz v belem predpasniku. Krištof je strmel in zamišljen šel parkrat po sobi. Obstal je pred sestro, prijel jo za roko, da je vstala, in otrl jej solze rekoč:

„Ne jokaj, Ana! Ti nisi še pozabila Ostrovrharja, ki te je bil tako razžalil. Sedaj se mu povračuje. Ali ni to božja kazen, da je baš nam na korist njegova nesreča?“

„Oh, Krištof“, ihtela je sestra, „ne imenuj tuje nesreče božjo kazen! Saj noben človek ne ve, kaka misel vodi božjo roko“.

„Ti bi nemara še rada, da bi se Ostrovrhar izvil brez kazni!“ čudil se je brat, in molče je ona prikimala. Krištof pa je zopet koračil po sobi sem ter tja; razumeti ni mogel mehkosrčne sestre. A rad jo je imel, in težko mu je déla njena žalost.

„Anica“, dejal je položivši jej roko na ramo, „jaz pojdem sam v Velikovec in poprosim za Ostrovrharja“.

„Oh, kako si dober, Krištof“, šepetala je sestra, objemala ga in skrivala objokani obraz na širokih njegovih prsih.

Takoj je izvršil Krištof svoj sklep. Poslal je sla na Brdo do Apfalterna, ki bi imel zdaj priliko, da reši ujete sorodnike, in z njim vred napravil se še tisti dan na pot v Velikovec. Priprošnji bratov Lambergarjev se ni mogel ustavljati cesar, kojemu sta bila storila toliko uslug. Apfaltern je bil zvedel, da so njegovi sorodniki zaprti v soteškem gradu, in tožil Jošta pred cesarjem. Ta je ukazal takoj, da se oprosté, in Jošt je obljubil, a dostavil, da mu je starejši že umrl v ječi.

„To je velika nesreča!“ opominjal je cesar. „Treba bode, Jošt, ustanoviti maš za umrlega in z dobrimi deli zadoščevati za krivnjo. Vi pa, Apfaltern, ne mislite na maščevanje, ampak odpustite mu, kakor Bog odpušča nam vsem, in kakor sem jaz odpustil svojim nasprotnikom“.

Minilo je nekaj dni, in v Črnelem je dvoril mladi baron Andrej Ravbar gospici Ani pred veselo plapolajočim ognjem. Huda je na tacega gosta malokatera deklica, naj se še tako hudo drži, mati pa nobena. Dasi je bila Anica raztresena, pogovor ni zastajal; tem zgovornejša je bila gospa. Okna so bila zamrznjena, in zunaj je škripal sneg pod nogami; kako prijetno se je dalo govoriti o neprijetnostih zimskega potovanja! Imeli so baš Krištofa v mislih in milovali ga, da ne sedi pri njih v gorki sobi, ko razgečejo konji od kamniške strani. Hrupno in veselo pridirjajo na dvorišče trije konjiki s svojimi slugami. Gospa je odprla okno, in prisrčno jo je pozdravil sin in spoštljivo brdski gospod in še drug vitez, ki že zdavnaj ni bil obiskal Črnelega. Anica ga je spoznala takoj in rudečica jej je zalila blede lice. Tekla je gostom naproti, objela brata in podala roko Ostrovrharju.

„Odpusti, Ana!“ šepetal je junak in poljubil jej roko in hitel se poklanjat grajski gospê. Anici je žarelo oko od radosti, in še nikdar ni bila tako prijazna z mladim snubcem Ravbarjem kakor ta dan. A gospodu baronu se je dozdevalo, da ni to vse skupaj nič; pusto mu je bilo pri srci in držal se je moško. Krištof in Ostrovrhar sta se bila spotoma zopet tako sprijaznila, da se je napetost takih pristojnih pohodov

kmalu umaknila dobrodušnemu veselju. Anica je pridno polnila kupice in smejala se zgovornosti svojih gostov. Malobeseden je bil le Ravbar; nagnil se je k Apfalternu in zdihnil:

„Anica gotovo ne misli več, da bi šla v samostan“.

„Sedaj pa ti pojdi!“ pošepetal mu je Apfaltern.

„Pojdi se solit!“ mrmral je oni in pil svoj pot; kajti je bil čvrst in zdrav mladenič, ki ga preobčutljivost ni mučila.

XV.

Jaz pa zdaj k tebi v svate grem.

N. ps.

V Gornjem Gradu pa je premišljevala teta Mina, kaj bi počel ta ubogi Gregor, če bi nje ne imel. Inako se jej je storilo, ko si je predočevala, kako bi bil ležal zapuščen; nikdo bi mu ne zrahljal postelje, nikdo popravil blazine. Gregor jej seveda nikoli ni povedal, kako silno jo je pogrešal; pravil je le, kako sta skrbeli zanj Tajda in njena mati, in da je predsedel pater Benedikt velik del vsacega dne poleg njegove postelje. „A kaj bodo tuji ljudje, ki nimajo srca za bolnega človeka!“ Torej hvala Bogu, da je ona tukaj!

Gregorju se je hitro celila noga. Pel je že in citral v prijazni svoji sobi in urejeval gornjegrajsko last s patrom Benediktom, ki mu je bil velika opora, ker je poznal vse samostanske pravice in služnosti. Le to ni bilo Gregorju prav, da Tajde ni več, odkar gospodinji teta, in dolg čas mu je bilo po prijetnih prejšnjih razgovorih. O najvažnejši reči se še ni bil zgovoril z njo, češ, smešno je, da govori bolnik o svatbi, ki bi moral misliti na smrt; a izpregovoril bode, kader shodi, uverjen, da ne zaman; kajti sta bila že zopet velika prijatelja.

Da pa Tajde ni bilo več v vas, tega je bila kriva teta Mina. Ta skrbna ženska, ki se je bila prvi dan seznanila in spoprijaznila z vsemi gornjegrajskimi družinami, obiskavala je seveda dan na dan Tajdino mater. Spoznala je na mah, kako nepraktični sta

ženski v premnogih rečeh, in kako široko polje počevanja in svetovanja je razgrnil ljubi Bog pred njo. Pričela je takoj svoje delovanje. A ni gledala samo, da znankama koristi, ona ji je tudi kratkočasila s slavospeli na Gregorja. Pripovedovala je na dolgo in široko njegova junaštva in vekšala ja neizmerno z vsakdanjimi dodatki. Vedno se je našla še kaka nova krepost nečakova, ali pa je z nova poudarjala že preslavljenе, po pravilu, da se dobra reč ne more nikdar prehvaliti. Gospē se je dopadala ta prostodušna ljubezen, in Tajdi ni presedala. Saj se je tako gorko za Gregorja oglašala tudi v njenem srci hvaležnost. On jej je ohranil strijca v domačem kraju; on branil njo in mater, ko je bil obležen samostan; on tako radodarno povrnil vso škodo in ljubeznivo poravnal vse krivice. Kdo ne bi čislal takega dobrotnika! A privadila se je bila ona že tudi neki drugi misli, ki jej ni bila neljuba. Ko sta se tako prijazno menila zadnje čase, zdelo se jej je večkrat, da jo Gregor zdaj zdaj zasnuhi, in prepričana je bila, da jo bode prej ali slej, in nekako poredno zadovoljna čakala snubitve. Niti za kneginjo in za Vitovca se ni navduševala več, ko je bila zvedela podrobnosti celjske vojske iz najmerodajnejših ust.

Teta pa ni skrbela samo za sedanost svojega nečaka, ampak bolj še za njegovo bodočnost. Meneč, da ne bode večno živela, premišljevala je, kako bi ga oženila; kajti se tako mladih ljudi samih vendar ne more ostavljati.

„Izbrati nevesto,“ modrovala je takoj družega dne, ko je sedela pri Staničevih, „to je važna zadeva. Kaj, gospa Stanička?“ Ta je pritrdila; Tajdi pa je začelo tolči srce, in sklonila se je na šivanje.

„Vi tega ne čutite toliko,“ nadaljevala je ona, „ker niste v takem položaji. A jaz! Verjemite mi, da po cele noči ne zatisnem očesa, ko premišlujem, kaj bi bilo prav, in kako bi bilo prav. Očak Abraham je poslal najmodrejšega izmed svojih hlapcev izbirat sinu Izaku neveste; kajti je dobro vedel, da se tu na mlađeniče ni čisto nič zanesti. Ti bi gledali le na gladko lice; vse drugo jim je postranska reč. Zaradi tega je

toliko nesrečnih zakonov na svetu. Pred vsem mora biti nevesta bogaboječa in pohlevna, taka kakor Tajda. Da, da, gospica, nič se ne skrivajte; Vi bi bili nevesta za našega Gregorja.“

Tajdo je obhajala vročina in hitela je šivati na vse pretege.

„Če bi Gregor ne imel že neveste,“ povzela je teta, „jaz bi rekla, naj vzame Vas.“

Tajdi pa se je stemnilo pred očmi, da se je zbodla globoko v prst. Težave so jo obšle in stekla je iz sobe, kjer je bil vzduh tako soparen, tako težak. Ko je teta pripovedovala pri peči, kako ljubeznivo izvoljenko ima Gregor na Kranjskem, pretakala je Tajda solze kraj potoka. Spoznala je vsa nesrečna, kako rada ima Gregorja. Menila je do sedaj, da ga čisla le kot dobrega prijatelja, in da se jej ne bode hudo godilo kot njegovi ženi. Bil bi pač zakon, kakor jih sklepa bolj razum nego srce. „In taki so naj-srečnejši,“ slišala je od strijca in matere. Da si pa utegne Gregor drugo izbrati, na to ni mislila nikdar: in kako bridko jo je iznenadila sedaj ta misel! O naj bi tudi nje ne vzel, da bi le tudi druge ne izbiral! Premišljevala je, zakaj je bil tako prijazen ves čas, če ima drugo v mislih, in jela ga je dolžiti hinavstva. A oglasil se je drugi glas, ki jej je trdil, da je on pač prijazen z vsemi ljudmi. Spomin jej je ponavljal njegove besede, pogovore, ki sta jih imela med seboj, in skušala je iztisniti iz njih le količkaj več od navadne priljudnosti; a zaman. Kar se jej je prej glasilo kot iskrena ljubezen, to so se jej zdele zdaj le besede. Oh, da se meni ona zanj, in da se je dala tako preslepiti svoji domišljiji in domišljavosti! — A nekdanj, nekdanj gotovo še ni mislil na drugo. Spominjala se je prošle pomladi, spominjala zimskega jutra, ko je bil prišel z vojsko nad Gornji Grad, in kako je bila ona prevzeta in razžaljiva. Sama je kriva, da je nje pozabil. Oh, ošabnost, kako kaznuješ sama sebe! A kaj pomaga prepozen kes! Pripeljal bode Gregor nevesto, ki bode njej več en oponos, da je zgubila takega mladeniča. Tako je čakala obupna v vrtci, da odide teta Mina, in vrnila se žalostna k

svojemu delu. Mati je takoj slutila, kaj jej je; kajti se je tudi ona na tihem nadejala, da vzame Gregor hčer. Pusto je bilo pri srei tudi njej in ni nadlegovala Tajde z vprašanji, ampak prepustila času, da jo potolaži; saj se morajo deklice privajati zatajevanju.

Tajda pa je začela kmalu tožiti, kako dolgočasno je v Gornjem Gradu, odkar je odpravljen samostan, kako dolge so zime, kako odljuden kraj, in jela je nagovarjati mater, naj se vendar preselita. Mati je ugovarjala in pogovarjala, milovala v srei nesrečno dete in sama premišljevala, če bi nemara res ne bila selitev najboljša.

Nič več ni obiskala Tajda Gregorja niti ni povpraševala, kako se ima, ampak trudila se, da si ga izbiye iz glave. A trud ni bil lehak. Bledela je Tajda in hujšala, in minila jo je prejšnja veselost, tako da jo je začel izpraševati strijc, če je bolna. Ona je odkimavala in pobešala oči.

„Tajda, ti nisi srečna,“ dejal jej je pater Benedikt.

„Kako da ne?“ nasmehavala se je ona. „Saj imam, česar želim.“

„A vesela nisi, kakor si bila prej, in kakor so vrstnice tvoje.“

„To je zato, ker je zima,“ izgovarjala se je ona. „Kader pride pomlad, zbudila bode zopet petje in radost.“ Strijc pa je zmajaval z glavo in izpraševal sestro, kaj da ima Tajda, dokler mu ni povedala resnice.

Kako neprijetno je ta presenetila patra Benedikta, ki si je bil že tako lepo uredil domačijo v prijetni zavesti, da je ne ostavi nikdar več! Zdaj se mu je pokazalo v drugačni luči prijazno občevanje mlade dvojice. Nesrečnega se je čutil tudi on, zlasti ker si je očital, da je nekoliko sam zakrivil to nezgodo. On je seznanil Gregorja s Tajdo; on ga je peljal k njeni materi; pred njegovimi starimi, slepimi očmi sta se menila. Oh, da ne more dobiti pokoja na zemlji! Ni se čudil, da si želi Tajda proč iz tega kraja, marveč potegnil je z njo, ko je dobro premislil okoliščine.

Ko pa se je udala mati in začela iskati kupca za svojo hišico, obšle so Benedikta bridke misli. Sam bode ostal v Gornjem Gradu, dolg čas mu bode po sorodnicah, in nikdo mu ne bode več postregel tako ljubo. Jela se je boriti ljubezen do drazega kraja z ljubeznijo do sestre in nečakinje. Ko pa se je spomnil, koliko dobrot sta mu skazali v njegovih boleznih, in premišljeval, kako bi poravnal saj nekoliko svojo krivdo, zdelo se mu je, da bi grdo in nehvaležno ravnal, ako ji zapusti, in sklenil je po dolgem srčnem boji, da odpotuje z njima. Sestra mu je odgovarjala; a on je bil že vse preudaril. Bridko misel na ločitev mu je blažilo upanje, da bode sprememba kraja pomirila nečakinji srce.

Gregor je kmalu zapazil, kako zamišljen in pobit je pater Benedikt. Dejal si je, da mu je pač dolg čas po bratih, s katerimi je bil preživel toliko let skupaj, in skušal razvedriti ga. Ta pa je premišljeval, kak vzrok bi navedel Gregorju, kader se bode poslavljaj od kraja, ki mu je bil pred kratkim časom tako mil.

Ko so se bile pokazale prve trobentice po loki, hodil je Gregor že trdno, in polotile so se ga ženitovanjske misli.

„Mina, jaz se bodem ženil“, dejal je obstavši pred teto in uprši roki v bok.

„To je prav!“ razveselila se je ona. „Kdaj pa?“

„Po veliki noči, če Bog da. A nekaj mi še manjka“.

„Kaj pa?“

„Neveste“. Teta se je smejala, češ, da je ne bode prevaril, da ona že ve, kar ve. „Ampak snubil je nisem še naravnost“, dejal je Gregor vesel. „Toda jutri bodem to storil“.

„Ali si že zadosti trden?“ skrbela je teta.

„Oh, do poroke je še časa“, menil je Gregor. „Ampak najprej moram dobiti iz nevestinih ust potrdila tvojim besedam“.

„Torej le idi! Kaj pa ti pripravim za pot?“

„Za to pot pa res ni treba priprav“, smejal se je Gregor. Ona pa ga že ni več poslušala; mudilo se jej

je naznanti po Gornjem Gradu zanimivo novico. Prva njena pot je bila k Stanički.

„Jutri pojezdi nečak na Kranjsko snubit, in po veliki noči bode poroka, gospa Stanička“.

Ta jej je voščila srečo, a poznalo se jej je na glasu, kako hudo jej dé, da mora hči poslušati to poročilo. Teta pa je stopila k Tajdi in izpraševala jo, če se kaj veseli svatbe. „Videli boste“, dejala je, „kako lepo gospo pripelje Gregor. Ana jej je ime“. Tajda je prikimala molče in pogledala skoz okno, da skrije solze, ki so se jej prikradle v oko. Teti pa se je za malo zdelo, da se te ženski tako malo zanimata za tako važno zadevo, in da se ne veselita z veselimi, kakor se spodobi dobrim dušam. Ostavila ji je kmalu, da nese novico v sosednjo hišo. Hči in mati pa sta dolgo molčali, vtopljeni vsaka v svoje misli.

„In kdaj odidemo mi?“ dejala je naposled mati.

„Čim preje, tem bolje“, odvrnila je Tajda tiho. Patru Benediktu pa je pravila sestra o Gregorjevem odhodu in menila, da bi bilo najbolje, če se preselí sedaj, ko Gregorja ne bode v Gornjem Gradu; kupec da se je že dobil za hišico. Tega mnenja je bil tudi pater Benedikt.

Gorko je sijalo družega dne pomladno solnce v prijazno sobo, kjer se je Gregor pripravljaj na imenitno pot. Prijetna razburjenost mu je rudečila lice, saj si je bil svest, da pot ne bode brezuspešen. Še jedenkrat se je pogledal v zrcalu in pogladil si lase. Med vrati pa ga sreča pater Benedikt, k njemu namenjen. Vrnila sta se v sobo, in jel je subprior, v veliki zadregi, zahvaljevati se mu za vse dobre, katere je bil prejel od njega. Gregor je osolpnil ne vedoč, kaj pomenja ta uvod. Oni pa mu je odkril svoj sklep, da ostavi Gornji Grad, in prosil ga, da mu ohrani prijazen spomin. Ginjen mu je podal Gregor roko; a po vzroku ga ni vprašal, preverjen, da ga žene le hrepenenje po skupnem samostanskem življenji iz domovine. Obžaloval je, da zgubi tacega svetovalca in prijatelja, in zagotavljal ga, da ne pozabi nikdar neprecenljivih uslug, katere mu je bil skazal.

„A kako morete vendar, gospod subprior“, pristavil je, „na stara leta — Bog Vam jih daj čakati še mnogo — ostaviti svojo sestro!“

„Sestro?“ vprašal je oni. „Ta pojde z menoj“.

„Z Vami?“ zavzel se je Gregor in nemirno mu je jelo tolči srce. „In Tajda?“

Pater se je nasmehnil tolikemu prostodušju: „Tajda seveda tudi“.

„Kako je to možno!“ vskliknil je Gregor in prebledel. „A jaz moram, moram še govoriti z njo!“

Podal je brž še jedenkrat roko subpriorju, jecal nekaj o hvaležnosti, dobrotah, spominu, da ga je poslovil, in hitel k mali hišici ob potoku. Mati je bila sama doma. Vprašal je po Tajdi in zvedel, da je šla v gozdič nabirat mladega bršlina. Neljubo je bilo materi, da je išče; kajti je vedela, koliko teže ga bode pozabila, če govori še z njim; a ni si upala reči tega grajskemu poveljniku.

Gregor je hitro zavil po znani stezi in kmalu jo zagledal v cvetnatem logu. Od veselja in strahu mu je utripalo srce, ko je stopal po mehki trati. Ona pa je bila preveč zamišljena, da bi čula njegov korak. Neka tiha zavist se jej je budila v žalostnem srci. Tod bode vodil Gregor mlado ženo. Z njim bode trgala pisane cvetice, poslušala petje ptičev in šumljanje potoka in niti znala ne bode, kako je srečna. Zanj pa ni veselja več, in spremljal jo bode po tujih krajih le grenak spomin. Zganila se je, ko jo je došel Gregor, in polila jo je živa rudečica, ko sta se spogledala.

„Torej gospica Tajda res odhaja?“ dejal je tiho Gregor.

„Saj gospod Gregor tudi odhaja“, dejala je ona mirno.

„Jaz?“ strmel je Gregor. „Kam pa jaz?“

„To pač veste sami“.

„Jaz da bi kaj vedel? In zakaj bi Vam skrival?“

„Ne odidete li še danes na Kranjsko?“

„Danes! Na Kranjsko!“ čudil se je čim dalje bolj Gregor. „I kdo vam je to povedal? Niti ne upal bi se še podati na tako daljno pot. In po kaj bi hodil na Kranjsko?“

„Po kaj! To pač sami najboljše veste“, dejala je ona in obrnila se, da odide. On pa jo je prijel za roko in zadržal:

„Ne pojdete mi, dokler mi ne poveste, odkod imate te čudne vesti, o katerih jaz sam ničesar ne vem“.

„Ne greste li po nevesto?“ dejala je ona, obotavljaje se in pogledala stran.

„Kako nevesto!“ vskliknil je Gregor. „Moja nevesta ste Vi, Tajda, če me hočete za moža“.

„Jaz?“ strmela je Tajda, in hitreje jej je začelo biti srce.

„Da, Vi in nobena druga!“ razvnel se je Gregor. „Od tistega dne, ko sem Vas videl prvič, moja izvoljenka ste Vi, in če me morete le količkaj ljubiti, bodite moja žena!“

Tajdi se je zdelo, kakor da bi prijetno sanjala; sama svojim očem in ušesom ni verjela in stisnila roko Gregorjevo, kakor da se prepriča, je li istina. On pa jo je objel čez pas in poljubil na lice, katero je na mah obsijal svetli žar pristrčne sreče. Gregor je bil vesel in srečen, da ni mogel skoraj govoriti; Tajdi pa zvedavost ni dala miru, in morala je zvedeti, kaj je vendar z nevesto Ano, o kateri je teta Mina že toliko dopovedala. Gregor se je smejal tetinim domišljijam in radoval se na tihem nežne, boječe ljubezni, ki je dihala iz vsacega Tajdinega vprašanja.

Tudi patra Benedikta je bil izvabil krasni dan iz stanice. S knjigo v roci se je bil napotil proti gozdu. Misli pa so mu uhajale od knjige v svet, ki se mu še nikdar ni zdel tako lep kakor sedaj pred odhodom. Spominjal se je pač, kako je že jedenkrat jemal slovo od strmih planin in tesne doline, in kako se mu je bila žalost spremenila v veselje; a sedaj ni upal na-dejati se take sreče. Ko pa ga je pripeljala pot na trato kraj gozda, ostrmel je zagledavši Gregorja in Tajdo, ki sta se počasi bližala. Obšla ga je nejevolja, da se nespametno dekle ne ogiblje prilike, ki jej mora le še bolj obtežiti srce. Onadva sta ga tudi že zagledala. Veselo ga je pozdravljaj Gregor; Tajda pa je stekla naproti poljubit mu roko. On jo je zadržal,

resno jej pogledal v oči in povzdignil prst; nečakinja pa se je nasmejala.

„Tajda, Tajda“, svaril je strije, „za smehom pride jok“. Med tem je došel Gregor, prijel Tajdo za roko in predstavil jo strijeu kot svojo nevesto. Strije je strmel in gledal, dokler ga ni vprašala Tajda, če jima ne bode voščil sreče.

„Da, da, Gregor in Tajda. Bog vaju živi oba!“ dejal je živahno in stiskal jima roki, presrečen, da se je spolnjevalo, kar si je bil želel na tihem že tolikokrat, kader je mislil na bodočnost nečakinje svoje.

„Kaj ne, strijček!“ dejala je Tajda; „zdaj mi ne boste več prorokovali, da za smehom pride jok“.

„Ne, Tajda“, posmejal se je on; „ampak za jokom pride smeh“.

In Tajda je zarudela spomnivši se, koliko je prestala bridkosti in kako nepotrebnih. Napotili so se vsi trije k materi Tajdini, da se je z njimi veselila sreče hčerine.

V brezskrbnem pogovoru jim je potekala ura za uro; teta pa se je križala doma, kdaj da odjezdi Gregor, ko nima še nič pripravljenega. Pripravljala mu je sama obleko in perilo in tekla v hlev vprašat hlapca, če je konj že osedlan.

„Kateri konj?“ zavzel se je Miha in kimal z glavo, ko mu je pripovedovala, da odjezdi pač Gregor v Črnelo.

„Jaz nič ne vem“, zmignil je naposled z rameni in godrnjal, da za tako dolgo pot Gregor še ni.

„Tega ti ne veš, Miha“, karala je teta. „Ti pripravi za pot najboljšega konja gospodovega!“

„Druzega nič?“ jezil se je Miha. „Rujavec se je zbosil, in vranec šanta“.

„Podkuj rujavca! Kaj pa stojiš?“

„Ne zamerite, teta Mina“, dejal je Miha, „Vi ne razumejete o konjih nič ali pa še menj. Če mi gospod ukažejo, bodem koval rujavca, drugače pa ne“.

„Nejevoljna ga je ostavila teta. On pa se je hudoval, da hočejo že ženske hoditi po konjskih hlevih; in na Mino je bil posebno hud; kajti, kakor bomo kmalu slišali, začela se je mešati v neke zadeve, ki

so segale Mihi še vse drugače do srca kakor rujavec konj.

Ura je šla na poludne, in Gregorja še ni bilo domu. „Ohi, ti mladi ljudje“, tarnala je teta, „nobene skrbi nimajo. Ženin je in še neveste bode pozabil!“ Tekla je k Stanički vprašat, če je videla Gregorja, in zagledala ga za mizo v mirnem pogovoru.

„Za božji čas, Gregor!“ čudila se je. „Kaj pa čakaš? Kdaj pa odjezdiš?“ Gregor se je smejal tako prisrčno, muzala se je Tajda in gospa Stanička se je morala obrniti stran ne mogoč premagovati smeha.

„Teta“, dejal je Gregor, „meni je na Kranjsko predaleč po nevesto; jaz sem si jo tukaj izbral“.

„Takó!“ dejala je ona z zategnjenim naglasom, presenečena. Počasi je segla Tajdi v roke; a pomenek jej ni šel prav od srca, in z izgovorom, da je čaka mnogo dela, ostavila je veselo družbico.

„Da si boš izbral tako nevesto“, dejala je slabovoljna, ko se je bil vrnil Gregor, „ne bi si bila mislila. Ali ni stokrat boljša Ana Lambergarjeva?“

„Ali se ti sanja, teta?“ smejal se je Gregor. „Ta bi pač marala zame!“

„Ta?“ dejala je ona razžaljena. „Sedaj si se že odločil. A naj bi bila jaz to le slutila, svetovala bi ti drugače; kajti jaz vem, kar vem“.

Temu razlogu se ni dalo ugovarjati; in Gregor tudi poskušal ni, prepričan, da se bode teta kmalu potolažila.

Po veliki noči je poročil pater Benedikt mladi par. Baš tisti dan pa je prišla v Gornji Grad novica, da se je poročil Janez Ostrovrhar z Ano Lambergarjevo. Dve debeli solzi sta se prikradli dobri teti v stare oči, in ostavila je družbo, da se zjoka sama v svoji izbi. „Oh, ubožica!“ zdihovala je, „koliko je gotovo pretrpela, predno se je udala; in sedaj bode nesrečna vse žive dni!“

Jezila se je na gospo Lambergarjevo, ki nje ni hotela poslušati, ampak žrtvovala svojim predsodkom hčerino srečo, in nekoliko tudi na prenaglega Gregorja. Toda, kar je, to je. Saj je bilo toliko skrbi v njeni bližini.

Najnujnejša zadeva je bila sedaj Mihova in Janezova, ki sta snubila brdko Jerico. Kader je ta uvaževala telesne kreposti, bil je Janez na konji; a ker je bil Miha duhovitejši, omahovala je in zadržavala fanta, ki bi se bila lahko že vrnila domov. A upala sta oba in pila na to upanje, in stvar bi se bila pletla Bog ve koliko časa še, da ni s skušeno roko posegla vmes teta Mina. Ta se je potegnila za zvesto Lenko in srdila se v svoji pravicoljubnosti, da bi Miha imel dve nevesti, Janez pa nobene. Z njeno pomočjo je izpodrinil Janez tekmece. Sprla se pa zaradi tega nista. Bodoči krčmar je napojil še odhajajočega Miho in naročal mu:

„Kader prideš domov in te bodo izpraševali Dobljanje, kje je Belčev Janez in kaj počne, ti govori tako: V Gornjem Gradu je, godi se mu pa dobro, da nič tacega. In ko bodo barala dekleta, če sem še samec, ti govori resnico, da imam dekleta, kakoršnih pod dobovskim zvonom nič ni. Naj zvedo, da me drugod nimajo za tacega bedaka kakor v domači vasi!“

Ko bi bila vedela gospa Ana Ostrovrharjeva, kako jo miluje teta Mina, smejala bi se bila na strani ljubljeneža, katerega ni nič več mikala bojna slava. Živel je prijetna leta z ljubeznivo soprogo v družbi brata, prelata gornjegrajskega, in drugih prijateljev. Bival po zimi v Kamniku, po leti v Galenbergu, kjer ga je obiskaval Jošt Soteški, kolikor mu je dopuščal protin.

Vitovec pa ni dalo srce, da bi odložil orožje. Ostal je pri cesarji, dokler je ta bival v južnih deželah, pripravljen, da z mečem dožene njegovo pravdo. Ukazal je cesar kneginji Katarini, naj se umakne iz celjske grofije v Krško, katero jej je prepustil kot vdovščino. Težka jej je bila ločitev. Marsikatera solza razžaljenega ponosa jej je stekla po licih, in marsikatero mokro oko je svedočilo zvesto udanost hvaležnih meščanov, a na upor ni bilo več misliti. Z mlado vdovo Heleno je premišljevala kmalu v krškem

gradu nestanovitnost človeške sreče in slave. Doktor Lenart pa je branil še nadalje njene pravice. Poprej velik državnik, gledal je sedaj zvitim kmetom na prste in tožbaril se s prešernimi sosedi, ki so kneginji v škodo zahajali.

Janez, grof goriški, pa ne bi bil mogel izbrati neugodnejšega časa, da uteši svojo bojevitost. Nadenj je poslal cesar Vitovca. Ta ga je otepel do dobra, podil ga nepretrgoma čez mejo, vzel mu še par njegovih mest in prisilil ga iskati miru pri cesarji. Za plačilo je imenoval cesar Vitovca svojega svetovalca; in ta se je skazal vrednega te časti. Ko se je bil kmalu potem zapletel cesar v trde boje z Ogri pod kraljem Matjažem, branil mu je južno mejo proti Ogrom in Turkom zvesti Vitovec, in povzdignil ga je hvaležni cesar v grofa Zagorskega in bana slovenskih dežel.

Ko pa je zapelo zopet v Mihovi kovačnici kladivo, oglasila se je tudi nova pesem:

Pegam pravi, govori:
»Kje se men' enak dobi?«

pesem o Pegamu in Lambergarji, ki jo je bil zložil v Gornjem Gradu Gregor, ko tri mesece ni smel iz postelje zaradi zlomljene noge. Pel jo je Miha, kader je koval konje in vozove, ali pa v krčmi pri Krivci, če ga je bila razjezila Lenka. Janez pa je nesel pesem na Dolenjsko in Vipavsko, koder je vino skupljeval in mešetarje pretepaval. Tako se je razširila po vsem Kranjskem, prenarejala in vekšala se, da je dobila obliko, v kakoršni jo beremo današnje dni.

